

ԱԶԳԱՅԻՆ
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆ

2003-2006

Արտաշես ԳԵՂԱՄՅԱՆ

ԵԼՈՒՅԹՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՍՄԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՄ

Арташес ГЕГАМЯН

ВЫСТУПЛЕНИЯ НА ФОРУМАХ
МЕЖДУНАРОДНЫХ
ОРГАНИЗАЦИЙ

Artashes GEGHAMYAN

SPEECHES AT THE FORUMS
OF INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS

ՀՏԴ 323 (479.250):327

ԳՄԴ 66.3 (2Դ)+66.4

Գ 422

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ ԿԱԶՄԵԼ ԵՎ
ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ Է ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ
ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ԶԱԹԱՐՅԱՆԸ

Գեղամյան Արտաշես

Գ 422 Ելույթներ միջազգային կազմակերպությունների համաժողովներում (2003 - 2006 թթ.),
Եր.: Հեղինակային հրատ., 2006, 212 էջ:

Ժողովածուում հրապարակվել են 2003-2006 թթ. Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի «Ազգային Միաբանություն» խմբակցության ղեկավար, «Ազգային Միաբանություն կուսակցության» նախագահ Արտաշես Գեղամյանի ելույթները Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական Վեհաժողովի ու Եվրոպայի Անվտանգության և Համագործակցության Կազմակերպության (ԵԱՀԿ) խորհրդարանական Վեհաժողովի լիագումար նիստերում:

СБОРНИК СОСТАВИЛ И
ПОДГОТОВИЛ К ПЕЧАТИ
АНУШАВАН ЗАКАРЯН

Гегамян Арташес

Выступления на форумах международных организаций (2003 - 2006 гг.),
Ер.: Авторское изд., 2006, 212 с.

В сборнике опубликованы выступления руководителя депутатской фракции “Национальное Единение” Национального Собрания Республики Армения, лидера партии “Национальное Единение” Арташеса Гегамяна, имевшие место в 2003-2006 гг. на пленарных заседаниях Парламентской Ассамблеи Совета Европы и Парламентской Ассамблеи Организации по Безопасности и Сотрудничеству (ОБСЕ) в Европе.

THE COLLECTION IS COMPILED
AND PREPARED FOR PUBLICATION
BY ANUSHAVAN ZAKARYAN

Geghamyan Artashes

Speeches at the forums of international organizations (2003-2006), Yerevan, author's edition, 2006, 212 p.

The collection comprises speeches by Artashes Geghamyan, leader of the National Unity parliamentary faction of the National Assembly of the Republic of Armenia, leader of the National Unity Party at the plenary meetings of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and the Parliamentary Assembly of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in 2003-2006.

ԳՄԴ 66.3(2Դ)+66.4

ISBN 99930-4-620-5

© Ա. Գեղամյան, 2006 թ.: © А. Гегамян, 2006 г. © А. Geghamyan, 2006.

ԵԼՈՒՅԹՆԵՐ

ԵԼՈՒՅԹ ԵԱՆԿ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ռոտերդամ, 8 հուլիսի 2003 թ.)

Հարգելի պարոն նախագահ, հարգելի գործընկերներ, մինչ «Հայաստանում ընտրություններին հետևելու մասին զեկույցի» նկատմամբ իմ վերաբերմունքն արտահայտելը, որով ելույթ ունեցավ պրն Ջովանի Կեպերը, ցանկանում եմ հայտարարել, որ ես արմատական ընդդիմություն եմ Հայաստանի Նախագահին, ինչու՞մ դուք շար շուրով կհանգվեք: Բայց դրա հետ մեկտեղ, ես ցանկանում եմ իմ լիակատար գոհունակությունն արտահայտել այն սկզբունքային գնահատականների վերաբերյալ, որոնք հնչեցին հայկական պարվիրականության ղեկավար Վահան Նովիաննիսյանի ելույթում՝ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի կարգավորման և լուծման ուղղությամբ Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունների քաղաքականության առնչությամբ:

Հարգելի գործընկերներ, սույն թվականին կայացան Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի և խորհրդարանի ընտրությունները: Օգրվելով առիթից, ցանկանում եմ երախտագրությունս հայտնել ԵԱՆԿ, Եվրախորհրդի և ԱՄՆ պետդեսպարամենտի դիտորդական առաքելությունների անդամներին: Նրանք մեզ շար օգնեցին: Նրանց ներկայության անհրաժեշտությունը հարկապես սուր զգացին նախագահի թեկնածուները, այդ թվում և՛ ձեր խոնարհ ծառան, ում, առաջին փուլի փվյալներով, փրվել էին ընտրողների 17.6 փոկոս ձայները: Նախագահական ընտրությունների ավարտից հետո կայացան խորհրդարանական ընտրությունները, որով և ավարտվեցին հակասահմանադրական հեղաշրջումն ու իշխանության բռնազավթումը, իսկ այդ գործընթացի սկիզբը դրվել էր 2003 թ. փետրվարի 19 -ին՝ նախագահական ընտրությունների առաջին փուլի ընթացքում: Ընտրական օրենսգրքի, ՀՀ Սահմանադրության, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի» զանգվածային խախտումներ, այսպիսին է նախագահական ընտրությունների առաջին փուլի գնահատականների էությունը, որը

ներգրավված էր դիպորդական առաքելությունների գնկույցներում: Սպառօհ ճիշտցների կիրառում՝ օրենքի կոպիտ ուրանհարումներ թույլ չտալու համար, ազատ, արդար, թափանցիկ ընտրությունների անցկացում նախագահական ընտրությունների երկրորդ փուլի ընթացքում. այս պահանջներն էին արտահայտում ԵԱՏԿ -ի, Եվրոպայի խորհրդի և ԱՄՆ պետդեսպարամենարի կողմից Տայասփանի իշխանություններին փրված անհեթաճգլի հանձնարարականների հիմնական բովանդակությունը: Երկրորդ փուլի ընթացքում նշյալ հանձնարարականները Տայասփանի իշխանությունների կողմից ցինիկ կերպով արհամարհվեցին: Երկրորդ փուլի արդյունքները ևս կոպտորեն կեղծվեցին: ԱՊՏ դիպորդական առաքելության կողմից նախագահական ընտրությունների առաջին և երկրորդ փուլերի համար փրվեցին (վերոհիշյալ առաքելությունների գնահատականներից. - Ա. Գ.) փրամագճորեն փարբեր գնահատականներ: Նրանց սրտաշարժ և բարեհոգի հերևությունները հանրապետության լայն հասարակայնության աչքում վարկաբեկեցին Անկախ պետությունների համագործակցությունը: Իր իրավունքներում խաբված, ստորացված և վիրավորված ժողովրդի ցասման պոռթկումն իրեն երկար չսպասեցրեց: Իշխանությունների ապօրինություններին Տայասփանի քաղաքացիները պատասխանեցին 150-200 հազարանոց հանրահավաքներով և բողոքի ցույցերով: Ի պատասխան հերևեցին հազարավոր մարդկանց անօրինական ձերբակալությունները, վարչական կալանքները և փուզանումները, որոնց հիմնական մեղքն իրենց սահմանադրական իրավունքի պաշտպանությունն էր: Տայասփանի Տանրապետությունը կանգնեց քաղաքացիական պատերազմի շեմին: «Ազգային Միաբանություն» կուսակցության չափավոր դիբբորոշումը կանխարգելեց արյունահեղությունը և եղբայրասպան պատերազմը Տայասփանում: Տարկանշական է, որ ընտրողների հարյուր հազարավոր ձայներ, որոնք փրվել էին այդ կուսակցության առաջնորդ, նախագահի նախկին թեկնածուի օգտին, առավելագույն չափով գողացվել էին իշխանությունների կողմից: Այսպիսին էր Տայասփանում ընտրություններից առաջ և հետո ընկած ժամանակահատվածը բնորոշող իրավիճակը: Իսկ հանրապետության իշխանությունները, զգալով իրենց կարարյալ անօրինական լինելը, նույն լկտիությամբ կեղծեցին նաև նախագահական ընտրությունների երկրորդ փուլի արդյունքները: Այսպեղ պատմությունը դարձյալ կրկնվեց, բայց արդեն՝ խորը ափսոսանք և մտահոգություն առաջացնելով: Տերևեցին ԵԱՏԿ, Եվրախորհրդի և ԱՄՆ պետդեսպարամենարի առաքելությունների դիպորդների օբյեկտիվորեն կոշտ գնահատականները (ինչպես և սպասվում էր՝ ԱՊՏ դիպորդական առաքելության

բարեկեցի գնահատականները), համապատասխան անհետաձգելի հանձնարարականներ և պահանջներ իջեցվեցին Նայաստանի իշխանություններին՝ ապահովել ԱԺ արդար և ժողովրդավարական ընտրությունների անցկացումը: Դրան հետևեց վերոհիշյալ կազմակերպությունների հանձնարարականների հերթական, ցինիկ արհամարհանքը իշխանությունների կողմից: Մայիսի 25 -ի ԱԺ ընտրությունները նույնպես կոպտորեն կեղծվեցին: Նայաստանի բնակչության գերակշիռ մասը փարակուսած է և արդարաբար հանգում է այն կարծիքին, որ ընտրությունների մոնիթորինգ իրականացնող կոնկրետ ազդեցիկ քաղաքական ուժերին, թերևս, ձեռնարու չէ, որ Նայաստանում իշխանության նախագահական, գործադիր և օրենսդիր թևերը լեգիտիմ լինեն: Մտահոգացում պարզ է: Բնակչության լայն շերտերի վստահությունը չվայելող իշխանություններին ավելի հեշտ է կառավարել և օգտագործել: Այդպիսի սցենարը չարագուշակ արդիականություն է ստանում հաշվի առնելով այն սուր խնդիրները, որոնք կան Նարավային Կովկասում, և որոնց լուծումն օր օրի ավելի հրապրապ է դառնում: Չէ՞ որ արդեն կանխորոշված է, որ մոտ ապագայում անխուսափելիորեն պիտի կրքվի Նարավային Կովկասի խնդիրների գորղյան հանգույցը: Եվ դա անխուսափելիորեն էական դեր կխաղա գլոբալ մասշտաբներով: Ցավոք, հաշվի չի առնվում մի շար ու շար կարևոր հանգամանք: Նայ ժողովուրդը չի պաշտպանի հանրապետության ոչ լեգիտիմ իշխանությունների կողմից ստորագրված պայմանագրերը: Այսպիսով, «Նայաստանում ընտրություններին հետևելու մասին գեկույցի» նման ձևով քննարկումը՝ կազմակերպված ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից, ոչինչ՝ բացի խոր հիասթափությունից, առաջացնել չի կարող: Այն բացարձակապես ոչինչ չի փա հայ ժողովրդին, որը հույսով և հավարով ակնկալում է լսել ժողովրդավարական ազատ Եվրոպայի, ԱՄՆի և Կանադայի արդար ձայնը: Այն, երևի, միայն թեթև վախ առաջացնի իշխանությունների մոտ, որոնք վերջին կես փարվա մեջ մեկ անգամ չէ, որ արհամարհել են ԵԱՏԿ, Եվրոպայի խորհրդի և ԱՄՆ պետդեսպարամենտի հանձնարարականները: Իսկ ըստ էության կպարծիլի հայ ժողովուրդը, որը, չնայած իր հինգհազարամյա պարմությանը, շարունակում է մնալ նորագույն պարմության նույն ռոմանտիկ ժողովուրդը: Ժողովուրդ, որը դեռևս չի կորցրել հավարը Նին և Նոր աշխարհի՝ իր հիմքում առաքինի ժողովրդավարության հանդեպ, որն իր ապագան փնտնում է ԵԱՏԿ անդամ երկրների ընտանիքի հետ և մեջ:

Իմ ելույթի ավարտին ցանկանում եմ մտքերս կիսել Ադրբեջանի իմ գործընկերների հետ, որոնք այս Խորհրդարանական վեհաժողովի ընթացքում մեկ անգամ չէ, որ շոշափեցին մեզ բոլորիս համար շար ցավոր

Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը՝ ձգվելով մրտրելի ինչպես Նայասփանի Նանրապետությունը, այնպես էլ Լեռնային Ղարաբաղը: Ազնվորեն պարասխանեն: Նայասփանում մենք խորը ցավ ենք փածում Ադրբեջանի բաներում փառապող ավելի քան 700 քաղբանփարկյալների ճակարագրի հանդեպ: Բայց սրանում մենք փեսնում ենք ոչ թե ադրբեջանական ժողովրդի մեղքը, այլ՝ դժբախտությունը: Մենք մեծ ցավ ենք ապրում, երբ Եվրոնորություններով կամ CNN -ով ցուցադրում են դաժան կադրեր, թե ինչպես է ադրբեջանական ոստիկանությունը ծեծի ենթարկում խաղաղ հավաքների մասնակից կանանց, ուսանողների, փարեց մարդկանց. և դա նույնպես ադրբեջանական ժողովրդի մեղքը չէ, այլ՝ դժբախտությունը, մեր ընդհանուր դժբախտությունը: Մենք ձգվում ենք աշխարհին նայել անզլիացի հումանիստ, գրող և բանաստեղծ, ԵԱՆԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Ջորջ Բրյուսի հայրենակից Ջոն Դոնի աչքերով, որը դեռ 19-րդ դարում է ասել հեղինակ անմահ խոսքերը. «Չկա մարդ, որը կդառնան ինի՞ ինքն իր համար: Յուրաքանչյուր մարդ մայրցամաքի մաս է, հողի մաս: Եվ եթե այիքը բջի առափնյա ժայռը, Եվրոպան կփոքրանա, և նույնպես՝ եթե բջի հրվանդանի եզրն ու խորփակի ապարանքը բո կամ ընկերոջը բո, ամեն մարդու մահ աղերսվում է ինձ ևս, քանզի ևս մեկ եմ Մարդկության հետ, ուստի երբեք չհարցնես, թե ում մահն է գուժում Զանգը. այն գուժում է բո մահը»:

Կգիտակցի՞ համանվրոպական մեր փունը, որ ուրիշի դժբախտությունը նաև իր դժբախտությունն է, ահա այդ ժամանակ 21 -րդ դարը կդառնա ոսկե դար ողջ մարդկության համար: Շնորհակալություն ուշադրության և համբերության համար:

ԵԼՈՒՅԹ ԵԱՆԿ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒԹՅՈՒՆ
(Վիեննա, 19 փետրվարի 2004 թ.)

Ուղիղ մեկ փարի առաջ Հայաստանում փեղի ունեցան նախագահական հերթական ընտրություններ, որոնց ընթացքում, ցավոք, կոպտորեն խախտվեցին ՏՏ Ընտրական օրենսգրքի և ՏՏ Սահմանադրության դրույթները, որի արդյունքում իշխանությունը զավթեց պարոն Ռոբերտ Քոչարյանը: Նախագահական ընտրություններում փեղ գրամ խախտումները խստորեն դատապարտվեցին թե՛ ԵԱՏԿ դիտորդական առաքելության, թե՛ ԱՄՆ պետդեսպարամենտի կողմից: Ավելին, ընդդիմադիր թեկնածուներին խորհուրդ փրվեց դիմել ՏՏ սահմանադրական դատարան, ինչին և հեղեկեցինք մենք: 2003 թվականին Հայաստանի Սահմանադրական դատարանը, արձանագրելով, որ նախագահական ընտրությունները գուգորդվել են խախտումներով և դրանց արդյունքում երկրում վստահության ճգնաժամ է առաջացել, քաղաքական ուժերին հորդորեց՝ մեկ փարվա ընթացքում «Հանրաքվեի մասին» ՏՏ օրենքը համապատասխանեցնել Սահմանադրության դրույթներին և Հայաստանում անցկացնել Նախագահի վստահության հանրաքվե: Իսկ առջևում խորհրդարանական ընտրություններ էին, և ԵԱՏԿ -ն ու ԱՄՆ Պետական քարտուղարությունը Հայաստանի իշխանություններին կոչ արեցին գալիք ընտրությունների ընթացքում առաջնորդվել ժողովրդավարության սկզբունքներով, պահպանելով նան Ընտրական օրենսգրքի ոգին ու պահանջները: Պարոն Քոչարյանը և նախագահական ընտրությունները կեղծամ իրեն սատարող ուժերը, ըստ էության, արհամարհեցին թե՛ ԵԱՏԿ դիտորդական առաքելության, թե՛ ԱՄՆ Պետքարտուղարության հորդորները և հերթական անգամ ևս կոպտորեն կեղծեցին Ազգային ժողովի ընտրությունները: Հեղեկելով ԵԱՏԿ հորհրդարանական վեհաժողովի, նան Եվրամիության և ԱՄՆ Պետքարտուղարության առաջարկներին, ինչպես նան խնդիր ունենալով կյանքի կոչել ՏՏ սահմանադրական դատարանի որոշումները, այն է՝ աջակցություն ցույց փրալ մինչև 2004 թ. ապրիլի 16-ը ՏՏ Նախագահի վստահության հանրաքվեի

կազմակերպման և անցկացման գործում, սկզբնական շրջանում ընդդիմությունը չբոյկոտեց ՏՀ նորընտրյալ Ազգային ժողովի աշխատանքները: Սակայն ԱԺ ոչ լեգիտիմ մեծամասնությունը, որն աջակցում էր հանրապետության ոչ լեգիտիմ Նախագահին, խորհրդարանական ընտրություններից անմիջապես հետո՝ 2003 թ. առաջին իսկ նախաշրջանի ժամանակ, խախտեց Սահմանադրական դատարանի պահանջը՝ օրակարգից և քննարկումից հանելով «Նանրաբվեի մասին» օրենքը ՏՀ Սահմանադրությանը համապատասխանեցնելու հրապարակ հարցը: Նման պայմաններում ԱԺ -ում ներկայացված քաղաքական ընդդիմությանն այլ բան չէր մնում, քան բոյկոտել Սահմանադրության պահանջները կոպտորեն խախտող ԱԺ աշխատանքները, ինչը և արվեց: Իշխանությունը բռնազավթած Ռոբերտ Բոչայրյանն ու Սերժ Սարգսյանը երկիրը գցեցին քաղաքական և սոցիալական խորը ճգնաժամի մեջ: Իսկ քաղաքական այն ուժերը, որոնք սպարտում են նրանց, այսօր, արարիչ աշխատանք կազմակերպելու փոխարեն, փաստորեն, Ազգային ժողովի ամբիոնն օգտագործում են ընդդիմության, ինչպես նաև հանրապետության այն քաղաքացիների դեմ սպառնալիքներ հնչեցնելով, ովքեր, արտահայտելով հայ ժողովրդի ճնշող մեծամասնության կամքը, պահանջում են սահմանադրական ուրնահարված կարգերի վերականգնումը Տայասրանում: ՏՀ -ում առկա քաղաքական, պաշտամենական և սոցիալական ճգնաժամը հաղթահարելու նպատակով, կարծում են, ճիշտ կլինի, որ Էդինբուրգում հուլիսին կայանալիք ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովում քննարկման առարկա դառնա ՏՀ -ում սահմանադրական կարգի վերահաստատման հարցը: Այս խնդիրը չափազանց արդիական է նաև այն պարճառով, որ իշխանությունը բռնազավթած Նախագահը և Տայասրանի Ազգային ժողովի ոչ լեգիտիմ մեծամասնությունը իրենց գործողություններով, ըստ էության, խախտում են Տանրապետության կողմից սրանձնած բոլոր պարտավորությունները, որոնք Տայասրանի Տանրապետությունն ընդունել էր Եվրախորհրդին և ԵԱՏԿ -ին անդամակցելիս: Երկրորդ կարևորագույն հարցը, որի մասին կցանկանայի խոսել, հայ ժողովրդի ձգտումն է ավելի սերտ համագործակցել եվրոպական և եվրոատլանտյան կառույցներին՝ հավաքարիմ մնալով այլ երկրների հետ ունեցած իր բոլոր դաշնակցային պայմանագրերին: Սա էր պարճառը, որ մենք հերևողական մասնակցում ենք ՆԱՏՕ -ի կողմից կազմակերպվող «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրերի իրականացմանը, ինչը, ցավոք, ծայրաստիճան հիվանդագին է ընդունվում հարևան Ադրբեջանի կողմից: Դրա սպառցույցն էր այն, որ վերջերս Ադրբեջանը հայ սպաներին թույլ չտվեց մասնակցել «Լավագույն ջանք-2004» գորավարծությունների նախնական

հավաքին, որը փրկի ունեցավ Բաքվում: Դրա հետ մեկտեղ, երևի փրկի է ունեցել միջազգային ահաբեկչության ծայրահեղ դրսևորում ադրբեջանցի սպայի կողմից, որը գիշերը կացնահարել և սպանել է հայ սպայի՝ Բուդապեշտ քաղաքում: Ուզում եմ հիշեցնել, որ հայ և ադրբեջանցի սպաները այնտեղ էին գտնվում «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրի շրջանակներում կազմակերպված ուսումնական դասընթացներին: Մենք այդ սպանությունը դիտարկում ենք որպես ադրբեջանական իշխանությունների ռազմաբնեջ հայտարարությունների հետևանք: Մեզ խիստ մտահոգում է նաև, որ ադրբեջանական իշխանությունները փորձում են վիժեցնել այն մեծ աշխարանքը, որ ԼՂ հարցի կարգավորման գործում իրականացրել են ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահողները: Կարծում եմ, որ միջազգային ահաբեկչության դրսևորումները, որոնք խրախուսվում են Ադրբեջանի իշխանությունների կողմից, ինչպես նաև վերջինիս ռազմաբնեջ ու ապակառուցողական դիրքորոշումը Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի խաղաղ կարգավորման գործում, հանգեցնում են բանակցային ողջ գործընթացի փրկալիմանք: Ավելին, նման քաղաքականությունը հետապնդում է գեթ մեկ նպատակ. պատերազմ սանձազերծել և ուժային որոշումներով հասնել վիճարկվող հիմնահարցերի լուծմանը: Կարծում եմ, նաև որ ագրեսորին հանդարտեցնելու ուղիների որոնումը նույնպես պետք է դառնա Էդինբուրգում կայանալիք ԵԱՀԿ հերթական նստաշրջանի քննարկման առարկա:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 8 հոկտեմբերի 2004 թ.)

Պարոն նախագահ, հարգելի գործընկերներ:

Ցանկանում եմ շնորհակալություն հայտնել պարոն Ադրիան Սևերինին ակտուալ գեկուցման համար: Կիսում եմ Ձեր գնահատականն այն մասին, որ ժողովրդավարությունն այսօր վրանգավոր ճգնաժամ է ապրում:

Կա՞րողյոք դրանում մեր մեղքը և ինչպիսի՞ն է մեր պատասխանատվությունը:

Եվրախորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի նստաշրջանում մեծ ուշադրություն դարձվեց Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներում ահաբեկչության սպառնալիքի կանխարգելման, մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական ազատությունների պաշտպանության հարցերին: Նոեպորների ելույթներում բազմիցս դատապարտվեցին ահաբեկչական հարձակումները Նյու Յորքի առևտրի կենտրոնի վրա, Իսպանիայում, Սպամբուրում, Էլ Ֆալյուջում, Մոսկվայում և Բեալանում ...

Անկասկած, այս օգտակար քննարկումների ընթացքում երբեմն այնպիսի փավորություն էր սրեղծվում, որ մենք, չգիտես ինչու, 21 -րդ դարի այդ ժամախափի՝ հնարավոր քաղաքակրթական արմատներին պարզաճ ուշադրություն չդարձնելով, անցնում ենք կողքով:

Ելույթ ունեցող հոեպորներից և ոչ մեկը չկարողացավ հիշարակել գոնև մեկ օրինակ, որտեղ ահաբեկիչների հանցագործությունները պաշտոնապես դատապարտվեին շիթական, սուննիթական, վահհաբիթական իսլամական կենտրոնների կողմից: Ահաբեկիչներից ոչ ոք այդպես էլ Ղուրանի անունով չդատապարտվեց, չանվանվեց «շեյթան»: Բայց չէ՞ որ ահաբեկիչների ձեռքերով գոհվեցին հարյուրավոր ճշմարտահավաք մահմեդականներ, ինչպես նաև քրիստոնյաներ, հրեաներ... Ի՞նչ է սա. Բրունո Յասենսկու «Անտարբերների դավադրության» նոր խմբագրություն: Թե՛ն՝ Սեմյունյ Կանարինգտոնի «Քաղաքակրթությունների բախում» քաղաքագիտական բնասուկլեր դարձած գրքի փագնապ հարուցող կանխագուշակումների

իրականացում: Իսկ միգրացիոն սա յուրահատուկ պարփոժ է Իրանի Իսլամական Նանրապետության նախագահ Մոհամմադ Խաթամիի՝ «Քաղաքակրթությունների երկխոսություն» սկսելու խիստ անհրաժեշտության մասին կոչը պարզաժ ուշադրության չարժանացնելու համար:

Ի՞նչն է մեզ խանգարում հաղթահարել ահաբեկչությունը, աշխարհում հասարակել իրապես ժողովրդավարական արժեքներ: Կամքի բացակայությունը, համարձակության պակասը, գիտելիքների սակավությունը: Կարծում եմ ոչ: Մեր կամքն այդ ճակարագրական պայքարում երերում են դարձնում սուրբ և երեսպաշտությունը, որոնց դրսևորումներին ոչ հազվադեպ սկանսարեսն ենք դառնում և այսպեղ՝ Եվրասիոհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովում, երբ նրա բարձր ամբիոնը օգտագործվում է սրի ու կեղծիքի մասսայականացման համար:

Ադրբեջանի պարգամավորն այն սարիճանի «ոգևորվեց» իր կույթում, որ Նայաստանին մեղադրեց ահաբեկչության մեջ: Մեր հասցեին նրա հարձակումները, Մուժգայիթի, Բաքվի և Կիրովաբադի անմեղ գոհվաժ և ողջակիզվաժ հարյուրավոր հայերի հիշարակի առջև, այլ կերպ, քան սրբապղծություն չի կարելի համարել: Թվում է՝ ոմանց այժմ էլ է ոգևորում Ադուֆ Շիկելգրուպակերի սարանայական արտահայտությունը, երբ նա բացականչեց՝ «Ո՛վ է այժմ հիշում Օսմանյան կայսրությունում հայերի կոտորաժը», արտահայտություն, որը, ըստ էության, հոլոքոստի նախերգանքը դարձավ: Ադրբեջանում հայերի վերապրաժ ողբերգության պայմաններում ճիշտ այդ նույն հոևտորը, այժմ արդարախոսի պարմուճան հագաժ, առանց խղճի խայթ զգալու այս ամբիոնից ողբում էր ահաբեկիչների ձեռքով սպանվաժ հրեսների համար: Ինչ է սա, եթե ոչ երեսպաշտություն: Կամ ինչպես բնութագրես այն, որ դե ֆակտո ազար, անկախ Լեռնային Ղարաբաղում 16 տարի առաջ ճնվաժ երեխաներին, որոնք այս տարի ավարակ են դարոցը, բնդունվել համայսարաններ, Սպրաստուրզից ուզում են ներշնչել, որ նրանք իրենց հողում չեն ապրում, չեն ապրում իրենց հայրենիքում, ուր դեռևս Նին հոմեեական կայսրության ժամանակներից բնակվել են իրենց նախնիները: Ավելին, վիրավորում են նրանց ճնողներին՝ անվանելով զավթիչներ: Եվ երեխաներն սկամայից մրաժում են, թե որքան անարդարացի է սրեղծվաժ աշխարհը, եթե մայրենի լեզվով խոսելու և գրելու, ինչպես նաև պետական քրիստոնեական հնագույն քաղաքակրթության ժառանգների առաքելական եկեղեցում հարսանյաց հանդես իրականացնելու իրավունքը գնահարվում է որպես զավթողականություն: Իսկ Ադրբեջանը, որը տասնամյակներ շարունակ հայերի նկարմամբ վարել է պետական ահաբեկչության քաղաքականություն, Եվրասիոհրդի

Խորհրդարանական վեհաժողովի ամբիոնից ներկայացվում է որպես ազբնսիայի գոե:

Պարոն նախագահ, Եվրոպայի խորհրդի պալատը, անտարակույս, գեղեցիկ շննություն է, բայց Սպրասբուրգի բնակիչներին այն չի փոխարինի քաղաքի գլխավոր կաֆեդրալ քանարին: Կարծում եմ, պարոն Պիտեր Շիդերը կհամաձայնի, որ այս պալատը չի փոխարինի վիեննացիներին սուրբ Ստեֆանի քանարին, իսկ Թերի Դեխը, կարծում եմ, չի հերքի, որ լոնդոնցիներին այն չի փոխարինի սուրբ Պետրոսի քանարին և, առավել ևս, բոլորիս համար՝ Վարիկանի սուրբ Պետրոսի քանարին:

Մեզանից յուրաքանչյուրը Եվրոպայի խորհրդի պալատի սպասավոր է և մեր գործունեությամբ հնարավորություն ունենք այս պալատը վերածելու երրորդ հազարամյակի հոգևոր քանարի, որը ողջ Եվրոպայով ժողովրդավարության, ազատության, կարեկցանքի և մարդասիրության գաղափարներ կճառագի: Եվ միայն այդ դեպքում մեր համակրոպական խորհրդարանական ընտանիքը կարող է հոգևոր առումով հավակնել «21 -րդ դարի սուրբ ընտանիք» դառնալուն, որի ճարտարապետական իրագործումն արդեն մեկ հարյուրամյակ է Բարսելոնում քարի մեջ իրականացվում է մեծն Անտոնիո Գաուդիի նախագծով:

Եվ այդժամ, երախտագետ սերունդները, անցնելով Եվրոպայի խորհրդի պալատի մտքով, կհիշեն բարի խոսքով և մեզ, ինչպես մենք հիշում և հարգում ենք եպիսկոպոս Վեոնեկ Նամբուրգեցուն և Կոնրադ Քյուներուրգեցուն, դուքս Բարենբերգեր Նենրիխ II -ին, Քրիստոֆեր Ռենին, էլ չեմ ասում Բրամանտեի և Սանգալոյի, հանճարեղ Միքելանջելոյի և Ռաֆայելի մասին, որոնք անմահացան՝ սրելով Եվրոպայում, Վիեննայում, Լոնդոնում, Նոմում վեհաշուք քանարներ: Եվ թող իրականանան մեր այս երազանքներն ու ձգտումները որպես բարի գործեր, որոնք կփառաբանեն մեզ դարեր շարունակ:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 25 հունվարի 2005 թ.)

Տարգելի նախագահ, հարգելի գործընկերներ:

Լեռնային Ղարաբաղի դիմակայության հարցի քննարկման բնույթը հիշեցնում է հելլենական դարաշրջանի մեծ փիլիսոփաներ Պլատոնի ու Արիստոտելի բանավեճը «Տեսողության կուրությունն ու կուրության փրկությունը կամ արդյո՞ք խլություն աչքեր ունի» թեմայով: Երբ այդ վեճը շարք երկարեց, սպրուկ այգեպանն ուղղակի առաջարկեց վերցնել խլությունն ու փրկել նա աչքեր ունի, թե՛ ոչ, բայց փիլիսոփաները պարասխանեցին, որ ճշմարտությունն ի հայտ բերելու համար իրենց խլությունը պետք է...

Այսպես էլ հիմա ԵԽ ԽՎ -ում ուզում են Լեռնային Ղարաբաղի 140 հազարանոց բնակչության ճակատագիրը լուծել՝ առանց նրան բանավեճի հրավիրելու: Տայաստանի պարվիրակությունը, որը պնդում էր նրանց պարտադիր հրավիրել, ցավոք, Ադրբեջանի փխրառեջակ հովանավորների ջանքերով, ըստ էության, հայտնվեց սպրուկ այգեպանի դերում: Եվ դա էլ այն դեպքում, երբ Ադրբեջանի մեր գործընկերները իրենց մակարդակով շարք են հեռու Պլատոնից ու Արիստոտելից, էլ չենք խոսում նրանց մանածողների մասին, եթե անգամ չասենք, որ հարգարժան պարոն Դեվիդ Աթլինսոնն արդեն փաստարի է, ինչ չի եղել Լեռնային Ղարաբաղում:

Իսկ ո՞րն է հարցի էությունը: Ադրբեջանը ձգտում է իր փրկապետությունը հաստատել Ղարաբաղում բնակվող էթնիկապես օտար, քրիստոնեական բարոյական սկզբունքներ դավանող ժողովրդի վրա: Այստեղ, ԵԽ ԽՎ -ում համառորեն չեն ուզում փրկել, որ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության կրթվածության մակարդակը ազգայության և անկախության 15 տարիների ընթացքում, կրկնում են՝ ազգայության և անկախության 15 տարիների ընթացքում Լակամորեն գերազանցել է Ադրբեջանի համանման ցուցանիշը: 1000 բնակչի հաշվով ուսուցիչների, բժիշկների, ուսանողների և դպրոցականների թիվը նույնպես բարձր է, քան՝ Ադրբեջանում, ինչպես նաև բարձր են մեկ շնչին բաժին ընկնող եկամուտները:

Եվ, ամենագլխավորը՝ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդն իր ազատությունը նվաճել է հայերի մեծաթիվ զոհերի և զրկանքների գնով, Սումգայիթում, Բաքվում, Կիրովաբադում, Մինգեչաուրում, Դաշքեսանում՝ ազերիների կողմից կազմակերպված ջարդերի արդյունքում: Էլ չեմ ասում այն բազմահազար նահապակների մասին, որոնք ընկան 8 միլիոնանոց Ադրբեջանի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչությանը պարտադրած պապերազմում:

Այսօր ադրբեջանցի մեր գործընկերները, իրենց կողմից սանձազերծված ռազմական բռնի գործողություններում փասպավկեուց հեքո, համառորեն ջանում են արդեն բռնությամբ նենգափոխել դարաբաղյան հակամարտության պատմությունը: Այդ ոչ շնորհակալ գործում նրանց եզակի փաստարկը ոչ թե պատմական ճշմարտության վերականգնումն է, այլ սև ոսկո՛ւ նավթի ուժին ապավինելը: Այն նույն ադրբեջանական նավթի, որը 19 -րդ դարի վերջերին և 20 -րդ դարի սկզբներին գերակշռեց Օսմանյան կայսրությունում կոտորված 1,5 միլիոն անմեղ հայերի արյանը: Պատմական ճակատագրերի կամոք, գուցեև ասվածային նախախնամությամբ, հայերի համար այդ ողբերգական ու խառնակ ժամանակներում Բրիտանական կայսրության վարչապետն էր Ռոբերտ Սոլսբերին: Նենց նա հայերի աղերասներին՝ թուրքական յաթաղանից փրկել Արևմտյան Նայասպանի 2 միլիոնանոց բնակչությունը, 1896 թ. լուրջ և ցինիկաբար հայտարարեց. «Անգլիական ռազմանավերը չեն կարող մագլցել հայկական լեռները»: Նավանաբար, այդ ժամանակահատվածում նրանք դեռ չէին հասցրել իջնել Աֆղանստանի Նինդուկոշյան լեռներից: Եվ դա վերածվեց առաջին ողբերգության՝ հայերի կոտորածին Օսմանյան կայսրությունում սուլթան Նամիդի իշխանավարության փարիներին, որին էլ կպավ արյունաբքոի պիտակը:

Տարիներ անց Բրիտանական կայսրությունը ունեցավ այլ վարչապետ. դա ակնավոր քաղաքական գործիչ և հումանիստ Դեվիդ Լոյդ Ջորջն էր, որը, բնութագրելով 1919 թ. Փարիզի խաղաղության կոնֆերանսի մասնակից պետությունների պաշտոնական դիրքորոշումը, գրել է. «Նայասպանի բնակիչները թե՛ ռասայական, թե՛ կրոնական սկզբունքով փարբերվում են իշխող թուրք ազգությունից: Նավաբքով նրանք քրիստոնյա էին: Տիրահոջակ Արդուլ Նամիդը իրականացրել է այդ հնագույն ժողովրդին արտաքսելու քաղաքականությունը... հայկական մեծամասնությանը վերածելով խղճուկ ու վախեցած փոքրամասնության... Դաշնակից պետությունները (Բրիտանական կայսրություն, Ֆրանսիա, Բելգիա, Նունաստան, Լեհաստան, Պորտուգալիա, Չեխոսլովակիա, Ռումինիա, Սերբա-հորվաթա-Սլովենական պետություն, Նեջաս և Ճապոնիա) հեքա-

մուտ էին այն կարծիքին, որ չի կարելի թույլարել թուրքերին օգտվել իրենց գազանությունների պտուղներից, իսկ հայ ժողովրդին պետք է լրիվ վերադարձվի նախնիների ժառանգությունը և հնարավորություն ընձևովի վերականգնելու իրենց երբեմնի հզորությունը» (Դեվիդ Լլոյդ Ջորջ. «Ճշմարտությունը խաղաղության պայմանագրերի մասին»):

Գրեթե 90 փարի անց ուզում են պարմությունը կրկնել: Մակայն հուսով ենք, որ ԵԽ ԽՎ -ն գիտակցում է, որ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդն անպարտելի է, քանզի նա պայքարում է իր ազատության համար, իսկ ազատությունը չի զգուշանում մահից, որովհետև նա չի վախենում աստվածային դատաստանից, ի փարբերություն սրբկության: Սրբկություն, որը ոմանք ԵԽ ԽՎ -ում ուզում են վերադարձնել դարաբաղցիներին:

Ելույթս կուզենայի ավարել Մեծ Բրիտանիայի պարմության բոլոր ժամանակների առաջին մարդ ճանաչված Ուիլսթոն Չերչիլի խոսքերով. «Պնդական գործչի փարբերությունը քաղաքական գործչից կայանում է նրանում, որ քաղաքական գործիչը գործում է՝ կարևորելով հաջորդ ընտրությունները, իսկ պնդական գործիչը գործում է՝ կարևորելով գալիք սերունդը»:

Եթե ԵԽ ԽՎ պարգամավորները չանցնեն քաղաքական գործչին պնդական գործչից բաժանող Ռուբիկոնը, ապա շար շուրով գերմանացի փաղանդավոր փիլիսոփա Օսվալդ Շպենգլերի մոայլ կանխատեսումները կիրականան և կսկսվի «Եվրոպայի մայրամուտը»: Եվ դա կձանրանա մեր բոլորի խղճի վրա...

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 27 հունվարի 2005 թ.)

Նարգելի պարոն նախագահ, հարգելի գործընկերներ:

Խորապես խորհրդանշական է, որ էթնիկ գրումների գոհերի հիշաբանի Եվրոպական կենտրոնի ստեղծման հարցի քննարկումը փեդի է ունենում Օսմանյան կայսրությունում Նայոց ցեղասպանության 90 -ամյակի փարում: Նայ ազգի ընտրանին՝ ավելի քան 600 հայ մտավորականներ, ճարտարապետներ, բժիշկներ, քաղաքական էլիտայի ներկայացուցիչներ, սպաներ, ովքեր ապրում էին Կոստանդնուպոլսում, 1915 թ. ապրիլի 24 -ի լույս 25 -ի գիշերը ձերբակալվեցին և գազանարար սպանվեցին: Այդպիսի վայրագ դաժանությամբ սկսվեց մեկուկես միլիոն հայերի կոտորածը: Դրանով սկիզբ դրվեց թուրքական յաթաղանից հրաշքով փրկված հարյուր հազարավոր հայերի աշխարհով մեկ դեգերմանը: Այդ ժամանակ գրվեց Բրունո Յասենսկու «Անտարքերների դավադրություն» գրքի էջերից մեկը: Եվրոպան լռեց: Եվ պարահական չէր, որ քառորդ դար անց, 1939 թ. օգոստոսին Նիւրնբերն իր հրեշավոր ռասայական գառանցանքի մեջ, էլույթ ունենալով իր բանակների հրամանատարների առաջ, հայտարարեց. «Ես հրաման եմ տվել իմ «Մեռյալ գլուխ» գորամիավորումներին միայն Արևելքում անողոր և առանց որևէ խղճմտանքի մահվան դատարարել լեհական ծագում ունեցող և լեհերեն խոսող տղամարդկանց, կանանց և երեխաներին: Միայն այդպես մենք կնվաճենք մեզ անհրաժեշտ կենսական փարածություններ: Ո՛վ է դեռ այսօր խոսում հայերի ոչնչացման մասին»: Նկարագայում լեհերի ողբերգական ճակատագիրը կիսեցին հրեաները: Տեղի ունեցավ հոլոքոստը:

Էթնիկ գրումների ռեցիդիվները Եվրոպայում իրենց զգացնել տվեցին 80 -ական թվականների վերջին - 90 -ականների սկզբին, երբ փեդի ունեցան հարյուրավոր և հազարավոր հայերի ջարդերը Սումգայիթում, Բաքվում, Կիրովաբադում, Դաշքեսանում, երբ իմ ավելի քան 450.000 հայրենակիցները Սովետական Ադրբեջանից մագապործ եղան: Եվ միայն մարդկային մեծ կորուստների գնով, իր հերոսության շնորհիվ կարողացավ փրկվել

Լեոնային Ղարաբաղի հայ բնակչությունը:

Ցավոք, պարոն Մերջանը՝ մեր գործընկերը Թուրքիայից, երկու օր առաջ ելույթ ունենալով այստեղ, ցատումով դարձապարտում էր դարաբաղցիներին այն բանի համար, որ վերջիններս կանխեցին սեփական ժողովրդի ցեղասպանությունը: Քննադատության չեն դիմանում նրա փորձերը զուգահեռներ անցկացնել Լեոնային Ղարաբաղի դեպքերի և եվրոպական երկրներում անջաբողական առանձին դրսևորումների միջև, դրսևորումներ, որոնք խիստ քննադատության են ենթարկվում ճիշտ այդ նույն եվրոպական երկրների ազգաբնակչության ճնշող մեծամասնության կողմից:

Ըստ էության, պարոն Մերջանը բելգիացիներին, ֆրանսիացիներին, անգլիացիներին, լեհերին, ռուսներին, իտալացիներին կոչ էր անում փրկել իրենց՝ հենց իրենցից: Լավ է, որ Եվրոպայի խորհրդում չկան Կանադայի ներկայացուցիչներ, թե չէ նրանց ոչ մի կերպ չէին ների այն, որ Կանադայի կառավարությունը մի երկու փարի առաջ հնարավորություն ընձեռեց քվեբեկցիներին հանրաքվեի ճանապարհով որոշել իրենց հեքազա ճակատագիրը: Մերջանի ելույթում պահպանվել էին բյուզանդական փխրահոջակ քաղաքականության ավանդույթները: Ասես, 1453 թ. հրի և սրի մատրնելով Կոստանդնուպոլիսը, օսմանները ինչ-ինչ դասեր էին քաղել իրենց կործանած բյուզանդական քաղաքակրթությունից: Նանուն արդարության ասենք, որ նրանք բյուզանդացիներից ընդօրինակել էին ամենևին էլ ոչ ամենալավը: Թուրքիայի մեր գործընկերոջ կողմից, չգիտես ինչու, չհիշարավվեցին 1974 թ. հուլիսյան իրադարձությունները, երբ թուրքական զորամիավորումը մտավ Կիպրոս և բռնանվաճեց ինքնիշխան, անկախ Կիպրոսի Նանրապետության փարաձքի գրեթե 40 տոկոսը, պետություն, որի ազգաբնակչության 82 տոկոսը կազմում էին հույները, ինչպես նաև հայերն ու մարոնիթները: Չհիշարավվեց, որ բռնանվաճման հետևանքը եղավ հազարավոր հույն կիպրոսցիների մահը, ավելի քան 200.000 քրիստոնյա կիպրոսցիների բռնի տեղահանումը, որոնք դարձան փախստականներ իրենց սեփական երկրում:

Ակամայից հիշողությանդ մեջ արթնանում են աստվածաշնչյան հեքաբայա խոսքերը. «Ինչո՞ւ քո եղբոր աչքի շյուղը տեսնում ես, իսկ քո աչքի մեջ գերանը չես տեսնում. կամ ինչպե՞ս քո եղբորն ասում ես՝ թո՞ղ որ հանեմ այդ շյուղը քո աչքից, եվ ահա քո աչքում գերան կա: Կեղծավո՞ր, նախ հանի՞ր քո աչքից այդ գերանը, և ապա հստակ կտեսնես քո եղբոր աչքից շյուղը հանելու համար» (Ավետարան ըստ Մատթեոսի):

Էթնիկ գրումների գոհերի հիշարակի Եվրոպական կենտրոնի ստեղծումը պետք է սկսել մեր սեփական պատմական հիշողության

վերականգնումից: Իսկ մեզ համար որպես օրինակ թող ծառայի «Mea Culpa» – «Իմ մեղքը» ինքնախոստովանությունը, որով հանդես եկավ Նոմի պապ Նովիաննես Պողոս 2 -րդը 2000 թվականին Քրիստոսի Ծննդից հետո: Նա ներողամտություն հայցեց Աստուծուց և մարդկությունից կաթոլիկ եկեղեցու այն գործողությունների համար, որոնք կատարվել են հերետիկոսների և ազատամիտների նկատմամբ, անհանդուրժողականության, կրոնական պատերազմների և Խաչակրաց արշավանքների, ինչպես նաև հրեաների նկատմամբ բազմաթիվ քրիստոնյաների թշնամանքի ու անվստահության համար:

Կարծում եմ, որ Եվրոպական կենտրոնի հիմնադրմանը պետք է նախորդի ԵՄ ԽՎ -ի «Mea Culpa» – «Իմ մեղքը» հայտարարություն - ինքնախոստովանությունը, քանզի եվրոպական մայրցամաքում էթնիկ զգրումների բոլոր զոհերը եղել են քաղաքական գործիչների մեղքով, այլ ոչ թե ժողովուրդների: Իսկ ժողովուրդները սպասում են քաղաքական գործիչների, մեր բոլորի մեղանշմանը:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 27 ապրիլի 2005 թ.)

Տարգելի պարոն նախագահ, հարգելի գործընկերներ:

Տայ ժողովրդի համար միգրացիայի հարցերն ավելի քան մեկուկես դար է, ինչ չեն կորցնում իրենց արդիականությունը:

Ֆրանսիացի հայրնի գրող Անատոլ Ֆրանսը 1916 թ. ցասումով դաբապարտել է եվրոպական կառավարիչներին՝ հայ ժողովրդի ճակատագրի նկատմամբ վերջիններիս անգործունյա անարբերության համար: Նա գրել է. «Արևելքում մահանում է մեր բույրը: Նրա ողջ մեղքն այն է, որ նա կիսում է մեր զգացմունքները, սիրում է այն, ինչ սիրում ենք մենք: Ինչպես և մենք, նա ներառել ու իր մեջ մարմնավորել է իմաստությունը, արդարացիությունը, պոեզիան, արվեստը: Ահա դրանում է և կայանում նրա «աններելի» հանցանքը: Տայաստանը վերջին շունչն է փչում, բայց նա կվերածնվի: Այս մի փոքր արյունը, որ դեռ նրան մնում է, թանկագին արյուն է, որից ծնվելու է մի հերոսական սերունդ»: Մեծ մարդասերն ահա այսպես է բնութագրել 1915թ. Օսմանյան կայսրությունում իրականացված ցեղասպանությունից մազապործ հարյուր հազարավոր հայերի ճակատագիրը:

Տրաշքով ողջ մնացած հայերը փախուստով փրկվեցին արաբական երկրներում: Տարյուր հազարավորները սպաստան և կացարան գտան Ռուսական կայսրությունում, Ֆրանսիայում ու Գերմանիայում, ԱՄՆ -ում և Ավստրալիայում: Այդ տարագիրներից շատերի, վերջիններիս զավակների անունները ոսկե տառերով են գրված նրանց երկրորդ Տայրենիքի նորագույն պարմության մեջ:

Մեր պարմության ողբերգական էջերը ցավով են արձագանքում այսօրվա սերնդի սրբերում, հարկապես ապրիլյան այս օրերին, երբ աշխարհասփյուռ տասներկուսիլիոնանոց հայությունը եկեղեցիներում և տաճարներում մոմեր է վառում ի հիշատակ Անատոլիայում անմեղ սպանված մեկուկես միլիոն իրենց հայրենակիցների: Մենք նաև վերապրում ենք նրանց ճակատագիրը, քանի որ հայերին բռնի միգրացիայի ենթարկելու

վրանգն իր արդիականությունը չի կորցրել և այսօր:

Մեջբերում անեն «Բակինսկի ռաբոչի» թերթի 2002 թ. հուլիսի 25 -ի համարում «Զանգվածային լրատվական միջոցները պետք է լինեն ճշմարտության ազդարարը...» խորագրի ներքո հրատարակված մի նյութից: Նեյդար Ալիևը, Ադրբեջանի այն ժամանակվա նախագահը, ի լուր ամենքի հրապարակեց ճշմարտությունը Լեռնային Ղարաբաղի հայերի նկատմամբ պաշտոնական Բաքվի քաղաքականության մասին: «Ես խոսում եմ այն ժամանակաշրջանի մասին,- իր հարցազրույցում ասում է Ալիևը,- երբ առաջին բարբոտյար էի. այդ ժամանակ շատ եմ օգնել Լեռնային Ղարաբաղի զարգացմանը: Միաժամանակ ձգտել եմ փոխել տեղի ժողովրդագրությունը: Լեռնային Ղարաբաղը հարց էր բարձրացրել ինստիտուտ, բուհ բացելու մասին: Մեզանում բոլորը դեմ էին դրան: Ես մտածեցի, որոշեցի բացել: Մերձակա շրջանների ադրբեջանցիներին սովորելու էինք ուղարկում ոչ թե Բաքու, այլ այնտեղ... Տիմնադրեցինք կոշիկի մեծ ֆաբրիկա: Մարզը շրջապատող վայրերից ադրբեջանցիներին ուղարկում էինք այնտեղ: Այս և այլ միջոցներով ես աշխարհել եմ, որպեսզի Լեռնային Ղարաբաղում ադրբեջանցիների թվաքանակը մեծանա, իսկ հայերինը՝ նվազի»: Ավելի բացահայտ չես ասի: Այդ փորձներին իրականացվող ահա նման քաղաքականության մեջ է թաքնված Ադրբեջանի հայաբնակ փասնյակ քաղաքներից և շրջաններից ավելի քան կես միլիոն հայերի մասսայական տեղահանման պարճառները: Իր պատմական հայրենիքից հայ ազգաբնակչության բռնի դուրս հանելու հենց նման քաղաքականությունն էլ հանգեցրեց Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքացիների պայքարին՝ իրենց ազգային ինքնորոշման համար:

Եթե մենք այսօր ԵՆ ԽՎ -ում խորապես չուսումնասիրենք Նարավային Կովկասի փարաժաշրջանում միգրացիայի պարճառները և անհրաժեշտ միջոցներ չձեռնարկենք դրանց առաջն առնելու համար, ապա պտրենցիալ վարարանդիներ կարող են դառնալ Լեռնային Ղարաբաղի ավելի քան 140 հազար բնակիչները, որը փարաժաշրջանում կվերածվի հումանիտար աղետի: Ցավոք, այստեղ՝ ԵՆ ԽՎ -ում, ոմանք հող են նախապատրաստում հայերի մասսայական տեղահանության համար՝ նրանց մատնելով մեր հարյուր հազարավոր այն հայրենակիցների ճակատագրի կրկնությանը, ովքեր XX դարի սկզբին բնակվել են Օսմանյան կայսրությունում և Նախիջևանի ինքնավարությունում, պատմական հայկական նահանգ, որի փարաժքը Ադրբեջանը բռնի գավթել է Նայաստանից:

Նարգելի գործընկերներ. ապրիլի առաջին օրերին աշխարհը հրաժեշտ արվեց Ջոնի պապին՝ Նովիաննես Պողոս Երկրորդին: Պապի մահը սգում

Էին բոլորը՝ հրեաները, ուղղահավար մահմեդականները, ինդուսները, քրիստոնյա բողոքականները, անգլիականականները, ուղղափառները, լուսավորչականները, ի դեմս իրենց պետության և կառավարության ղեկավարների, հոգևոր առաջնորդների, որոնք Պոնտիֆիկի հուղարկավորության համար ժամանել էին Նավերժական քաղաք: Հրեաները հովհաննես Պողոս Երկրորդին մեծապես գնահատում էին հողբոստրի հանցագործության համար Երուսաղեմում՝ Լացի պարի մոտ կատարած սպառնալիցության համար: Մահմեդականներն արժանին էին մատուցում Պապի արիությանը, որը կաթոլիկության ողջ պարմության ընթացքում առաջինն այցելեց Դամասկոսի իսլամական սրբավայրերը՝ Օմեյյադների մզկիթը և սրբատեղին, Տիրոջ գերեզմանն ազարագրելու համար խաչակիրների արշավանքների ընթացքում մահմեդականների թափված արյան՝ նրա հրապարակային մեղքերի խոստովանության համար: Ուղղափառ քրիստոնյաները Պապին հարգում էին խաչակիրների կողմից 800 փարի առաջ կատարածի՝ բյուզանդական սրբությունների, Կոստանդնուպոլսի փաճարի կողոպուտի և ավերածությունների համար խոնարհաբար ապաշխարելու համար:

Մեծ Պապը ինչպես հասարակ մարդկանց, այնպես էլ աշխարհի հզորների սրտերը նվաճել էր այն բանի շնորհիվ, որ ապաշխարում էր այն մեղքերի թողության համար, որ կատարվել էին ո՛չ իր կողմից և ո՛չ էլ իր պատվության փարիներին: Նա գիպակցում և սրտով զգում էր իր մեծ կոչումը: Եվ, թվում է, այդ օրերի ապրումներից առաջին դասը պետք է առնեինք մենք՝ Ազգայության և Ժողովրդավարության Տաճարի սպասավորներս, Եվրախորհրդի Պալատի սպասավորներս, ԵՆ ԽՎ -ի պարզամավորներս: Թվում է, թե մենք պետք է հեփնինք նրան՝ փորձելով գիպակցել մեր սեփական կոչումը: Եվ մեզանից պահանջվում էր, երևի թե, շար քիչ բան, մեր նստաշրջանի աշխատանքն սկսել ուրբի կանգնելով և մեկ ռուպե լուծումը հարգելով 1915 թ. ցեղասպանության գոհերի՝ մեկուկես միլիոն հայերի հիշատակը: Եվ, թվում է, որ անհրաժեշտ էր դա անել թեկուզև այսօր՝ XX դարի այդ անավոր ողբերգության 90 -րդ փարելիցի առնչությամբ: Եվ միայն այդ պարագայում խորիմաստ և սրտառու այն խոսքերը, որ ամբողջ կատարությունների, կառավարությունների և եկեղեցական ղեկավարների կողմից Պապին հրաժեշտ փալու օրերին, ոչ միայն հայերի, այլև աշխարհի ժողովուրդների կողմից կրկնակվեին որպես ժամանակակից քաղաքակրթությունների առաջնորդների գիպակցված սպառնալիցանք՝ դեռևս ոչ բոլոր պետությունների կողմից հայոց ցեղասպանության պաշտոնական դատապարտման, աշխարհում չհաղարող պատերազմների, հողագնդի համարյա մեկ միլիարդ քաղաքացիների՝ շարունակվող սովի ու մայրահեղ

չքավորության համար: Եվ այդ փափասկոփ ճանապարհին որպես Արիադնայի ուղեցույց թեկ կարող են ծառայել այն որոշումները, որ մենք ընդունում ենք այսօրեղ՝ Եվրոպայի սրբում: Առանց ԵԽ ԽՎ պափգամավորների կողմից իրենց կոչման գիփակցման՝ չի լինի ոչ մեր մրադրությունների և գործողությունների Միաբանություն, ոչ մեզ Արդարացում և ոչ էլ Փրկություն:

Ցանկալի չէր լինի, որ մարդասեր-նորվեգացի, հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ Ֆրիդրիխ Նանսենի խոսքերը՝ ասված մեզ համար ողբերգական այն փարիներին, դառնան մեր նորագույն պափմության վերջաբան:

Վերհիշենք և մեկ անգամ էլ մրորենք, թե ինչի մասին էր նախագգուշացնում մեծ նորվեգացին. «Վայ հայերին, որ նրանք ներքաշվել են եվրոպական քաղաքականության մեջ: Նրանց համար շափ ավելի լավ կլիներ, եթե եվրոպական ոչ մի դիվանագեր Նայասփանի անունը չարփասաներ»:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 20 հունիսի 2005 թ.)

Նարգելի նախագահ, հարգելի գործընկերներ:

Դժվար է գերազնահատել ԵԽ ԽՎ -ում քննարկվող «Լրաբովա-միջոցները և ահաբեկչությունը» հարցի նշանակությունը, որի կարևորու-թյունը առավել մեծ է Նայաստանի համար:

«Ջերկալո» օրաթերթ, 28 փետրվարի 2004 թ., Ադրբեջան: Ձեր ուշադրու-թյանն են ներկայացնում քաղվածք Ադրբեջանի Նանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպան Էլմիրա Սուլեյմանովայի հարցազրույցից. «Ռամիլ Սաֆարովը պետք է հայրենասիրության օրինակ դառնա Ադրբեջանի նրիպասարդության համար»:

«Ջերկալո» օրաթերթ, 6 մարտի 2004 թ.: Քաղվածք Ադրբեջանի Միլի Մեջլիսի պարզամավոր Անար Մամեդխանովի հարցազրույցից. «Թուրքիա-յում ծառայած մեր սպաներին ես միշտ ասել եմ. դուք մեզ պետք եք Ղարաբաղում: Նրանք՝ հայերը, պետք է սպանվեն Ղարաբաղում և ոչ թե այլ երկրներում»:

Բազմաթիվ նման օրինակներ կան, թե ինչպես են Ադրբեջանի քաղաքական գործիչները մամուլի միջոցով արձագանքել Ռամիլ Սաֆարովի կողմից հայ սպա Գուրգեն Մարգարյանի բարբարոս սպանությանը: Գուրգեն Մարգարյանը գազանաբար կացնահարվել է առավոտյան 5³⁰ին, բնած ժամանակ: Նա գրնվում էր Բուդապեշտում և, ինչպես Ռ. Սաֆարովը, ուսանում էր ՆԱՏՕ -ի «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրի շրջանակներում:

Կարդալով ադրբեջանական մամուլը՝ ակամայից հարց է առաջանում. ո՞վ է ավելի մեծ ահաբեկիչ՝ Ռամիլ Սաֆարովը, թե Միլի Մեջլիսի պարզամավոր Անար Մամեդխանովը կամ էլ Ադրբեջանի Մարդու իրավունքների պաշտպան՝ օմբողսմեն Էլմիրա Սուլեյմանովան: Իսկ արդոք ահաբեկչությանը մասնակից չե՞ն ադրբեջանական այն թերթերի խմբագրու-թյունները, որոնք մասսայականացնում են վերջիններիս մարդաբայաց

գառանցանքները: Ո՞վ է ավելի մեծ հանցագործ՝ աղբրեջանական բանակի զինակոչիկը, որն ընկնում է նշված «պետական գործիչների» սաղրիչ ելույթների ազդեցության փակ և դառնում ահաբեկիչ, թե ահաբեկիչները հենց իրենք՝ սաղրիչներն են: Ո՞վ է պարասխան փառու 18-20 փարեկան աղբրեջանցի զինվորների գործողությունների համար, որոնք, այսօր էլ կափարելով իրենց հրամանափարների հրամանները, Միլի Մեջլիսի պարգամավորների և Մարդու իրավունքների պաշտպանի օրհնանքներով, նշանառու հեռահար կրակով սպանում են Ղարաբաղի մարտական գործողությունների զինադադարի գծում գտնվող իրենց հայ հասակակիցներին: Ի՞նչ են զգում սպանված Գուրգենի հարազատները և բարեկամները, մարդասպան Ռամիլի հարազատները, երբ այս օրերին էլ կարդում են հայերի նկատմամբ արելությունը լի աղբրեջանական և թուրքական թերթերի հոդվածները: Եվ, ի վերջո, ո՞րն է մեր և ձեր դերը XXI դարի այս չարիքի կանխարգելման գործում, ինչպիսի՞ն է մեր՝ ԵՄ ԽՎ -ի պարգամավորների պարասխանափությունը, և երբ Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրի Մարդու իրավունքների պաշտպանը հերոսացնում է դաժան մարդասպանին, արդյո՞ք դրանով մեզ՝ պարգամավորներին, գնահատականը չի՞ փրվում:

Ինչո՞ւ մենք հարց չենք փալիս ինքներս մեզ՝ ովքե՞ր և որտե՞ղ են նրանք, ժամանակակից Եվրոպայի հումանիստները՝ մերօրյա Ֆրիդրիխ Նանսենը և Անարոլ Ֆրանսը, Նովիաննես Պոդոս Երկրորդը և Մայր Թերեզան: Ո՞րն է Ձեզ հեղ մեր կոչումն այս գործում:

Նարգելի գործընկերներ. ԵՄ ԽՎ -ի զարնանային նստաշրջանում 97 պարգամավոր կոչով դիմեց Նայաստանի ղեկավարությանը՝ ընդունելու համար Թուրքիայի վարչապետ Ռեջեփ Էրդողանի առաջարկությունը Առաջին համաշխարհային պարերազմի ընթացքում Օսմանյան կայսրությունում փրկի ունեցած ղեպքերի համարեղ ուսումնասիրություններ սկսելու մասին: Փաստաթուղթը ստորագրած պարգամավորները, երևի, հավաքացել էին թուրք վարչապետի առաջարկի անկեղծությանը: Էրդողանի կոչին, հավանաբար, հավաքացել էին նաև Ստամբուլում անցկացվելիք գիտական համաժողովի նախաձեռնողները: Այն պեք է փրկի ունենար մայիսի 25-27 -ին Բոսֆորի համալսարանում՝ «Նայերը Օսմանյան կայսրության անկման շրջանում. գիտական պարասխանափություն և ժողովրդավարության հարցեր» թեմայով: Մինչև համաժողովի սկսվելը թուրքական ազդեցիկ «Միլիեթ» օրաթերթը դարապարպեց գիտնականների համաժողովը՝ Բոսֆորի համալսարանը անվանելով այն փրկը, «որտեղ վերաքննության են ենթարկվում 1915 թ. ղեպքերը և պետության պաշտոնական փրսակները»: «Նորիեթ», «Զաման»,

«Միլիեր» և Թուրքիայի ազդեցիկ այլ թերթեր Գալաթասարայի համալսարանի պրոֆեսոր Իլեր Օթայլնի, Թուրքիայի պարմարանների միության նախագահ Յուսուֆ Նալաչօղլուի, Ազգային մեծ ժողովի պարզամավոր Շյուկրու Էլեկդագի և «Արդարություն ու զարգացում կուսակցության» (որի առաջնորդը հենց ինքը՝ Էրդողանն է) անդամ պարզամավոր Ռամազան Թոփրաքի շուրթերով դափափեպեցին և փորձեցին օտարել հասարակությունից համաժողովի կազմակերպիչներին՝ նրանց հասցնելով անձնական վիրավորանքներ:

Նապկանշական է, որ, հանդես գալով Բոսֆորի համալսարանում Նայկական հարցով համաժողովի անցկացման դեմ, պարզամավոր Թոփրաքը կասկածի փակ վերցրեց ժողովրդավարության առկայությունը Շվեյցարիայում և Ֆրանսիայում՝ հայտարարելով. «Դուք կարո՞ղ եք պարկերացնել, որ Շվեյցարիայում կամ Ֆրանսիայում կազմակերպվեն գիտական համաժողովներ՝ թուրքական որևէ թեզ հաստատելու նպատակով»: Այս խոսքերը, հավանաբար, հասցեագրված էին Շվեյցարիայից Եհ ԽՎ -ի պարզամավոր փիկին Զապֆլ Նելրինգ Ռոզմարին՝ ի նշան շնորհակալության նրա այն ստորագրության համար, որ վերջինս դրել էր Եհ ԽՎ-ի 97 պարզամավորների վերոհիշյալ կոչի փակ:

Թուրքիայի արդարադատության նախարար Ջեմալ Չիչեքն այս հարցում ավելի հեռուն է գնացել և, ինչպես հրապարակվել էր 2005 թ. մայիսի 25 -ի «Զաման» և «Միլիեր» թերթերում, Ազգային մեծ ժողովի ամբիոնից հայտարարել է. «Անհամբեր սպասում եմ՝ ինչպես է իր պարտքը կատարելու բարձրագույն կրթության խորհուրդը»: Համաժողովի կազմակերպիչներին հարկ է գամել անարգանքի սյունին, ըստ էության, այսպիսին էր թուրք նախարարի ելույթի առանցքը: Նույն օրը Բոսֆորի համալսարանի ռեկտորաբար սրիպված եղավ հայտարարել համաժողովի՝ անորոշ ժամանակով հեղաձգման մասին:

Կամ թե հիշենք ահաբեկչության հրահրման մեկ այլ դրսևորման մասին ևս: Վերջերս ադրբեջանական թերթերը փարածեցին Ադրբեջանի իսլամական կուսակցության նախագահ Նաջիյազ Նուրիևի հայտարարությունը, որում նա կոչ է անում «Նայասրանի դեմ սրբազան պարերագմ սկսել, հայտարարել ցիհաղ...»: Եվ այդ նողկալի փեղեկափությունն ադրբեջանական մամուլը մատուցում էր անթաքույց դրական երանգներով:

Այսօր Եհ ԽՎ -ն պետք է կամք դրսևորի և հանդես գա ահաբեկչություն հրահրող վերը նշված և ցանկացած այլ գործողությունների դափապարման քանանևով:

Նարգելի գործընկերներ, հայրնագործություն արած չեմ լինի, եթե ասեմ,

որ խարերա ու խորամանկ քաղաքական գործիչները ծնում են անպարաս-
խանափու մամուլ, որն էլ, իր հերթին, պարարտ հող է սրելոծում ժամանա-
կակից ահաբեկչության համար:

Եվ հենց այսպես՝ ԵՖ ԽՎ -ում, ինչպես և հազարամյակներ առաջ
ավերված Կարթագենում, պետք է երեք անգամ հերկվի և աղի հասար շերտով
ծածկվի ահաբեկչությունը սնող հողը, որպեսզի մեր համանվիրոպական
ընփրանիքում, Եվրոպայի ցանկացած անկյունում մեկընդմիջար արմափախիլ
արվեն ահաբեկչությունն ու պատերազմը: Նենց դա է մեր պատմական
առաքելությունը:

ԵԼՈՒՅԹ ԵԱՏԿ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Վաշինգտոն, 4 հուլիսի 2005 թ.)

Պարոն նախագահ, հարգելի ամերիկացի գործընկերներ: Նախևառաջ թույլ տվեք շնորհավորել Ձեզ և ի դեմս Ձեզ՝ ամերիկյան ժողովրդին նշանակալից պոնի՝ Անկախության օրվա կապակցությամբ և ցանկանալ բարիք ու բարգավաճում ամերիկյան յուրաքանչյուր ընտանիքի:

Հարգելի գործընկերներ, ելույթ ունենալով ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի լիագումար նիստի բացմանը՝ ԱՄՆ պետքարպուղար դոկտոր Կոնդոլիզա Ռայսը պարկերավոր նշեց. «Մենք ապրում ենք պարմական մեծ փոփոխություններ: Այն, ինչ դեռ երեկ անհնար էր թվում, այսօր դառնում է անխուսափելի»: Ակամայից հարց է առաջանում, իսկ միգուցև մեր աչքի առաջ աշխարհի քաղաքական քարտեզի վրա տեղի ունեցող հենց այդ անդառնալի փոփոխություններն էր կանխաբեռում ԱՄՆ նախագահ Ջորալդ Ֆորդը, երբ, ի հեճուկս իր մերձավոր շրջապատի քաղաքական բազմաթիվ գործիչների համառ հորդորների, 1975 թ. օգոստոսին իր սպորազրությունը դրեց այժմ արդեն պարմական դարձած՝ Եվրոպայի Անվտանգության և համագործակցության պայմանագրի Եզրափակիչ ակտի փակ: Ավելին, իր հասցեին հնչած հանդիմանություններին ի պատասխան, նա դեռևս պարմական այդ փարում իր ընդդիմախոսներին ասաց. «Պարմությունը մեզ կդարի ոչ թե այն խոսարումների համար, որոնք մենք անում ենք, այլ այն խոսարումների համար, որոնց մենք տեր ենք կանգնում և կարարում ենք»:

Մենք էլ մեզ հարց տանք. իսկ ինչպե՞ն կգնահատեն ապագա սերունդներն ընդունող կողմի փայլուն կազմակերպած այս նարաշրջանում մեր՝ Ձեզ հեր կարարած աշխարանքը, ասենք, 2035 թվականին: Հնարավորություն ունի՞ արդյոք ներկայիս Խորհրդարանական վեհաժողովը դառնալ նույնպիսի նշանակալից շրջադարձային փուլ գլորալիզացվող աշխարհում, ինչպիսին Եվրոպայի Անվտանգության և համագործակցության Հելսինկյան վեհաժողովն էր 1975 թվականին: Մենք ոչ միայն իրավասու ենք, այլև ուղղակի պարտավոր ենք մեր առջև դնել նման բախտորոշ խնդիրներ: Եվ

մեր ուժերից վեր չի լինի այդ խնդիրների լուծումը, եթե կարողանանք անաչառ վերլուծել, թե մեր օրերում ինչ է կատարվում ԵԱՀԿ ողջ փառաձրում:

Նարգելի գործընկերներ, կարծում եմ, Դուք չեք վիճարկի այն փաստը, որ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ահա արդեն 15 փարի անընդմեջ միջազգային քաղաքական-իրավական և ոչ մի հեղինակավոր համաժողով չի անցնում առանց Լեռնային Ղարաբաղում, Աբխազիայում, Նարավային Օսիայում, Մերձդնեստրովիեում ստեղծված իրավիճակների կարգավորման խնդիրները քննարկելու: Որպես կանոն, այդ համաժողովներում բարձրացվում են Ռուսաստանի համար ցավոք հարցեր, որոնք վերաբերում են Մերձբայթյան հանրապետություններում ռուսալեզու ազգաբնակչության քաղաքական իրավունքների սահմանափակմանը, այնպես, ինչպես ոչ վաղ անցյալից եկող բարոյական-իրավական բնույթի հարցեր, որոնք բարձրացվում են Մերձբայթյան հանրապետությունների ներկայացուցիչների կողմից Ռուսաստանի Դաշնության առջև:

Ցավոք, թվարկվածով չի սպասվում եվրոպական մայրցամաքի, ԱՄՆ -ի և Կանադայի ժողովուրդներին հուզող սուր խնդիրների ցանկը: Կրթերը չեն մարում Կիպրոսի Նանրապետության շուրջ, բոլորիս անհանգստացնում է սերբ ազգաբնակչության ճակատագիրը, ինչպես նաև Կոսովոն ամբողջությամբ: Ինչո՞ւ այս խնդիրները, այս հակամարտությունները խաղաղ հանգուցալուծում չեն ստանում: Ո՞րն է պարճառը. միջազգային իրավունքի ինստիտուտների ճգնաժամ՞ը, միջազգային կազմակերպությունների գործունեության անկարարություն՞ը, թե՛ աշխարհի առաջափար երկրների և դրանց քաղաքական գործիչների մոտ բարի կամքի բացակայությունն այդ արյունոտ հակամարտությունների խաղաղ լուծման գործում: Կարծում եմ, ոչ: Նայաստանի օրինակի վրա փորձենք իմաստավորել, որոնք են աշխարհի գլոբալիզացմանն ուղեկցող, ավելի ճիշտ՝ դրա հետևանքներից մեկը հանդիսացող այդ նոր մարտահրավերների հաղթահարման հարցում քաղաքական գործիչների ոչ համարժեք գործողությունների իրական դրդապարճառները: Նայաստանի օրինակը մեր վերլուծության մեջ խիստ հասկանալի է: Նին դարերում Նայաստանը ոչ միայն հելլենիստական-հռոմեական քաղաքակրթությունների արժեքների կրողն էր, այլև, միաժամանակ, դրանց ակտիվ տարածողն էր Առաջավոր Ասիայում: Այդ պարճառով՝ պարմական ճակատագրի կամոք, իմ հայրենիքը դարեր շարունակ ներգրավված է եղել Պարսկաստանի, Նունաստանի, Տոմեական և Բյուզանդական կայսրությունների միջքաղաքակրթական բախումների մեջ: Նայաստանը բազմիցս հայտնվել է արարամահմեդական և քրիստոնեական պատերազմների էպիկենտրոնում: Ի հպարտություն հայերին՝ Նայաստանն

իր պարմության ողջ ընթացքում միշտ հավապարիմ է մնացել քրիստոնեական արժեքներին և խորապես օրինաչափ է, որ 301թ. աշխարհում առաջինը հենց նա հայտարարեց քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն ընդունելու մասին: Եվ մի վերին իմաստ կա այն բանում, որ, բազմիցս ենթարկվելով ռազմապենեջ հարևանների ավերիչ արշավանքներին, հարյուրամյակներ գրկված լինելով պետականությունից, հայերը՝ նույնիսկ ֆիզիկական բնաջնջման սպառնալիքի փակ, այդպես էլ չենթարկվեցին ասիմիլյացիայի:

Նայկական քաղաքակրթությունը վերապրեց Բաբելոնն ու Ասորեստանը, Նոմեական և Բյուզանդական կայսրությունները, Արաբական խալիֆաթը և Օսմանյան կայսրությունը: Ավելին, այն Օսմանյան կայսրության հոգեվարքի փարիներին իրականացված մարդաբույս վայրագությունների վկան ու մեղադրողը դարձավ: Եվ մեծ խորհուրդ կա այն բանում, որ Բիբլիական Արարափի նախալեռներում և դաշտավայրերում իր պարմական հայրենիքի մեկ փասներոդ մասի վրա՝ անկախ Նայաստանի Նանրապետությունում, շարունակում է արարել հայ ժողովուրդը:

Մեզ հնագույն քաղաքակրթությունների հիշարար կրողներին, առավել զգաստացնում են Նարավային Կովկասի փարածաշրջանում մեր օրերում փրկի ունեցող իրադարձությունները: Նայաստանի Նանրապետությունը լուրջ վրանգի է ենթարկվում: Եթե ԵԱՏԿ -ն, ԱՄՆ -ը, Ռուսաստանը և Եվրամիության առաջափար պետությունները գործուն քայլեր չձեռնարկեն, ապա մեր փարածաշրջանը կրկին կարող է դառնալ ռազմական լուրջ հակամարտությունների թափարար՝ միջքաղաքակրթական վրանգավոր բախման վերաճելու սպառնալիքով: Եվ ասվածն իրավիճակի դրամափրկագում չէ: Միասին վերլուծենք՝ ինչպիսի՞ վրանգներ են դարանակալել Նայաստանին և փարածաշրջանի երկրներին:

Նարգելի գործընկերներ, ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովը օպերափիվ, երբեմն էլ անձնանվեր է արձագանքում իր փարածքում առաջացած ռազմական, իրավական, հումանիտար մարտահրավերներին: Այս առումով փագնապ, երբեմն էլ փարակուսանք է հարուցում այն, թե ինչո՞ւ անցած 15 փարիների ընթացքում ԵԱՏԿ -ն ոչ մի կերպ չարձագանքեց Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից Նայաստանի նկատմամբ իրագործվող փրկեսական դաժան շրջափակմանը: Ավելին, հենց նրանք են նախաձեռնում և իրագործում Նայաստանի մեկուսացումը փարածաշրջանային խոշորամասշտաբ փրկեսական ծրագրերից, լինի դա Բաբու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղը, Բաբու-Թբիլիսի-Էրզրում գազամուղը, թե Նյուսիս-Նարավ ծրագրի շրջանակներում կառուցվող և Ադրբեջանի փարածքով Ռուսաստ-

փանը Իրանին միացնող երկաթգիծը: Ադրբեջանը և Թուրքիան միանգամայն հստակ խնդիր են դրել՝ արյունաքամ անել Ղաթսարանի փոփոխությունը, այն ամբողջովին մեկուսացնել Ղարավային Կովկասի ու Կենտրոնական Ասիայի փոփոխական փարածք հնարավոր ինֆեզրումից: Նրանց հաշվարկը նենգ ու պարզ է. չէ՞ որ Ղաթսարանը փարեկան ավելի քան 12 մլրդ դոլար է կորցնում միայն հաղորդակցության ուղիների շրջափակումից: Ցավ է պարճատում այն, որ վերը նշված ծրագրերի հիմնական ներդրողները ԵԱՀԿ անդամ-պետություններն են: Ահա այսպիսին է փոփոխական և ֆինանսական այն գինը, որ Ղաթսարանի Ղանրապետությունն արդեն վճարել է Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի, Ազատության և Ժողովրդավարության գաղափարների հերևորդը լինելու համար:

Բայց կան նաև գնահատման չենթարկվող, հազարավոր դարաբաղ-ցիների կյանքի անդառնալի կորուստներ: Դրությունն էլ ավելի է բարդանում այն պարճառով, որ Ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման վերաբերյալ առաջարկություններն ի սկզբանե իրենց մեջ պայթուցիկ ուժի այնպիսի լիցք են պարունակում, որ, այն գործի դնելու դեպքում, կարող է ապակայունացնել իրավիճակն ողջ փարածաշրջանում: Ասվածը չափազանցություն չէ, այլ եզրակացություն է, որին անխուսափելիորեն հանգում ես, երբ աշխատում ես վերաիմաստավորել վերը նշված առաջարկությունների փիլիսոփայությունը: Խորանալով դրա մեջ՝ մտովի փրկափոխվում ես ժամանակակից մարդկային քաղաքակրթության համար բախտորոշ մի ժամանակաշրջան՝ մեր թվարկության սկիզբը: Դատում են Տիտուս Քրիստոսին: Մեղադրողն ու գլխավոր դատավորը միևնույն դեմքն է՝ Կայիափա քահանայապետը: Նրա մեղադրանքն այն էր, որ ժողովուրդը հավաքաց Քրիստոսին և գնալու է նրա հերևից: Իսկ հավաքալով Քրիստոսին, ժողովուրդն այնչա չի ենթարկվի հռոմեական օրենքներին և Ղրեասարանի հռոմեացի պրոկուրատոր Պոնտոս Պիղատոսին ու կապսարամբի կայսեր և Ղոմի դեմ: Այնուհետև հռոմեական երկաթյա լեզեռներն այդ ապստամբությունը կխեղդեն ապստամբների արյան մեջ: Կայիափայի փաստարկներն ընդունվեցին, Քրիստոսին խաչեցին... Սակայն ապստամբությունից խուսափել այդպես էլ չհաջողվեց, և Ղրեասարանում հազարավոր մարդկանց արյուն թափվեց, մարդիկ, որոնց մեղքը միայն այն էր, որ ցանկանում էին ապրել ազատության և անկախության մեջ:

Ահա և այժմ, մտածում են և հույս ունեն, որ Ղարաբաղի ոչ մեծաթիվ, բայց հպարտ ժողովրդի կյանքի գնով կկարողանան կայուն և հարափն խաղաղություն հաստատել Ղարավային Կովկասում: Այո՞, ես չսխալվեցի՞ ասելով, կյանքի գնով: Ժողովուրդ, որն արդեն 15 փարի է, ինչ ճաշակում է

ժողովրդավարության և անկախության քաղցրությունը, ոչինչ չի խնայի դրանք պահպանելու համար: Կարևոր է հասկանալ, որ Լեոնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի լուծված չլինելն ամեննին հեղինակները չէ բարի կամքի բացակայության՝ հակամարտող կողմերի, առավել ևս՝ ԵԱՏԿ միջնորդական առաքելության՝ Մինսկի խմբի մոտ: Խնդիրը քաղաքականության և քաղաքագետների մեջ չէ: Այն շարքավելի խորն է՝ փիլիսոփայության և մեր քրիստոնեական ինքնագիտակցության մեջ է: Չէ՛ որ քահանայապետ Կայխան անկեղծ էր, երբ մտածում և հույս ուներ, որ Տիտուս Քրիստոսի՝ մի մարդու, կյանքի գնով կարելի է փրկել մի ողջ ժողովուրդ: Դա նրա համոզմունքն էր: Նրան իսկապես թվում էր, որ հանուն իր ժողովրդի փրկության, հարկ է Քրիստոսի կյանքը դնել գոհասեղանին: Իսկ մեր՝ հայկական քրիստոնեական կենսափիլիսոփայությունը հիմնվում է քրիստոնեության այն հիմնարար դրույթի վրա, որն անառարկելիորեն հավասարում է, որ յուրաքանչյուր առանձին վերցրած մարդու կյանքն անկրկնելի և անգին է: Պայքար մարդկային յուրաքանչյուր կյանքի համար, նրա ազատության և անկախության գաղափարների պաշտպանության համար՝ ահա սա է մարդկության փրկության միակ ուղին: Եվ միայն այդ ճանապարհով կարելի է պահպանել համամարդկային մեր քաղաքակրթությունը գլոբալիզացիայի մարտահրավերների հեղ մեծ հակամարտություններում:

Կկարողանա ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովը ժամանակակից քաղաքակրթությունների համար գտնել փիլիսոփայական համարժեք ընդունելի բացարթություններ, կնշանակի քաղաքակրթությունների միջև երկխոսության հաջողության հույսերն իրական ուրվագծեր կստանան: Եվ հակամարտությունների հաղթահարման գործում քաղաքական գործիչների հաջողությունը երաշխավորված և ուղղակիորեն կախված կլինի նրանց արհեստավարժության աստիճանից: Չկարողանանք անել այս ամենը, ապա արդեն այսօր պետք է հաշտվենք այն բանի հետ, որ սերունդները մեր մասին կդարձնեն վերհիշելով մեծն քարոզիչ Էլլեզիասսի ասույթը. «Ամենն ունայնություն է, ունայնություն, ունայնություն ունայնություն և ոգու չարչարանք»: Իսկ ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի պարզամտությունների ելույթները՝ պարմական, նույնիսկ ամենակարճ հեռանկարում, չեն ավելացնի նրանց ոչ պարփվել, ոչ էլ փառքը: Չէ որ մեզանից առաջ եղել է հոեորոք և փիլիսոփա մեծն Յիգերունը, որն իր ելույթներում հնչեցրել է հունահռոմեական անմահ փիլիսոփայության գոհարները: Ժամանակն է, որ բոլորը հասկանան, որ «ՄԻԱՅՆ ՄԵԾ ՃԾՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԱԴՐՁԱՆԱԿԻ ԾՆՈՐՆԻՎ Է ԳԱԼԻՍ ՄԵԾ ՈՒՂԵՂՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ», որոնք ի գորտ ևն հաղթահարել երրորդ հազարամյակի նոր մարտահրավերները:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստորագրուրգ, 26 հունվարի 2006 թ.)

Նումանիզմ, անձնական պարասխանավորության բարձր զգացում և եվրոպական մեր ընդհանուր փանը փրկող ունեցող իրադարձությունների նկատմամբ խոր ապրումներ՝ այսպիսին է հարգելի փիլիև Ռոզմարի Զապֆի Նելրինգի կայության ստացած առաջին փակվորությունն ու ընկալումը:

Ելույթը մեզանից յուրաքանչյուրի մեջ ցանկություն է առաջացնում օբյեկտիվորեն ըմբռնել աֆրոարարների, պակիստանցիների, թուրքերի գանգվածային ներգաղթի պարճառներն Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ, հարկապես Ֆրանսիա, Մեծ Բրիտանիա, Գերմանիայի Դաշնային Նանրապետություն: Արդիական է դառնում համանկրոպական այնպիսի քաղաքականության մշակումը, որը նպատակ կունենա կանխել հարյուր հազարավոր ներգաղթյալների՝ իրենց սոցիալ-փնփեսական ծանր վիճակից առաջացած դժգոհության վերաճումը միջքաղաքակրթական վրանգավոր բախման:

2005 թ. նոյեմբեր, Ֆրանսիա: Նազարավոր այրված ավտոմեքենաներ, հարյուրավոր ավերված ու թալանված խանութներ, երկրի փարբեր քաղաքներում մոլեգնող հրդեհներ:

Այդ ինչպե՛ս պարահեց, որ «մարդու իրավունքների» գաղափարի հայրենիքը, որն ավելի քան 200 փարի առաջ հռչակել է, որ ցանկացած մարդ, ով ուրբ է դրել իր հողի վրա, դառնում է ազար քաղաքացի, ի պարասխան ստացավ վանդալիզմի դրսևորումներ:

Ֆրանսիայում փրկող ունեցած դեպքերը սուր ցավով արճագանքեցին ողջ հայության սրբերում: Մեր ժողովրդի հիշողության մեջ երբեք չի խամրի բրիտանական Ֆրանսիայի, ինչպես և մահմեդական արարական Արևելքի նկատմամբ փաճած երախարագիտության խոր զգացումը, որոնք իրենց մոտ հանգրվանեցին Օսմանական կայսրությունում 1915թ. իրականացված ցեղասպանությունից հրաշքով մազապործ հարյուր հազարավոր հայ փախստականների:

Որո՞նք են վերոհիշյալ բախման ակունքները, դրանք ունեն արդյո՞ք

քաղաքակրթական արմարներ: Եթե մենք սպառիչ պարասխաններ չբանք այս հարցերին, ապա վաղ թե ուշ Եվրոպան կկանգնի ընտրության առջև. ենթարկվել «նոր բարբարոսների» աշխարհին կամ փրվել աջ ու ձախ ուղղվածության ծայրահեղ արմատականների, իսկ, ըստ էության, ֆաշիստների հովանավորությանը, դրանով իսկ ի հայտ բերելով սեփական բարբարոսության ուրվականը:

Կարծում եմ, Ֆրանսիայում վերջերս փրկված ունեցած փազնապալի իրադարձություններն ունեն քաղաքակրթական խոր արմարներ: Դրանք պայմանավորված են արևմտյան քաղաքակրթության և մահմեդական աշխարհի միջև եղած սկզբունքային փարբերություններով, սոցիալական հիմնարար արժեքների միջև եղած հակասություններով: Արևմուտքի համար դա անհափի անվիճարկելի Ազատությունն է: Իսլամի կարևորագույն արժեքն Արդարությունն է: «Մարդու ազատությունը» որպես հիմնարար արժեք ենթադրում է յուրաքանչյուր մարդու պարասխանափոխությունը միայն ինքն իր համար և միայն ինքն իր առջև: Իսլամական Արդարության սկզբունքը պահանջում է ամբողջ հանրության, առանձին խմբերի և անհատների համընդհանուր պարասխանափոխություն իրար նկատմամբ, անցյալի և ապագայի և, առաջին հերթին, Ալլահի, Արարչի առջև:

Ազատությունն անխուսափելիորեն, վաղ թե ուշ սպանում է Արդարությունը: Այս օրյակփիվ ողբերգականությունն իր հայրնի ասացվածքում ձևակերպել է Ֆրիդրիխ Նիցշեն. «Անհրաժեշտ է լինել ուժեղ, որպեսզի ապրել մոռանալով, թե որքանով դա միևնույն բանն է. ապրել և լինել ոչ արդար»:

Արևմտյան քաղաքակրթության և մահմեդական աշխարհի միջև բախումը՝ դա Ազատության և Իսլամի մեկնարանությամբ Արդարության միջև ծայրահեղ սուր ընդհարման դրամա է:

Այս նշված իրողությունների գիտակցումն առանձնահատուկ պարասխանափոխություն է դնում Եվրոպայի Խորհրդի անդամ երկրներից յուրաքանչյուրի վրա: Այս առումով լուրջ փազնապ են առաջացնում Ադրբեջանի կառավարության անմիջական մասնակցությամբ իրականացվող վանդալիզմի գործողությունները: Այսպես, 2005 թ. դեկտեմբերին շուրջ 100 ադրբեջանցի զինվորներ ներխուժելով Նախիջևանի Ինքնավարության փարածքում գտնվող Նին Ջուղայի հայկական գերեզմանափոխ, ծանր փնտնակալով և մուրճերով ջարդուփշուր արեցին 9-17 -րդ դդ. հռչակապ խաչքարերը, որոնք հանդիսանում են ոչ միայն հայկական, այլև համաշխարհային մշակութային ժառանգության մասը: Նդիմակավոր և համընդհանուր ճանաչում գրած գիտապարմական աղբյուրների վկայությամբ 18 -րդ դարի կեսերին Ջուղայի գերեզմանափոխը կար շուրջ 10 հազար խաչքար, մինչև

դարաբաղյան իրադարձությունները խորհրդային Ադրբեջանից որպես «ժառանգություն» մնացին քրիստոնեական ճարտարապետության ընդամենը 2700 փոքր հուշարձաններ: Նախիջևանի Ինքնավարության Հին Ջուղայում հայկական պարմական ժառանգության ոչնչացումն ավարտվում է մեր օրերում:

Ակամայից վերհիշում ես մի զարմանալի պատմություն: 1820 -ական թվականներին լորդ Ջորջ Նոյել Գորդոն Բայրոնն ամենագործուն մասնակցությունն ունեցավ թուրքական փիրապետության դեմ հույն ժողովրդի ազատագրական պայքարին: Նա ուղղակի ցնցված էր, երբ նրան պարմեցին օսմանների կողմից նվաճված Պարթենոնի՝ Աթենքի Ակրոպոլիսում գտնվող Աթենաս Պարթենոսի փաճարի հունական պաշարման մասին: Պաշարված թուրքերի մոտ վերջացել էր փամփուշների համար նախատեսված արճիճը, և այդժամ նրանք որոշեցին հալեցնել Պարթենոնի գանգերն ու մ. թ. ա. 5 -րդ դարի զարմանահրաշ հուշարձանի մեկտաղական բոլոր բաղադրիչները՝ փամփուշտներ և արկեր ձուլելու նպատակով: Տեղեկանալով օսմանների մտադրության մասին, հույներն իրենք արճիճ հասցրին թուրքերին, պայմանով, որ նրանք ձեռք չչքան Պարթենոնի գանգերին: Այդ արճիճի ձուլվում էին արկեր և փամփուշտներ, որոնցով էլ թուրքերն այնուհետև սպանում էին հույներին: Ի՞նչ գին վճարենք Ադրբեջանին մենք՝ հայերս, որպեսզի ազերիները չոչնչացնեն Նախիջևանի հայկական սրբությունները:

Իսկ միգուցե պայման դնել թուրքական հանրապետության առջև, որը Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև 1921 թ. մարտի 16 -ին կնքված պայմանագրի համաձայն հանդիսանում է Նախիջևանի Ինքնավարության կարգավիճակի երաշխավորը, որպեսզի նա, կանխելով ադրբեջանցիների կողմից հայկական սրբությունների անարգումը, գործով ապացուցի սեփական նվիրվածությունը համանվրոպական արժեքներին և դրանով իսկ իր պատրաստակամությունը՝ դառնալ Եվրամիության լիիրավ անդամ:

Ելույթս ցանկանում եմ ավարտել 90 -ական թվականների սկզբին Հանրապետական կուսակցության կողմից ԱՄՆ նախագահի թեկնածու Պարրիկ Բյուքենենի «Արևմուտքի Մահը» քաղաքական բեասուլլերից մեջբերումով: Բյուքենենը նախագգուշացնում էր՝ արտահայտելով հեղինակ միպրը. «Գիտության, փոխնորոգիաների, փոփոխության, արդյունաբերական արտադրության, գյուղատնտեսության, զինամթերքի նախագծման և արտադրության, հասարակության ժողովրդավարացման բնագավառներում Ամերիկան, Եվրոպան, Ճապոնիան առաջ են անցել մի քանի սերունդների կրթվածքով: Բայց մահմեդական աշխարհը պահպանել է Արևմուտքի

կողմից կորցրած ինչ-որ բան, այն է. ցանկություն՝ ունենալ երեխաներ և շարունակել սեփական քաղաքակրթությունը, մշակույթը, ընփանիքն ու հավատը: Այսօր գրեթե անհնար է գտնել եվրոպական մի պետություն, որի հիմնական բնակչությունը չնվազի և այսօր գրեթե անհնար է գտնել մահմեդական մի երկիր, որի բնակչությունը օրեցօր չաճի: Այո, Արևմուտքն իմացավ շատ բան, ինչն անհայտ է Իսլամին: Սակայն Իսլամը հիշում է այն, ինչի մասին Արևմուտքը մոռացել է. «Չկա այլ աշխարհ, քան հավատով արարվածը»:

Եկեք խորհենք, ինչի՞ն են վերասերվում եվրոպական արժեքներն այսօր, մեր օրերում: Դա սոսկ անափ հանդուրժողականությունն ու ազատությունն է, գործնականում՝ յուրաքանչյուրի իրավունքն ապրել յուրովի: Ինչն էլ առօրեա կյանքում, ըստ էության, վերածվում է ավտոմեքենաների և խանութների անպարփժ հրկիզման, ավելին, հնագույն հայկական քրիստոնեական ազգի սրբությունների անարգանքի խրախուսման, այն էլ Ադրբեյջանի՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրի կողմից: Մի՞թե, իրոք, իրականություն է դառնում Պապրիկ Բյուքենենի մարգարեությունը և վրա է հասնում «Արևմուտքի Մահը» ...

ԵԼՈՒՅԹ ԵԱՆԿ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Վիեննա, 24 փետրվարի 2006 թ.)

Նարգելի գործընկերներ, ցավում եմ, որ Ադրբեջանի Միլի Մեջլիսի պարզամավորն այնքան ցածրացավ, որ այսպեղ, այս հեղինակավոր լսարանում, Եվրոպայի, ԱՄՆի և Կանադայի 55 երկրների ներկայացուցիչների ու մահմեդական երկրներից հրավիրված բազմաթիվ հյուրերի ներկայությամբ հանդգնեց վիրավորել Եվրամիությանը և Եվրախորհրդարանին, ըստ էության, նրանց մեղադրելով զրպարության մեջ: Կարծում եմ, որ Եվրամիության երկրների պարվիրակները պարզաճ ձևով կարձագանքեն այդ ծանր, միաժամանակ անհիմն ու զրպարփչական մեղադրանքներին, ըստ որի Նին Զուդայի հայկական գերեզմանափան խաչքարերի ոչնչացումը (որի մասին իր էլույթում հիշափակեց հայկական պարվիրակության ղեկավար Վահան Նովհաննիսյանը), իբր, հայկական քարոզչության հորինվածք է: Փաստորեն, ադրբեջանցի խորհրդարանականը կշփամբեց Եվրախորհրդարանին 2006 թ. փետրվարի 16 -ին «գոյություն չունեցող» փաստերի հիման վրա բանաձև ընդունելու համար:

Այժմ շարունակեմ էլույթս օրակարգային հարցի շուրջ:

Նարգելի գործընկերներ: Այսօր խնդրո առարկա հարցը հույժ արդիական է աշխարհի ճակափարգրի համար, և դա չափազանցություն չէ: Կարևոր է գրնել հեփնյալ հարցի անկողմնակալ պափասխանը. ինչպիսի՛ արմափներ ունեն իրենց փակ իրադարձությունները, որոնք ցնցեցին մահմեդական աշխարհը դանիական օրաթերթում պարվելի Մոհամմեդ մարգարեի հասցեին ծադրանկարների փապարումից երեք ամիս անց: Ինչպիսի՛ երևույթի հեփ մենք բախվեցինք:

Ի՞նչ է դա. խոսքի ազափության կամ կրոնական համոզմունքների նկափամար առկա համաշխարհային ճգնաժամ՛ն, թե՛ միգուցե միջքաղաքակրթական բնույթի խոր հակասությունների դրսևորում: Իսկ միգուցե դա քրիստոնեական, հրեական և մահմեդական դավանանք կրող երկրների միջև խաղաղ համագործակցության ճգնաժամի հեփնանք է: Փորձենք համակողմանի վերլուծել սրեղծված իրավիճակը:

Այսպես, 1993 թ. «Foreign Affairs» ամսագիրը փպագրեց Սեմյուել Հանթինգտոնի «Քաղաքակրթությունների բախում» («The clash of civilizations») հոդվածը: Որոշ ժամանակ անց, 1996 թ. այն հրատարակվում է առանձին գրքով, որը կարճ ժամանակից դառնում է քաղաքական բեսպուլեր: 10 փարի անց՝ 2002 թ., Պապրիկ Բյուքենենը (նախագահներ Նիքսոնի և Ռեյգանի խորհրդական, իսկ 1992 և 1996 թթ. Հանրապետական կուսակցության կողմից առաջադրված ԱՄՆ նախագահի թեկնածու) հրատարակում է «Արևմուտքի Մահը» («The Death of the West») մենագրությունը: Արդեն մեկ փարի անց այն վերահրատարակվում է աշխարհի բազմաթիվ երկրներում: Եվս մեկ փարի անց ֆրանսիացի հեղինակ Էմանուել Թոդդը հրատարակում է «Կայսրությունից հետո. Pax Americana – վերջի սկիզբը» աշխատությունը, որը Եվրոպայում և ԱՄՆ -ում դառնում է առավել հաճախ բանավեճեր առաջացնող գիրքը: Ճիշտ այդ նույն ժամանակ Իրանի նախագահ (ներկայումս արդեն նախկին) Մոհամմադ Խաթամին հանդես է գալիս «Քաղաքակրթությունների երկխոսություն» պոլեմիկական հոդվածով, որը լուրջ մտահոգությունների փրկիչ է փալիս:

Փիլիսոփայական փարբեր աշխարհընկալումներ ունեցող հեղինակներ իրենց վերլուծություններում վրանգներով լի համաշխարհային քաղաքակրթությունների զարգացումներ են կանխարևում:

Վերոհիշյալ խորհմաստ վերլուծություններից յուրաքանչյուրում արժարժվում են խոսքի ազատության նկատմամբ մարդկանց կողմից առկա ճգնաժամի պատճառները: Վերախմաստավորվում են այն պայմանները, որոնք հանգեցրել են այլախոհության, կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգալից վերաբերմունքի բացակայությանը, ինչպես նաև վերլուծվում են արևմտյան ժողովրդավարության և մահմեդական աշխարհակարգի միջև օրեցօր խորացող առկա հակասությունները: Այսօր մենք ակնարկես ենք, թե զարգացած երկրներում ինչպես է խոսքի ազատությունն իր ժամանակակից դրսևորումներով հակասությունների մեջ մտնել արդարության գաղափարի լայն ըմբռնմանը, որը մեկնարանվում է մահմեդական երկրներում:

Մեր կարծիքով, ի հայտ եկած խոսքի ազատության համաշխարհային ճգնաժամը պայմանավորել դանիական օրաթերթում զեկրեղված ծաղրանկարների հանգամանքով՝ խիստ միակողմանի բնույթ կկրի: Ակնհայտ է, որ այսպեղ դիտարկվող երևույթը ոչ այնքան խոսքի ազատության ճգնաժամի մասին է ընդհանրապես, այլ, ավելի շուտ, վկայում է դրա դրսևորման ոչ ազատ, ընտրողական բնույթ ունենալու մասին: Դա ակններև է դառնում անգամ համաշխարհային հեռուստալրատվական ծանրակշիռ և առաջա-

լար գործակալությունների հաղորդումներից:

Այսպես, րեղեկատրվական առաջատար գործակալությունները լայնորեն լուսարանում էին նախանցյալ րարվա ամռանը Ուզբեկստանում րեղի ունեցած արյունալի իրադարձությունները: Նրանց ուշադրությունից չվրիպեց նաև դրրդական վարդակակաչների հեղափոխությունը: Ցավոք, այդ նույն հեռուստաալիքները բացարձակապես չարձագանքեցին, երբ 2005 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին ավերվում էին Նախիջևանի Հին Ջուղայի հայկական քրիստոնեական գերեզմանապան IX-XVII դդ. փոքր ճարարապետության հուշարձանները:

Քիչ չեն խոսքի ազատության դրսևորման հանդեպ ընտրովի մոտեցման և այլ օրինակները: Այսպես, համաշխարհային հեռուստաալիքները լայնորեն լուսարանում էին վարդերի և նարնջագույն հեղափոխությունները Վրաստանում և Ուկրաինայում: Մինչդեռ նրանք, ցավոք, բացարձակ անուշադրության մարնեցին 2003 թ. փետրվարին Երևանում րեղի ունեցող և շուրջ մեկ շաբաթ չդադարող 150 հազարանոց բողոքի հանրահավաքներն ու ցույցերը: Ցույցեր, որոնք նախագահական ընտրությունների ժամանակ կատարված զանգվածային ընտրակեղծիքների հետևանք էին: Հանրահավաքները և ցույցերը շարունակվում էին ոչ մեկ և ոչ էլ երկու օր, սակայն դեպքի վայրից աշխարհը չբեսավ ու չսեց և ոչ մի ռեպորտաժ: Հենց այդ օրերին էր, որ Հայաստանի քաղաքացիների մեծամասնության գիրակցության մեջ լուրջ կասկածներ ծնվեցին ԵԱՏԿ անդամ պետություններում խոսքի ազատության հանդեպ ընտրողական մոտեցումների վերաբերյալ: Ակնատու դարձավ երկակի ստանդարտները խոսքի ազատության իրականացման հարցում:

Միգուցե Հայաստանի քաղաքացիների ընկալումները չինեին այդքան հիվանդագին, եթե նրանք վկաները չդառնային նախագահական և Ազգային ժողովի ընտրություններից առաջ միակ, իրականում անկախ «Ա1+» հեռուստաալիքի փակմանը: Հեռուստաալիք, որը պարիպերային սկզբունքով եթերային ժամանակ էր րրամադրում ինչպես իշխանություններին, այնպես էլ ընդդիմությանը և անկախ փորձագետներին: Լուրջ մտահոգություն է առաջացնում և այն, որ Հայաստանի իշխանություններն արհամարհեցին ԵԱՏԿ և ԵԽ ԽՎ կողմից ընդունված մի շարք բանաձևերն ու պարտավորեցնող հանձնարարականները «Ա1+» հեռուստաալիքի աշխատանքների վերսկսման մասին:

Ասեմ նաև, որ վերջերս սահմանադրական փոփոխությունների հանրաքվեի նախօրեին Հայաստանում հյուրընկալվեցին ԵԱՏԿ ԽՎ նախագահ հարգելի Էլսի Հասպինգսը և ԵԽ ԽՎ նախագահ հարգելի Ռենն

վան դեր Լինդենը: Բարձրաստիճան երկու հյուրերն էլ պաշտոնական Երևանի և ՋԼՄ -ների ներկայացուցիչների հետ հանդիպումների ժամանակ բազմիցս նշել էին հանրաքվեի ժողովրդավարական անցկացման համար համապարասիան պայմանների ապահովման սկզբունքային անհրաժեշտությունը և իշխանություններին ու ընդդիմությանը եթերից օգտվելու հավասար հնարավորությունների ընձեռումը: Ավաճ, նույնիսկ եվրոպական բարձրաստիճան պաշտոնյաների հրապարակային հայտարարություններից հետո էլ հայաստանյան ոչ մի հեռուստաալիք այդպես էլ ոչ մի բույն եթերաժամ (այդ թվում նաև՝ վճարովի) չտրամադրեց Նայաստանի խորհրդարանի՝ մեծությամբ երկրորդ ընդդիմադիր խմբակցության՝ «Ազգային Միաբանության» պարզամավորներին:

Նայաստանի ժողովուրդը, ինչպես «Բորիս Գոդոնով» -ում կասեր Պուշկինը, լուծում էր (ԾԵՅՄՕԼԵՄԵՏՅՕՅԵԼ): Մինևույն ժամանակ, երկրի քաղաքացիները լրջորեն մտորեցին այն մասին, որ Նայաստանի իշխանությունները մի՞թե այն աստիճան են համոզված սեփական ամենաթողության դրսևորումների անպարժելիության մեջ, որ ցուցադրաբար արհամարհեցին ԵԱՏԿ և Եվրախորհրդի ղեկավարության վերը նշված հեղևնողական հորդորները: Այո, այս իմաստով մենք իրավատու ենք այսպեղ խոսել ԵԱՏԿ և Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների շրջանակներում խոսքի ազատության լուրջ ճգնաժամի մասին:

Ավելին. Նայաստանի իշխանությունները խոսքի ազատության ճնշման գործում այն աստիճան իրենք իրենց զերազանցեցին, որ ժամանակ առ ժամանակ նրանց գործողությունները հասնում էին անհեթեթության: Այսպես, Նայաստանի հանրային և այլ խոշոր հեռուստաընկերություններին արգելված է ցուցադրել ԵԽ ԽՎ լիազումար նիստերում ունեցած իմ ելույթները, ինչպես դա րեղի էր ունեցել 2004-2005 թթ. և այնպես էլ վերջերս՝ 2006 թ. հունվարի 26 -ին (ԵԽ ԽՎ -ի վերջին նստաշրջանում):

Կարծում եմ, որ ԵԱՏԿ և Եվրախորհրդի կողմից ընդունած իրենց իսկ բանաձևերի ու երաշխավորությունների կատարման գործում դրսևորած անհեղևնողականությունը վերջին դերը չի խաղում առանձին վերցրած պետությունում՝ Նայաստանի Նանրապետությունում խոսքի ազատության ճգնաժամի խորացման հարցում: Իսկ առանձին երկրներում առկա խոսքի ազատության ճգնաժամերը իրենց ամբողջության մեջ, իհարկե, հանգեցնում են համաշխարհային մասշտաբով խոսքի ազատության ճգնաժամի:

Խոսքի ազատության ճգնաժամի և կրոնական արժևների նկատմամբ անհարգալից դրսևորումների ակունքները և պարճառները ամեննին թաքնված չեն կրոնական փարբերությունների մեջ: Դրանց արմարները,

կարծում եմ, պեք է փնտրել ոչ այդպեղ. մահմեդական աշխարհը չի ընկալում ժողովրդավարության արևմտյան այն չափանիշները, որոնք խոսքի ազատության պայմաններում իրենց դրսևորումներում կարող են ընկալվել նրանց կրոնական ինքնագիտակցման կամ ազգային արժանապատվության զգացմունքների ճնշման արտահայտություն, ինչը փրկի էր ունեցել Մոհամմեդ մարգարեի անընդունելի ծաղրանկարների հրապարակման պարագայում: Մահմեդականների պարկերացմամբ դա խորապես հակասում է Իսլամի հիմքում դրված Արդարության գաղափարին:

Մեր խնդիրն է միավորել, մոտեցնել հակամարտության վրանգավոր անդունդ սողացող քաղաքակրթությունների համար առանցքային հանդիսացող Արդարություն և Ազատություն փիլիսոփայական հիմնախնդիրները, որոնք առաջնային են Արևմտյան և Իսլամական քաղաքակրթությունների համար: Դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է հետևողականորեն դարապարտել նրանց, ովքեր մեր իրականության մեջ միտումնավոր նենգափոխում են խոսքի ազատության իրական իմաստը: Կարևոր եմ համարում նաև մերկացնել այն մարդկանց, ովքեր Արդարության դրոշի ներքո դրսևորում են սիմիայն անձնական շահամոլություն:

Այս ամենը խիստ կարևոր ենք համարում, որպեսզի ի սկզբանե բացառենք ցինիկության այնպիսի գործելակերպը, երբ, օրինակ, ադրբեջանական հեռուստատեսությամբ Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից հերոսացվում է ակնհայտ մարդասպան Ռամիլ Մաֆարովը կամ էլ որպեսզի անհնար դարձնենք հայկական քրիստոնեական Նեկրոպոլի անարգման փաստերի լուրջ մարտնչությունը ոչ միայն Ադրբեջանում, այլև միջազգային փրկելակարգական առաջադարձ հեռուստատեսությունների կողմից, հանգամանք, որը համարում ենք խիստ սկզբունքային: Կարծում եմ, եկել է ժամանակը խորհելու, ինչպիսի՞ աշխարհում ենք մենք ապրում և ո՞րն է մեր անձնական պարասխանավորությունը մարդկանց ճակատագրերի հանդեպ: Մենք պարտավոր ենք, անկողմնակալ և ինքնաքննադատաբար վերլուծել մեր գործողությունները ԵԱՀԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի իրավասությունների շրջանակում և անհապաղ համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել գլոբալացման մարտահրավերներին դիմակայելու համար: Նակատակ դեպքում գալիք սերունդները մեր էպոխան բնութագրելիս կասեն. աշխարհը ղեկավարում էին ամեննին ոչ հերոսներ, առավել ևս ոչ իմաստուններ: Նիրավի, ցավալի է դրա գիտակցումը...

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 11 ապրիլի 2006 թ.)

Նարգելի գործընկերներ, 2006 թ. հունվարին «ՆԱՄԱՍ» շարժումը համոզիչ հաղթանակ տարավ Պաղեստինի խորհրդարանական ընտրություններում: Ուշագրավ է, որ «ՆԱՄԱՍ» -ի օգտին քվեարկել է նաև Պաղեստինի քրիստոնյա բնակչությունը, որը կազմում է ինքնավարության բնակիչների ընդհանուր քանակի 10% -ը: Իսկ մարտ ամսին, Արիել Շարոնի և Էհուդ Օլմերտի «Կադիմա» կուսակցությունը Իսրայելի Կնեսետի (խորհրդարանի) ընտրություններում սրացել է ընտրողների ձայների առավելագույն քանակը՝ 29 մանդատ («Ավոդա» կուսակցությունը՝ 19 մանդատ):

«ՆԱՄԱՍ» -ի հաղթանակը հափուկ իմաստ ունի, քանի որ, ըստ էության, Պաղեստինի ժողովուրդը գերադասեց ազգային-կրոնական կուսակցությունը՝ իր համերաշխության, հավասարության, մերձավորի նկատմամբ հոգաբարության գաղափարներով, և երես թեթեց մինչ այդ երկրում իշխող մարերիալիստական-ազատական պարադիգմայից (տարիմաստ գաղափարից): «Կադիմա» կուսակցության հաղթանակը (ճիշտ է, ոչ այդչափ համոզիչ) վկայում է Իսրայելի ժողովրդի հակվածության մասին՝ հեղինակել «Ճանապարհային քարտեզ» պլանի իրականացմանը, որի էությունն է՝ «Անվտանգություն՝ փարածքների դիմաց»:

Կնեսետի ընտրություններում հաղթելուց հետո իր առաջին իսկ ելույթում Էհուդ Օլմերտը հայտարարեց. «Ես ցանկանում եմ դիմել պաղեստինյան ինքնավարության ղեկավար Մահմուդ Աբասին: Մենք պարաստ ենք հրաժարվել միասնական և անբաժանելի Իսրայել ունենալու մեր երազանքից: Ես կոչ եմ անում պաղեստինցիներին նույնպես հրաժարվել իրենց ցանկությունների և առասպելների մի մասից հանուն Իսրայելի հետ կողք կողքի խաղաղության մեջ ապրելու հնարավորության»:

Այդ նույն օրերին «ՆԱՄԱՍ» -ի քաղաքական ղեկավար Նալեդ Մաշալը նշեց, որ «ՆԱՄԱՍ» -ը երբևէ առևտրի առարկա չի դարձնի իր սկզբունքները

և փրկելի չի փա Իսրայելի հեղափոխությունը՝ առանց իրենց հիմնական պահանջների կատարման. պաղեստինյան բոլոր փորձերի ազատագրում՝ ներառյալ Երուսաղեմը և պաղեստինցի փախստականների վերադարձը հայրենիք:

Ո՞րն է ելքը բռնության վերսկսմամբ հղի այս իրավիճակից և գոյություն ունի՞ արդյոք այն: Որպեսզի են թաքնված այս հակամարտության պատմական, աշխարհայացքային արմատները, հակամարտություն, որը չի դադարել Իսրայել պետության ստեղծման օրից՝ 1948 թվականից: Ներքին, իրավացի էր հայրենի դիվանագետը՝ ասելով. միշտ էլ բարդ է եղել Երուսաղեմը, որ անգամ Տիրոջ անհրաժեշտ է եղել երեք մարգարեների ուղարկել փորձեր փրկել:

Կարծում եմ, արաբափարսեական հակամարտության խաղաղ կարգավորման ճանապարհին հիմնական խոչընդոտը բանակցությունների ընթացքի վերջնական նպատակի վերաբերյալ երկու կողմերի փոխադրամագծորեն հակառակ պատկերացումների մեջ է: Իսրայելցիների համար փորձաշրջանում խաղաղությունն ընկալվում է որպես նորմալ իրավիճակ, երբ վերացվում են հակամարտող կողմերի փոխադարձ հավակնությունները և նրանց հարաբերությունները խարսխվում են իրավական ամուր հենքի վրա: Այլ կերպ ասած՝ իրենց դատարարություններում իսրայելցիները հենվում են 20 -րդ դարի ազատական ժողովրդավարությանը բնորոշ գաղափարների վրա: Իսկ արաբները, հարկապես պաղեստինցիները Իսրայելի արդեն իսկ գոյության փաստը դիտում են որպես ներխուժում սրբազան արաբական հող: Խիստ հեղինակավոր փորձագետների կարծիքով՝ նրանք կարող են համաձայնվել փորձաշրջանի փոխզիջմանը՝ ուղղակի այլ ելք չունենալու պարճառով: Սակայն այդ փոխզիջմանը նրանք կվերաբերվեն մտավորապես այնպես, ինչպես Ֆրանսիան, որը ստիպված էր 1870 թ. համաձայնվել Էլզասի և Լոթարինգիայի բռնակցմանը Գերմանիային: Այսինքն, դրա մեջ նրանք կբեռնեն ստիպողական անհրաժեշտություն՝ խնդիր ունենալով պատեն պահին կորցրածը երբ բերելու հրամայականի հեղափոխություն:

Իսկ ինչպե՞ս գործել ստեղծված իրավիճակում: Ներքին Քիսինջերն իր «Անհրաժեշտ է արդյոք Ամերիկային արտաքին քաղաքականություն» մենագրության մեջ հիշում է Յասեր Արաֆատի հեղափոխական գրույցներից մեկը, որը փրկել է ունեցել 1994 թ. հուլիսին Փարիզում վերջինիս, Իգնասի Ռաբինին և Շիմոն Պերեսին Ֆելիքս Բուանի անվան «Խաղաղության Մրցանակի» հանձնման հանդիսավոր արարողության ժամանակ: Քիսինջերը հարցրել է. «Իսրայելցիները ինչո՞ւ պետք է հավատան Ձեզ»: «Որովհետև սատուցանումները հրաժարվել են մեզանից, հորդանանցիները

ձգարում են մեզ թուլացնել, իսկ սիրիացիները՝ կառավարել», - պարասխանել է Յասեր Արաֆատը:

Այսինքն, կարելի է հեղուկություն անել, որ պաղեստինախորհրդայինական հակամարտության մեջ փոխզիջման հնարավորությունը զգալիորեն կախված է արաբական երկրների դիրքորոշումից:

Ինչպիսի՞ հեռանկարներ կան դրա հիմքում: Մասնեղական արաբական աշխարհը բնավ էլ միաբարր չէ: Այսօր կան աշխարհաքաղաքական ազդեցիկ մի քանի հանգույցներ, որոնցից յուրաքանչյուրը հենվում է կրոնական, պարմական, մշակութային, քաղաքակրթական յուրովի ավանդույթների վրա և ռազմավարական ինքնուրույն քաղաքականություն է իրականացնում ինչպես գլոբալ, այնպես էլ տեղային մասշտաբներով: Այսպես, Եգիպտոսը, որն արդեն հասել է ազգային-պետական սահմանների վերականգնմանը, փարաձառջանում վարվող քաղաքականության մեջ, սովորաբար, դրսևորում է չափավոր մոտեցումներ: Սակայն, ներքին պարճառներից ելնելով, նա քիչ հիմքեր ունի մեծ ռիսկի գնալու և կողմ լինելու բանակցային այնպիսի ծրագրերի, որոնք կարող են պարսավանքի ենթարկվել արաբական արմատական վարչակարգերի կողմից, ինչպես նաև ռադիկալների կողմից՝ բուն Եգիպտոսում: Նիշնք, որ խորհրդարանական (քիչ թե շար ժողովրդավարական) վերջին ընտրություններում Եգիպտոսում ընտրողների ձայների շուրջ 20% -ը փրվեց «Մուսուլման եղբայրներ» խմբավորմանը, որից 1987 թ. ծնունդ էր առել «ՀԱՄԱՍ» -ը: Ինչ վերաբերում է Սաուդյան Արաբիայի թագավորությանը, ապա այն ղեկավարում է ինչպես բոլոր իսլամական ֆունդամենտալիստների ցեղախմբերին, այնպես էլ քաղաքային կոնգլոմերատներին, որոնք իրենց էությունը համեմատելի են Արևմտյան քաղաքների հետ: Ոչ մեկին չի հաջողվի ներքաշել սաուդացիներին կասկածելի ինչ-որ բանակցությունների մեջ, որոնք պահանջում են փոխադարձ գիշումներ: Առավել ևս, հաշվի առնենք, որ Սաուդյան Արաբիան երբեք մասնակցություն չի ունեցել արաբախորհրդայինական պարերագմաներում: Անպարակույս, գործելով կուլիսաների հետևից, նա կնպաստի բանակցային վերջնական ցանկացած արդյունքին: Հորդանանն անկեղծորեն մշտապես նպաստել է արաբախորհրդայինական դիվանագիտական ճիգերին: Սակայն Հորդանանի Հաշեմիական թագավորության աշխարհագրական դիրքը, այն է՝ գտնվելով Իսրայելի, Սիրիայի, Իրաքի և պաղեստինյան ապագա պետության շրջապատում, ծայրաստիճան զգայուն է դարձնում նրան բոլոր կողմերից, հարկապես արմատականների հնարավոր ճնշման պարագայում:

Դրա հետ մեկտեղ, վերջերս Խարտումում (Սուդան) ավարտված

Արարական Պետությունների Ընկերակցության ամենամյա գագաթաժողովում այդ կազմակերպության գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսան, պատասխանելով պաղեստինախորհրդայինական հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ հարցին, հայտարարեց, որ «ՂԱՄԱՍ»-ը այդ գործում վարում է հավասարակշռված քաղաքականություն:

Ի մի բերելով սավաճը, կարելի է հեղուկություն անել, որ «Անվարանգություն» փարածքների դիմաց» բանաձևը կհանգեցնի նրան, որ երբ Իսրայելի կողմից փարածքային գիշումները կախվածության մեջ կդրվեն մահմեդական սրբատեղերի վերաբերյալ պաղեստինյան փոխգիշումներից, ապա դա անխուսափելիորեն կհանգեցնի բանակցությունների մասնակիցների շրջանակի ընդլայնմանը: Մասնավորապես, բանակցող կողմերից մեկը հարկադրված է լինելու իրականացնել պանարաբական, նույնիսկ, պանիսլամիստական քաղաքականություն: Այն հայտ է, որ դա տվյալ դեպքում կուժեղացնի պաղեստինյան ղեկավարության ազդեցությունը, միաժամանակ սահմանափակելով նրա ճկունությունը բանակցային գործընթացում:

Մրտահոգիչ իրավիճակ է սրելովել նաև Իսրայելում: Այսպես, Կենտրոնի ընտրությունների նախաշեմին Ամոն փոքրիկ բնակավայրում տեղի ունեցավ իսրայելցի զինվորականների «քարկոծում» իրենց արյունակիցների կողմից: Այնպիսի փրկվածություն էր սրելովում, որ դեպքերը տեղի են ունենում արաբական բնակավայրում, այլ ոչ թե հրեական, և ասես թե ականաբեան ես դառնում ահաբեկչական հերթական սկզբից հետո հարուցման գործողությանը: Բայց քարեր նետողները հրեաներ էին, որոնք թվում է, թե կազմակերպել էին սևփական «ինտիֆադան»՝ պաղեստինցիներից ընդօրինակելով ռազմական գործողությունների իրականացման փորձը: Նրաները պաշտպանում էին իրենց սրերը, իրենց հողը ճիշտ այնպես, ինչպես դա անում են պաղեստինցիները: Նազարամյա դեգերումներից հետո հրեաները հարուկ վերաբերմունք ունեն հող ասածի նկատմամբ, որը նրանց պարկերացումով դարձել է փոքր հայրենիք: Նենց դրանով կարելի է բացատրել այն ցասումը, որով նրանք պաշտպանում էին Ամոնն իրենց իսկ ցեղակիցներից, ովքեր, նրանց համոզմամբ, գործում էին, ելնելով թշնամի պաղեստինցիների շահերից՝ «Ճանապարհային քարտեզ» ծրագրի շրջանակներում: Արդյունքում սպանվեցին երկու ոստիկան, շուրջ 200 -ը ծանր վիրավորվեցին: Ամոնի բնակիչների դեմ իրականացված գործողություններում ներգրավված էին շուրջ 2000 զինվոր և ավելի քան 3000 ոստիկան: Նրանց դիմակայում էին 3000 հրեա արմատականներ, աջ ծայրահեղականներ, որոնց կարելի է համարել ահաբեկիչներ, եթե դատվելու լինենք միջադեպի արյունալի արդյունքներից:

Տարկանշական է, որ Ամնումս րեդի ունեցած այրունահեղության ճիշտ այդ նույն օրերին Իսրայելում իշխող ազարականները («Կադիմա» կուսակցությունից) ընդունեցին աննախադեպ որոշում՝ 28 պաղեստինցիների փոխհատուցել յուրաքանչյուրին 100 հազարական դոլար այն պարճառով, որ նրանք չգործած հանցանքի համար մեկ և ավելի րարիներ են անցկացրել իսրայելական բանրերում:

Ինչպե՛ս կրրել րասնյակ րարիներ շարունակվող իսրայելապաղեստինյան արյունածոր հակամարտության «գորդյան հանգույցը»: Վերիիջենք րաս րարվա վաղեմության դեպերը:

1995 թ. նոյեմբերի 4 -ին սպանվել էր Խաղաղության Նորելյան մրցանակակիր Իցիակ Ռարինը: Տամայն աշխարիը դիրում կամ մասնակցում էր նրա թաղման արարողությանը: Տորդանանի թագավոր Տուսելնի համար թաղման արարողությանը մասնակցելը պաշտոնական առաջին այցն էր Իսրայել, իսկ Եգիպտոսի նախագահ Տոսնի Մուրարակի համար՝ ընդհանրապես առաջին այցելությունը հրեական պերություն: Ողրում էին և՛ հրեաները, և՛ մահմեդականները, և՛ քրիստոնյաները: Վշրակցում էին բուր նրանք, ում խորթ չէին մարդասիրությունն ու կարեկցությունը:

1996 թ. սեպտեմբերի 25 -ին «ՏԱՄԱՍ» -ի առաջնորդներից մեկը՝ Տալեղ Մաշաալը Ամմանում (Տորդանան) երկու անճանց կողմից հարճակման ենթարկվեց, երբ դուրս էր գալիս ավտոմեքենայից: Տարճակվողներից մեկը Մաշաալի գլխին (ականջի երևում) սեղմեց արճաթագույն մի գորճիք և կաթվաճահարող թույն ներարկեց: Մաշաալի թիկնապահները բռնեցին հարճակվողներին և հանճնեցին հորդանանյան ոստիկանությանը, որը պարգել էր, որ նրանք Իսրայելի գորճակալներն են: Տորդանանի թագավոր Տուսելնը, թերես, լինելով արարական աշխարիում Իսրայելի լավագույն բարեկամներից մեկը, կանգնած էր վերջինիս հեր դիվանագիրական հարարերությունները իսգելու եգրին: Բենիամին Ներանյահուն, այն ժամանակվա Իսրայելի վարչապերը, անճամբ մեկնել էր Ամման, որպեսզի իր ներողությունը հայրնի կարարվաճի համար, սակայն Տորդանանի թագավորը հրաճարվել էր նրան ընդունել: Տուսելնը հայրարարել էր, որ եթե Մաշաալը մահանա, ապա իսրայելական գորճակալները կկանգնեն բաց դաբարանի առաջ և կախաղան կհանվեն: Ի վերջո, Ներանյահուն հակաթույն էր ողարկել և «ՏԱՄԱՍ» -ի ներկայիս քաղաքական առաջնորդի կյանքը փրկվել էր: Իսրայելը համաճայնվեց նաև ազաբ արճակել ահարեկչության մեջ մեղաղրվող 70 պաղեստինցիների: Նրանց թվում էր «ՏԱՄԱՍ» -ի հոգևոր առաջնորդ շելի Ահմեղ Ցասինը, որը գոհվեց անցյալ րարի՝ իսրայելական հորթիակոճության ժամանակ:

Այդ նույն 1996 թ. հորդանանցի հոգեկան հիվանդ գինվորականը սպանել էր 7 իսրայելցի աշակերտուհիների: Ի փարբերություն մերձավորարևելյան այլ ղեկավարների, Նորդանանի թագավորն արդարացում չփնտրեց. նա մեկնեց Իսրայել, հանդիպեց գոհվածների ծնողներին, ծնկաչոք աղոթեց նրանց հետ, ապաշխարեց իր երկրի անունից և ցավակցություններ հայտնեց: Բարի կամքի այս արտահայտությունը խոր իմաստ ուներ, որովհետև ցույց տվեց հոգաբարությունը և հարգանքը մարդկային ցանկացած կյանքի նկատմամբ, կարևոր չէ՝ արաբի, թե իսրայելցու: Դա ընդամենը մեկ արարք էր, որը, սակայն, խորհրդանշեց Մերձավոր Արևելքում ծանրացած ճակատագրական բոլոր խնդիրների հանգուցալուծման ուղին:

1998թ. Պաղեստինի և Իսրայելի միջև Ուլայոթիվերյան հուշագրի ստորագրման հանդիսավոր արարողության ժամանակ Մոհամմեդ մարգարեի արյունակից ժառանգներից՝ Նորդանանի թագավոր Նուսեյր Մալիքակ Կուն կատարեց իր պաշտոնական վերջին այցելության ժամանակ ելույթ ունեցավ (առանց նախօրոք պատրաստված տեքստի)՝ նշելով, որ անհրաժեշտ է վերջ դնել մահվան, ավերելու և ոչնչացնելու «մշակույթին» և աշխարհում գրեթե այն պեղը, «որը հարիր է մեզ, մեր ժողովուրդներին, մեր սերունդներին, Աբրահամի (Ավրաամի) որդիներին՝ միավորված պաղեստինցիներին և իսրայելցիներին»:

Այս բառերը հարկապես արդիական են այսօր բոլորիս համար: Կարծում եմ, շատ կարևոր է, որպեսզի աղբբեջանական ներկայիս ղեկավարությունն ականջ դնի Մոհամմեդ մարգարեի արյունակից ժառանգի խորհուրդներին և հրաժարվի ռազմարենչ ու բռնություն հրահրող վրանգավոր ճարտասանությունից: Իսկ Եվրոպայի Խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովն էլ իր լուծման ներդնի Լեռնային Ղարաբաղի Նանրապետության միջազգային իրավական ճանաչման հարցի արագացման գործում: Նանրապետություն, որն արդեն 16 փարի ժողովրդավարական ճանապարհով, միջազգային իրավական նորմերին համաձայն ինքնորոշվել է և դե ֆակտո անկախ է: Միջազգային հեղինակավոր կառույցների կողմից նման մտպեցումների և դրանք կյանքի կոչելու քաղաքականություն վարելու պայմաններում միայն ի գորտ կլինենք կանխել Նարավկովկասյան փարածաշրջանի վերածումը նոր Պաղեստինի:

Նոմնական Սենատում Կարոն Ավագը որպես կանոն իր ելույթներն ավարտում էր՝ «Այնուամենայնիվ, Կարթագենը պետք է կործանվի» խոսքերով: Նրա երազանքը կատարվեց, Կարթագենը կործանվեց: Ահա, մենք նա, համոզված ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղը կճանաչվի համաշխարհային հանրության կողմից, և որ այդ ճանաչման սկիզբը կդնի Եվրոպայի Խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովը:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 28 հունիսի 2006 թ.)

Նարգելի գործընկերներ, մենք ձեզ հետ ականապես ենք, երբեմն էլ մասնակիցները քրիստոնեական, մահմեդական և հրեական քաղաքակրթությունների գաղափարական հակադրությունների: Մարդկության ճակատագրի համար մեծագույն չարիք կլինի, եթե սատը պատերազմի փխրահոջակ ժամանակները հիշեցնող այդ հակադրությունների փոխարեն բախումներ սկսվեն կրոնական, ազգային և մշակութային փարբեր արժեքներ կրող հանրությունների միջև: Նման բախման վտանգը իրավացիորեն նկատել է Սեմյուել Նանփինգտոնը. «Մահմեդականներն ավելի հաճախակի ասում են, որ Արևմուտքը ոչ թե պարզապես հետևում է անկապար կեղծ կրոնին, որը, այնուամենայնիվ, հանդիսանում է «Մուրր գրքի կրոն», այլ որ այն ընդհանրապես ոչ մի կրոն չի դավանում: Մահմեդականների աչքերում Արևմուտքում եկեղեցու անջատումը պետությունից, անհավատությունը, իսկ, հետևաբար, և անբարոյակա-նությունն ավելի վատ չարիք են, քան դրանք ծնած արևմտյան քրիստոնեությունը»:

Արևմտաքրիստոնեական բարոյականության նման ընկալումը, որը փրկ է գրել մահմեդականություն դավանող երկրների ազգաբնակչության բավականին լայն շերտերում, ինչպես նաև այդ երկրներում կրոնական հիմունքների ու քաղաքականության անխզելիության անհերքելի փաստը բացառիկ արդիականություն են հաղորդում կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքի անհրաժեշտությանը: Դա իր հերթին, ասես, հետին պլան է մղում խոսքի ազատության իրականացման համար հարկ եղած պայմանների ապահովումը, մինչդեռ դա ժողովրդավարության էական դրսևորումներից մեկն է:

Ահա թե ինչու ԵԽ ԽՎ -ում քննարկվող «Խոսքի ազատությունը և հարգանքը կրոնական համոզմունքների նկատմամբ» հարցը պետք է դառնա բազմակողմանի վերլուծության առարկա ինչպես մահմեդականության,

այնպես էլ ժողովրդավարական հասարակությունների դիրքերից: Ներկայիս բննարկումն իր նպատակին կհասնի, եթե միասնականորեն կարողանանք մշակել միջբաղաբակրթական երկխոսության և համաձայնության ուղիներ:

Խոսքի ազատության գործնական իրականացումը՝ զուգորդված կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքով, գլոբալ մասշտաբով կարող է մեծ նշանակություն ունենալ հատկապես Նայասարանի Նանրապետության և հայկական սփյուռքի համար: Այդ հարցերի հույժ կարևորությունը պայմանավորված է 301 թ. աշխարհի երկրներից առաջինը՝ Նայասարանի կողմից Քրիստոնեությունը որպես պեղական կրոն ընդունման պարմական փաստով: Դա մեծապես պայմանավորված է նաև ներկայիս սահմաններում հայոց պետության ունեցած աշխարհագրական դիրքից, որը չնայած զբաղեցնում է մեր պարմական հայրենիքի փարածքի միայն փասներորդ մասը, սակայն, այնուամենայնիվ, այսօր էլ շարունակում է գտնվել քրիստոնեական և մահմեդական քաղաքակրթությունների ջրբաժան գծի վրա: Սրբեղծված իրողությունների առանձնահատկությունը շար բանով պայմանավորված է նաև հայկական բազմամիլիոնանոց սփյուռքով, որը պարմական ճակատագրի կամոք ձևավորվել է Օսմանյան կայսրությունում 1915-1923 թթ. իրականացված հայոց ցեղասպանության հետևանքով: Նարկանշական է, որ հայկական սփյուռքի հիմնական օջախները մեր օրերում ևս կենտրոնացած են մահմեդական ու քրիստոնեական քաղաքակրթությունները ներկայացնող առաջափար երկրներում, ընդ որում աշխարհի բոլոր հինգ մայրցամաքներում:

Կրկին նշեմ, որ մենք բարձր ենք գնահատում նման հրապապ խնդիրների բննարկման փաստը ԵՏ ԽՎ. -ում: Դա վկայում է, որ Եվրոպայի պարասխանափու քաղաքական գործիչներն արդեն այսօր մրածում են աշխարհում իրենց երկրների և իրենց ժողովուրդների փրդի մասին, անհանգստանում են միավորված Եվրոպայի և ողջ աշխարհի ճակատագրով, փազնապում են Երկիր մոլորակի վաղվա օրվա, ցանկալի ապագայի համար և ուղիներ որոնում, որոնք փանում են այնփրդ:

Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններից յուրաքանչյուրը կանգնած է ընտրության առջև. կամ պահպանել սեփական ազգային առանձնահատկությունը՝ ազգայնականության հենքի վրա, ազգը և պետությունը մեկուսացնող մեխանիզմների սրբեղման գնով, կամ էլ գնալ ուրիշ ճանապարհով. քանի դեռ ուշ չէ, համաշխարհային մասշտաբով ձևավորել հանդուրժողականության և բազմակարծության սկզբունքներ ու գլոբալիզացման, բազմաթիվ մշակույթների աննախադեպ համագործակցության դարաշրջանում անշեղորեն առաջնորդվել դրանցով: Ընդ որում,

ավելորդ չէ նշել, որ հասկանալի խոսքի ազատության իրականացման և կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքի մեջ են փոքր պետությունները և ազգությունները փեսնում երաշխիք՝ իրենց ազգային յուրահասկությունները և ինքնուրույնությունը պահպանելու համար:

Իսկ ինչպիսի՞ն է իրավիճակը խոսքի ազատության և կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքի առումով ժամանակակից աշխարհում և ինչպիսի՞ն են այդ համապեքսքում մերօրյա քաղաքական ու հոգեբանական իրողությունները: Ի սկզբանե ասենք, որ դանիական թերթերում Մոհամմեդ մարգարեի վերաբերյալ փայագրված ծաղրանկարների շուրջ ծագած աղմկոտ վիճարանությունն ամենևին վստահություն չավելացրեց մահմեդականների և քրիստոնյաների միջև: Վստահություն չավելացրին նաև այնպիսի իրադարձությունները, որոնցից են իրաքյան Աբու-Գրեյբ բանվում փեղի ունեցած արար կալանավորների խոշտանկումները, Կուբայում գրվելով ամերիկյան Գուանտանամո ռազմաբազայում բանարկյալների նկատմամբ կիրառված բռնի գործողությունները:

Միջքաղաքակրթական օտարացման այդ մթնոլորտը էլ ավելի շիկացավ, երբ Ֆրանսիայում սկսվեցին խռովություններ, երբ արաբամահմեդական ծագմամբ հազարավոր երիտասարդներ դուրս եկան Ֆրանսիական քաղաքների փողոցներ՝ բողոքելով սեփական կարգավիճակի դեմ, միևնույն ժամանակ ավերելով խանութներ, հրկիզելով ավտոմեքենաներ, հրահրելով անկարգություններ:

Նրապարակ եկած այս և բազմաթիվ նման իրադարձությունները իրենց ամբողջության մեջ մահմեդական շար երկրներում մեկնարանվեցին ոչ այլ կերպ, քան ահաբեկչության դեմ հայտարարված պայքարի նենգափոխում ուղղված մահմեդականության, վերջիններիս կրոնական համոզմունքների դեմ:

Մյուս կողմից, այդ նույն ժամանակ Ֆրանսիացիների հիշողության մեջ կարարվածը, կարծում եմ, կարթնացներ երկրի ոչ վաղ անցյալի իրադարձությունները, երբ XX դարի 50-60-ական թվականներին Ֆրանսիական կառավարությունը փորձում էր թույլ չտալ ներգաղթողների անօրինական մուտքը Աֆրիկայից Մարսելի նավահանգիստ: Ասես թե նրանք մտովի փեղափոխվում էին այն նույն օրերը, երբ հարյուրավոր Ֆրանսիացիներ հավաքվում էին նավահանգստի կառամապույցներում և ձեռքերով պահում էին ներգաղթողներով լի նավերն այնքան ժամանակ, մինչև վերջին փախարականը չէր իջնում նավից և ոտքը չէր դնում Ֆրանսիական հողի վրա:

Կասկած չկա, որ Ֆրանսիական հող ոտք դրած փախարականներն այդ օրերին մեծագույն երախարագիտության զգացմունքներ էին փածում Ֆրանսիացիների և իրենց ապաստան փված Ֆրանսիայի հանդեպ: Բայց

արդյոք նրանց որդիները չէին 2005 թ. նոյեմբերին հազարավոր ավտոմեքենաներ հրկիզում, խանութների ցուցափեղկեր ավերում, որոնք միգուցև և պարկանում էին հենց իրենց երբեմնի փրկարարների զավակներին:

Դրա համար էլ կարևոր է, որ քննարկելով այսպիսի հրապառախ հարց՝ խոսքի ազատության և կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքի մասին, ԵԽ ԽՎ -ն մշակի գործողությունների ծրագիր, որն ուղղված կլինի կրոնական փարբեր դավանանքներին և մշակույթներին պարկանող մարդկանց միջև վերջին փարբիներին ծագած անվստահության ու օտարացման անջրպարի հաղթահարմանը: Նամոզված եմ, այդ գործում հաջողության հասնելու համար պետք է ելնել այն բանից, որ բոլորին հոգու խորքում միավորում է համընդհանուր վրանգի գիպակցումը, այն է՝ միջազգային ահաբեկչության առջև իրար օգնության գալու պարբասարկամությունը: Վրանգ, որը հեպգիեփն ավելի սպառնալից է դառնում մարդկության համար՝ լինի դա ուղղահաձար մահմեդական, հրեա, բողղայական, թե քրիստոնյա: Մենք պետք է անենք ամեն ինչ, որպեսզի մեղմենք մարդկային կորուստներից և իրար հասցրած վիրավորանքներից առաջացած դառնությունն ու ցավը, որոնք վերջին փարբիներին բաժին են ընկել մեր ժամանակակիցներին:

Այս առումով բարձր ենք գնահատում Քաթար պետության նախաձեռնությունը, որը եռանդուն կերպով նպաստում է քրիստոնյա, մահմեդական և հրեական կրոնների միջև երկխոսության զարգացմանը: Քաթարցիները դեկավարվում են այն դրույթով, որ արբահամական այդ կրոնների հեփնորդները կազմում են մարդկության շուրջ կեսը և ունեն ընդհանուր շար կանխադրույթներ՝ հավարը Միասնական Ասփժո նկարմամբ, ընդհանուր արժեքներ, որոնք արբացոված են Ասփժո պարվիրաններում: Նրանք նաև միասնական են այն ըմբռնման մեջ, որ կրոնի կարևորագույն խնդիրն է ծառայել մարդուն՝ ապահովելով նրա ավելի լավ սարբելու իրավունքը, փարածել խաղաղություն, համերաշխություն և սեր:

Նայասարանի համար հարկապես կարևոր է և իսպանաթուրքական նախաձեռնությունը՝ «Քաղաքակրթությունների այլանսը», որն աժող աջակցություն է սփանում աշխարհում և խոսսարնում է առաջ քաշել նոր գաղափարներ՝ թե ինչպես հասնել միջքաղաքակրթական համաձայնության:

Խորապես խորիրդանշական եմ համարում, որ այլանսի համահիմնադիր է հանդիսանում Իսպանիան: Երկիր, որբեղ դարբերով խաղաղ գոյակցել են քրիստոնյաները, մահմեդականները, հրեաները, որբեղ մինչ օրս իրենց կուսական գեղեցկությունն են պահպանել մահմեդական, մավրիփանական ճարփարապետության մի քանի փասնյակ վեհասքանչ հուշարձաններ:

Նարկանշական է, որ Թուրքիան նույնպես հանդիսանում է «Քաղաքակրթությունների այլանսի» համահիմնադիր, և դա սկզբունքորեն կարևոր է Նայասարանի համար: Քանի որ, կարծում ենք, որ «Քաղաքակրթությունների այլանսի» շրջանակներում Թուրքիան, որպես դրա համահիմնադիր երկիր, ինչպես նաև ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի անդամ, կենտրոնի հայկական քրիստոնեական փառաբանների, եկեղեցիների և գերեզմանապահների գանգվածային ավերման պատճառները ժամանակակից թուրքական հանրապետության վարչական սահմաններում գրավող Արևմտյան Նայասարանի փարածքում: Այսպես, 1974 թ. ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի հրապարակած փվյալներով առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո այդպեղ կանգուն մնացած 913 եկեղեցական շինություններից 464 -ը ամբողջովին ոչնչացվել են, 252 փառաբաներ և եկեղեցիներ վերածվել են ավերակների, 197 -ը վերականգնողական լուրջ աշխատանքների կարիք ունի:

Ցավ ու փազնապ է առաջացնում, որ ավերված եկեղեցիների և փառաբանների թվում կան IV-XVII դդ. ճարտարապետական եզակի հուշարձաններ՝ Տեկորի եկեղեցի (V դար), Վասպուրականի Սբ. Բարդուղիմեոսի եկեղեցի (IV դար), Սբ. Կարապետի եկեղեցի (IV դար) և այլն: Քրիստոնեական այդ սրբությունները Թուրքիայում անցկացվող գորավարժությունների ժամանակ թուրքական հրեպանու համար դառնում էին թիրախ:

Ցավոք, 1997 թ. թալանի և ավերածության ենթարկվեց նաև Սբ. Մակարի հայկական եկեղեցին (VI դար), որը գրավում է Նիկոսիայից 30 կմ հյուսիս-արևելք, այսպես կոչված, ինքնահռչակ Նյուսիսային Կիպրոսի թուրքական հանրապետության փարածքում: Վերջին 30 փարիներին հայկական եկեղեցիներ են ավերվել Ադրբեջանի Գեդարեկի, Ջարբախի, Դաշքեսանի, Շահումյանի շրջաններում, Գանձակ քաղաքում: Բարբարոսության բարձրակետը դարձավ 2005 թ. վերջին Ադրբեջանի Նախիջևանի ինքնավարության Հին Ջուղայի հայկական նեկրոպոլի IX-XVII դդ. 2000 -ից ավելի խաչքարերի՝ փոքր ճարտարապետության հուշարձանների ավերումը: Բարբարոսական նման գործողությունները չդադարապահվեցին աշխարհի ոչ քրիստոնյաների, ոչ էլ մահմեդականների կողմից: Այն ժամանակ լռեցին ինչպես դանիական թերթերը, այնպես էլ լռեց ժողովրդային աղմկահարույց վիճարանությունից հետո նրանց սափարած արևմտյան մամուլը... Ավա՛ղ, մեր օրերում էլ լռեցին Եվրախորհուրդը, ԵԱՀԿ -ն, Իսլամական Կոնֆերանս Կազմակերպությունը, երբ ս/թ հունիսի 21 -ին Սփամբուլի օդանավակայանում թուրք ազգայնականները լկտի և անհարգալի վերաբերմունք դրսևորեցին Կոստանդնուպոլսի Նունաց և Նայոց պատրիարքների հրավերով այնպեղ ժամանած Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ամենայն

հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ -ի նկատմամբ: Տայ առաքելական եկեղեցու առաջնորդի նկատմամբ թուրք ազգայնամուլ խուժանի դրսևորած այս վրդովեցուցիչ փաստը լուծության մարնեցին իրենց խոսքի ազատության ջարագով հորջորջող լրարվամիջոցները, լոնցին նաև վերջերս ի հայր եկած կրոնական համոզմունքների հարզման բոլոր րեսակի պահապաններն ու պաշրպանները:

Եվ, վերջապես, այս պարագայում ովքե՛ր, եթև ոչ «Քաղաքակրթությունների այյանաի» հիմնադիր պևրությունները պևրք Է հրապարակավ դարապարբևն վերոհիշյալ բոլոր վայրագությունների հեղինակներին: Դա կսառնցնի ավերաժությունների կազմակերպիչների, ինչպես նաև այն մարդկանց խանդավառությունը, ովքեր մեր օրերում գրգռում են անհանդուրժողական մոտեցում ոչ մահմեդական կրոնական համոզմունքների և հարկապես քրիստոնեական սրբությունների հանդեպ:

Եվ, անշուշտ, դա եվրոպական հասարակությանը կհամոզի, որ ներկայիս Թուրքիայի դեկավարությունը գործնականում վճռական Է կարգավորել միջքաղաքակրթական երկխոսություն և առաջին հերթին Է իր հարևանների հեպ: Երկխոսություն, որի հիմբում պևրք Է ընկած լինի հարգալից վերաբերմունք նրա մասնակիցների կրոնական համոզմունքների նկատմամբ:

Մենք նաև հուսով ենք, որ աշխարհիկ Թուրքիան, որը ձգտում Է ինրեզրվել Եվրամիությանը, առանց պարասխանների չի թողնի Թուրքիայի հայ սփյուռքին հուզող լուսավորչական բնույթի հասունացած հարցերը: Կարծում ենք, որ գործնականում խոսքի ազատության իրագործման լայն կոնսերքստում Թուրքիայի փոքրաթիվ հայկական դպրոցներում կհանվի արզելքը հայ ժողովրդի պարմության, հայկական ազգային մշակույթի պարմության առարկաների դասավանդման վրայից: Եվրամիության լիարժեք անդամ դառնալու թեկնաժու երկրի համար հարիր չԷ հայ դպրոցականներին գրկել սեփական ժողովրդի պարմությունը և նրա մշակուրային ժառանգությունն ուսումնասիրելու բնական իրավունքից: Ավելին, իմանալ ճշմարտությունը իրենց նախնիների ճակարագրի մասին, մանավանդ Օսմանյան կայսրության գոյության վերջին րարիներին: Իմանալ, օրինակ, այն մասին, որ Օսմանյան կայսրության արքակարգ ռազմական արյանը՝ սրեղծված 1919 թ. մարտի 8- ին սուլթան Մուհամմեդ VI Վահիդէղդինի հրամանով, իր 1919 թ. մայիսի 26 -ի որոշմամբ մահապարժի դարապարբեց երիպրորքերի կառավարության պարագուխներ Էնվերին, Ջեմալին, Թալեսթին, Նազըմին՝ «Թուրքիան պարերագմի մնջ ներքաշելու և Արևելյան վիլայեթներում հայերի գանգվաժային կոտորաժ, կրկնում եմ , հայերի գանգվաժային կոտորաժ կազմակեր-

պելու համար»: Եվ եթե այդ փորձերի պարմական իրողությունների հրապարակային ընդունումից հետո կհեղինակական Անկարայի ապաշխարությունը XX դարի սկզբին թուրքերի կողմից մարդկության հանդեպ իրականացված հանցագործությունների, այն է՝ մեկուկես միլիոն հայերի ցեղասպանության համար, այդ ժամանակ Թուրքիայում սովորող հազարավոր հայ դպրոցականներ միանգամայն այլ զգացմունքներ կրածն թուրքերի հանդեպ, քան հիմա: Դիցուք, այդ ժամանակ, երբ հայ աշակերպը, մտնելով դպրոցական շենք, հարկադրված է փեսնել թուրքական հանրապետության հիմնադիր Աթաթուրքի խոսքը՝ «Ինչպիսի երջանկություն է ասել՝ ես թուրք եմ», հայկական դպրոցի շենքի վրա ծածանվող Թուրքիայի հանրապետության դրոշմը, միգուցե՝ այդ ժամանակ սովորողների երիտասարդ հոգիները չեն լինի այլևս խռովքի և ակեղծության մեջ, ու նրանք Իրանի, Լիբանանի, Սիրիայի, Եգիպտոսի և Նորդանանի հայկական սփյուռքի իրենց բազմաթիվ հասակակիցների նման հարգանքի զգացումով կլցվեն իրենց բնակության երկրի հանդեպ: Ցանկանում եմ հույս հայտնել, որ այս դահլիճում ներկա գտնվող Թուրքիայի վարչապետ պրն Էրդողանը անձնական վերահսկողության փակ կվերցնի այս ողջ գործընթացը և իր գործողություններով կօժանդակի թուրքական հանրապետության նոր ընկալմանը՝ որպես իրականում եվրոպական արժեքներին հավաքարիմ երկրի: Մենք սպասում ենք, թե երբ Թուրքիան կվերացնի Նայաստանի շրջափակումը, թե երբ Թուրքիան առանց որևիցե նախապայմանի դիվանագիտական հարաբերություններ կհաստատի: Եվ վերջապես, թուրքական հանրապետությունը ուշադրությամբ կվերաբերվի և կվերախմաստավորի Օսմանյան կայսրության արքայկարգ ռազմական դարարանի 1919 թ. մայիսի 26 -ի որոշումը, որով իրավաբանորեն ճանաչվեց հայերի ցեղասպանության փաստը՝ հենց սուլթանական ռազմական դարարանի կողմից: Նույն ժամանակ, որ «Քաղաքակրթությունների այլանսի» համահիմնադիր Թուրքիան պաշտոնապես կճանաչի Օսմանյան կայսրությունում իրականացրած հայերի ցեղասպանությունը:

Նարգելի գործընկերներ, գաղտնիք չէ, որ խոսքի ազգությունը և կրոնական համոզմունքների նկարմամբ հարգանքն իրենց առանձնահատկություններն ունեն քրիստոնեական և մահմեդական ընկալումներում: Մոհամմեդ մարգարեի հեղինակների գիտակցության մեջ կրոնը և աշխարհիկ կյանքն անբաժանելի են: Այդ իսկ պարճատով մահմեդականությունը ոչ միայն արքահայտում է սեփական իղեպները, այլև մշտապես միջոցներ է փնտրում դրանք կյանքի կոչելու համար: Ահա թե ինչու Մոհամմեդ մարգարեն հասարակության մեջ հաստատեց կառավարման

մահմեդական ձևը: Եվ այսօր Իսլամն առաջարկում է աշխարհակառուցվածքի սեփական մոդելը: Այսպես, Պակիստանի նախագահ Պերվեզ Մուշարրաֆը վերջերս «Կոմերսանթ» թերթին փված իր հարցազրույցում նշել էր. «Մահմեդականությունը կենսակերպ է: Եվ մենք պետք է աշխարհին ցույց փանք, թե ինչպիսին պետք է լինի իրական Իսլամը: Մահմեդականությունը կարող է դառնալ երրորդ ճանապարհ, որը կփարբերվի և՛ արևմտյան ազապ շուկայից, և՛ սոցիալիզմից... Ազապ շուկայի պայմաններում հարուստներն ավելի են հարստանում, իսկ աղքատները՝ ավելի աղքատանում»:

Այսպիսով, Իսլամը իր երևելի հետևորդների շուրթերով, ըստ էության, առաջարկում է գլոբալացման սեփական փարբերակը, որը մահմեդական աշխարհի սահմաններում մրցակցում է նրա արևմտյան վարկածի հետ:

Նարգելի՛ գործընկերներ, արդեն ակնհայտ է, որ մարդկության մոտակա պայմանությունը զարգանալու է աշխարհընկալման հակամարտող մոդելների հիմքի վրա, որոնք հիմնվում են արևմտյան՝ գլոբալիզացիոն և մահմեդական կրոնական ավանդույթների վրա:

Գլոբալիզացվող աշխարհի պայմաններում միանգամայն պարզ է, որ գիտելիքները, փրկելակարգությունը դառնում են արտադրական գլխավոր ռեսուրսը: Դա առաջացնում է մարդկանց ինֆելեկտուալ հնարավորությունների իրականացման նոր մոտեցումների համար օբյեկտիվ անհրաժեշտություն: Ինֆելեկտուալ ներուժի վերածումը գլխավոր մարդկային արտադրական ռեսուրսի՝ իր հերթին արդիական է դարձնում անհատի և հասարակության հարաբերությունների ներդաշնակությունը: Դրա հետ մեկտեղ կասկածից վեր է և այն, որ խոսքի ազատությունը վերջին դերը չէ. որ խաղում է անհատի կայացման գործում, իսկ հարգանքը կրոնական համոզմունքների նկատմամբ, անփարակույս, նպաստում է անձի և հասարակության արժեքային համակարգի բյուրեղացմանը: Դրանով իսկ, կարծում ենք, եվրոպական քաղաքակրթությունը փոփոխական և հոգևոր ծաղկունքի պարուղները կբաղի այնպեղ, որպեղ օպտիմալ կերպով կներդաշնակվեն սրեղծագործող անհատի ու հասարակության շահերը: Եվ առավել հուսալի է այն հասարակությունը, այն պետությունը, որը կենարար ուժեր է վերցնում հարյուրամյակների փորձությունների միջով անցած կրոնական համոզմունքներից:

Խոսքի ազատության հաստատումը, կրոնական համոզմունքների նկատմամբ հարգանքը, մեր կարծիքով, հանդիսանում են Արիադնայի ուղեցույց թելը, որը թույլ կրա Եվրոպային արժանապարտորեն հաղթահարել ներկայիս «խառնակչությունը» և գլոբալիզացիայի մարտահրավերները:

ԵԼՈՒՅԹ ԵԱՆԿ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆԵՐԻ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Բրյուսել, 3-7 հունիսի 2006 թ.)

Նարգելի գործընկերներ, հիրավի, հեշտ չէ ելույթ ունենալ անգլիացի խորհրդարանականի այսչափ բուռն և զգացմունքային ողջունաճառից հետո: Այս ամբիոնից հեշտ չէ արձագանքել առանձին հռեպորների արտահայտություններին նաև այն պարճառով, որ նրանց ելույթները չափից ավելի են հիշեցնում հանճարեղ Ֆյոդոր Դոստոևսկու կողմից «Կարամազով եղբայրները» վեպում փայլուն նկարագրված ժամանակները: Ժամանակներ, երբ խավարի իշխան Նեռը ներկայանում էր Մեծ հավաքաքննիչի դերում: Մեռյալների ստորգերանյա թագավորության դարպասները պահպանող առասպելական Կերբերի նման՝ նա հաջողացնում էր հանդես գալ որպես քրիստոնեական ուսմունքի մաքրությունը եռանդագին պաշտպանող: Եվ, ի՛նչ եք կարծում, ումի՞ց էր նա պաշտպանում աստվածաշնչյան պարվիրանների անարարությունը կամ ո՛րն էր բարոյախոսություն կարդում: Խրաբում էր հենց իրեն, մեր Տեր Աստծուն՝ Հիսուս Քրիստոսին: Ցավոք, թվում է, թե մեր օրերում պարամությունը կրկնվում է: Ահա և այսօր, ԵԱՆԿ Խորհրդարանական վեհաժողովի այս բարձր ամբիոնից պարերագմի Աստծո՝ Մարսի նորելուկ ժառանգորդները, որոնք ավելի քան 15 տարի անթաքույց րնտեսական պարերագմ են մղում Նայաստանի դեմ, իրականացնում են մեր հանրապետության շրջափակումը, այստեղ խաղաղարարական քարոզներ են կարդում հույներին, կիպրոսցիներին, հայերին: Մակայն այս պարագայում, չգիտես ինչու, նրանք՝ թուրք և ադրբեջանցի գործընկերները, լռության են մարնում այն հանգամանքը, որ, օրինակ, շրջափակման պարճառով Նայաստանի րնտեսությունը տարեկան կրում է 1,2 -ից մինչև 1,5 մլրդ դոլարի վնաս: Եվ դա տեղի է ունենում այն պայմաններում, երբ հարևան Թուրքիայի համար մեր հանրապետության օրենսդրությամբ, ըստ ևության, սահմանված է առկարում առավելագույն բարենպաստ ռեժիմ: Բավական է նշել, որ միայն 2005 թ. Թուրքիայի և Նայաստանի միջև ապրանքաշրջանառության աճը կազմել է 139,9%, իսկ թուրքական

ապրանքների ներմուծման աճի արժեքը՝ 145,4%: Տարկ է նշել, որ դա էլ այն դեպքում է, երբ Հայաստանի մասնաբաժինը կազմում է ընդհանուր ապրանքաշրջանառության ընդամենը 3,8% -ը, իսկ բացասական հաշվեկշիռը փարենկան կրթվածքով կազմել է 55 մլն դոլար: Տիրավի, պետք է կարողի երևակայություն ունենալ, որպեսզի այս պայմաններում հաջողացնել ճարտարախոսել խաղաղությունից և սովորեցնել մեզ՝ ինչպես ապրել հեփազայում: Ավելին, ցինիկությունը հասնում է այնպեղ, որ 1974 թ. անկախ Կիպրոսի Տանրապետության դեմ Թուրքիայի բացահայտ ռազմական ինտերվենցիան այսպեղ մատուցվում է որպես խաղաղարար և մարդասիրական գործողություն, որը նպատակ ուներ փրկել կիպրոսցի թուրքերին կիպրոսցի հույների և Տունաստանի այն փարիների ոչ ժողովրդավարական կառավարության ռազմափենչ ուրնձգություններից:

Իրոք, անկեղծ էր Թուրքիայի Տանրապետության նախկին դեկավար Մուլեյման Դեմիրելը, երբ պնդում էր, որ Թուրքիան և Ադրբեջանը երկու պետություն են, սակայն՝ մեկ ազգ և մեկ ժողովուրդ: Այս պնդման ճշմարտացիության մեջ մենք կրկին համոզվեցինք և այսօր, երբ ադրբեջանական պարվիրակության անդամներն իրենց թուրք գործընկերների հեփ հանդես են գալիս իբրև մեկ ազգ՝ ամբողջովին կրկնօրինակելով նրանց մարտավարությունը: Ավելին, ադրբեջանցիները ուխտադրժությամբ գերազանցեցին վերջիններիս: Նրանց «քարոզները» երբեմն անհեթեթության են հասնում: Այսպես, երեկ ադրբեջանական պարվիրակության ներկայացուցիչ Էլդար Իբրահիմովը հասավ այնպեղ, որ Հայաստանն անվանեց փարանցիկ երկիր, որպեղով թմրանյութեր են փոխադրվում: Տավանարար, նա մոռացել էր, իսկ միգուցե հույսը դրել էր ԵԱՀԿ պարվիրակների բացարձակ անբեղյակության վրա, առ այն, որ Հայաստանի Տանրապետությունը բաց սահմաններ ունի միայն Իրանի և Վրաստանի հեփ: Ուստի, ադրբեջանական կողմը, ըստ էության, մեղադրեց հենց այդ երկրներին թմրանյութերի վաճառքին համամասնակից լինելու մեջ:

Ինչ-որ գեղեցիկ չի սրացվում մեր ադրբեջանցի գործընկերների մոտ, երբ նրանք, այնպիսի հեղինակավոր ներկայացուցչական ժողովում, ինչպիսին է ԵԱՀԿ Խորհրդարանական վեհաժողովը, մեղադրում են Վրաստանին և Իրանին՝ Ադրբեջանի մերձավոր դաշնակիցներին ու փնփեսական խոշոր գործընկերներին այդ աստիճանի ծանրագույն հանցագործությանը մեղսակից լինելու մեջ: Բայց դրանով էլ միջազգային նորաթուխ մեղադրողների՝ մեր հարևանների մոլեգնամ երևակայությունը չսպառվեց: Նրանք հասան այն բանին, որ իրենք՝ լինելով Ղարաբաղի անփառների, գյուղափնփեսական հանդերի հրկիզողներ, խորհրդարանի

ամբիոնում մեր աջքերի առջև կերպարանափոխվեցին և առանց քաշվելու հրշեջի արքահագուստը հագան: Ղարաբաղի անփառային զանգվածները և գյուղաբնակչության հանդերձ գիշերները աղբբեջանական կողմից ենթարկվում են զնդակոծման՝ հրկիզող լուսածրող գնդակներով և հրեփանային ռումբերով, իսկ առավոտյան հենց իրենք էլ ամբողջ ձայնով շեփորահարում են «հայերի խարդավանքների մասին», որոնք, իբր թե, «աղբբեջանական փարածքներում» իրականացնում են «այբվող հողի» մարտավարություն: Ակնառու է դասական օրինակն այն բանի, երբ սփի կախարդների դրոշի վրա գրված են արդարության կոչեր: Այս հեղինակավոր համաժողովում՝ ԵԱՏԿ Խորհրդարանական վեհաժողովում, վճռականորեն հայտարարում են. դարաբաղցին չի հրկիզի իր սեփական փունը, կրակի չի մարնի իր սեփական անփառները և դաշտերը: Նրանց կողմից շար մեծ գին է վճարված դարաբաղյան ամեն մի թիզ հողի համար, չափազանց շար այրուն է թափված:

Ակամայից միտք ես անում՝ ի՞նչ է թաքնված աղբբեջանական պերական քարոզչության այդ սփի հեփնում: Նպատակը մեկն է՝ Նայասփանը միջազգային հանրությանը ներկայացնել զավթիչի դերում և դրանով արդարացնել աղբբեջանական իշխանությունների նպատակաուղղված քաղաքականությունը երկրի ռազմականացման գործում: Ընդ որում, դա չի սահմանափակվում միայն նրանց բարձրագույն քաղաքական ղեկավարության ռազմափունջ ճարտասանությամբ: Նշենք, վերջին 5 փարիների ընթացքում Աղբբեջանի ռազմական ծախսերն աճել են ավելի քան 3 անգամ և այժմ կազմում են Նայասփանի Նանրապետության ամբողջ բյուջեի 60% -ը: Գործնականում սրեղծվել է մի իրավիճակ, երբ ԵԱՏԿ առաջափար անդամ-պետությունները վերջին 4 փարիների ընթացքում Բաբու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղի և Բաբու-Թբիլիսի-Էրզրում գազամուղի շինարարությունների մեջ ներդրելով ավելի քան 7 մլրդ դոլար, ըստ էության, նպատակահարմար Աղբբեջանի բացահայտ ռազմականացմանը: Ավելին, փայլունություն է սրեղծվում, որ փարածաշրջանում փնտրական խոշոր նախագծերի իրականացումը և Նայասփանի օպարումն այդ աշխարհներում ներգրավված լինելուց, Աղբբեջանի ղեկավարության մոտ պատրանք առաջացրեց՝ ինքնորոշված անկախ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրը ռազմական ճանապարհով լուծելու հնարավորության վերաբերյալ: Ոմանք, հավանաբար, երագում են, որ մեր օրերում նույնպես հնարավոր կլինի կրկնել XX դարակազմի Նարավային Կովկասում իրականացված արյունալի սցենարը, երբ, անգլիացի մի հայտնի քաղաքական գործչի պատկերավոր արքահայտության համաձայն, «աղբբեջանական նավթի գինը ավելի բարձր

եղավ, քան հայերի թափված արյան գինը»: Քաղաքական արկածախնդրությունների սիրահարներին ցանկանում եմ զգուշացնել, որ XXI դարում մեր փարաժաշրջանում պատմությունը չի կարող կրկնվել անգամ իսկ զավեշտի տեսքով: Նայասրանն այսօր այն չէ, ինչ էր 1915-1923թթ. ողբերգական փարիններին՝ Եղեռնի փարիններին: Ոչ ոքի չի հաջողվի կոտրել Լեռնային Ղարաբաղի ազատաստանը և հպարտ ժողովրդին: Նամոզված եմ, որ աշխարհն էլ արդեն ուրիշ է: Կարծում եմ, որ ԵԱՀԿ Խոտհրդարանական վեհաժողովը, որը ժամանակին գործնական քայլեր չձեռնարկեց Նայասրանը փարաժաշրջանային փոփոխական խոշոր նախագծերին՝ նավթափարի և զագափարի շինարարություններին ներգրավելու հարցում, դրանով իսկ Նարավային Կովկասում սկիզբ դրեց դեգինտեգրացիոն գործընթացների, այսօր արդեն թույլ չի փա, որ նավթադուլարները, որոնք երկնային մանանայի նման լցվում են Ադրբեջանի բյուջե, այս անգամ ևս ծառայեն փարաժաշրջանում պատերազմ սանձազերծելու սպոր գործին:

Անհրաժեշտ է անհրաժեշտություն է հասունացել, որպեսզի ԵԱՀԿ ԽՎ -ն ընդունի հստակ բանաձև, որը խստորեն կսահմանափակի ԵԱՀԿ ողջ փարաժքում նավթադուլարների օգտագործումը էներգակիրներ արտահանող երկրների ռազմականացման նպատակով: Այդպիսի բանաձևի ընդունումը, մեր կարծիքով, կհանդիսանա նստաշրջանի ընթացքում բազմակողմանիորեն քննարկվող «ԵԱՀԿ փարաժաշրջանում մարդու անվտանգության ամրապնդումը» բանաձևի նախագծի փրամաբանական շարունակությունը:

Էներգակիրների արտահանումից ստացված շահույթների խաղաղ օգտագործման դրական օրինակ է ցույց փալիս Ռուսաստանի Դաշնությունը: Այստեղ, ինչպես դուր զիտեք, սկսվել է ազգային խոշորամասշտաբ չորս նախագծերի իրականացում, որոնք ունեն բացառապես խաղաղ, կառուցողական ուղղվածություն: Թող օրինակ վերցնեն Ռուսաստանից այդ հարցում, և ոչ ոք դրան դեմ չի լինի:

Շափ էական ենք համարում «ԵԱՀԿ փարաժաշրջանում մարդու անվտանգության ամրապնդման» բանաձևում այնպիսի ուղղումը չընդունելը, որը հնարավորություն է փալիս փարաժաշրջանում կառուցված, Նայասրանը շրջանցող խողովակափարն ընդունել որպես օրինակ, որը, իբր թե, նպաստում է Նարավային Կովկասի երկրների փոփոխական ինտեգրմանը: Անհրաժեշտ է կրկին նշել, որ այդ նավթափարը և զագափարը ոչ միայն ունեն փոփոխական դեգինտեգրացիոն հեփանքներ, այլև բարձրացրել են Նարավային Կովկասում զինված հակամարտության վտանգը: Այս առումով մենք դրական ենք գնահատում ԱՄՆ Կոնգրեսի

դիրքորոշումը: Վերջերս ամերիկյան կոնգրեսականները հայտնել են իրենց բացասական վերաբերմունքը Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից նախաձեռնվող Բարու-Թբիլիսի-Էրզրում երկաթգծի կառուցման նկատմամբ, ինչը կհանգեցնի Կարս-Գյումրի-Թբիլիսի երկաթգծի վերջնական սառեցմանը, որը ժամանակին ունեցել է նույն ֆունկցիոնալ նշանակությունը: Նոր երկաթգծի կառուցումը կրերեր Ղայասպանի հեղափոխական մեկուսացմանը Նարավային Կովկասում իրականացվող փոփոխական որևիցե նախագծից:

Նարգելի գործընկերներ, ինչ վերաբերում է ադրբեջանական պարվիրակության ղեկավար փիկին Մամեդովայի կողմից բարձրացված հարցերին, ասեմ հեղափոխություն, նրան, չգիտես ինչու, դուր չենկալ հայկական պարվիրակության ղեկավար Վահան Նովհաննիսյանի հիշարարակալ պարմական այն փասարը, որ բալկանյան ժողովորդները, այդ թվում նաև չեռնոգորցիները այդպես էլ չհաշարվեցին սարել Օսմանյան կայարության լծի փալ: Ես էլ չեմ խոսում այն մասին, որ Լեռնային Ղարարաղի մելիթությունների անհնազանդության փասարը այդ նույն թուրք-օսմաններին ամբողջովին հունից հանեց ադրբեջանցի գործընկերոջը: Նա խորհուրդ փվեց մեզ կարողալ Թուրքիայի «փառավոր» պարմությունը: Չեմ թաքցնի, առիթ ունեցել եմ կարողալ ինչպես Օսմանյան կայարության անփառունակ վախճանի, այնպես էլ 1923 -ից սկիզբ առալ Թուրքիայի Նանրապարության պարմությունը: Այդ պարմությունից, մասնավորապես, փավորվել է այն, որ դեռես 1919 թ. մայիսի 26 -ին Օսմանյան կայարության արարակարգ ռազմական փրիթունալի որոշմամբ (որը հիմնադրվել էր վերջին սուլթան Մուհամմեդ VI Վահիդէդդինի կողմից) «Արեւելյան վիլայեթներում հայերի զանգվալային կոթորալմների համար» մահապարժի են դարապարարվել Էնվերը, Թալեաթը, Ջեմալը, Նազրմը և երիփթուրքերի կառավարության այլ ղեկավարներ:

Նարգելի պարվիրակներ, սրանք Ղայասպանի պարզամալոր Արարաշես Գեղամյանի պնդումները չեն, սավալոր վավերազարական փասարեր են Թուրքիայի, ինչպես պարկերավոր կասեր փիկին Մամեդովան, «փառավոր» պարմությունից: Կան նաև այլ բնույթի պարմական փասարեր, որոնք շարադրվալ են ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի զեկույցում: Այսպես, ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի 1974 թ. փվյալների համալայն, Օսմանյան կայարության անկումից հեղո կանգուն մնացալ 913 հայկական եկեղեցական շինություններից 464 -ը ամբողջովին ոչնչացվալ են, 252 փալարներ և եկեղեցիներ վերալմվել են ալերակների, 197 -ը կարիթ ունեն վերականգնողական լուրջ աշխարանք-ների: Ցավոր, թալանի և ոչնչացման է ենթարկվել նաև Սր. Մակարի եկեղեցին, որը գրնվում է Նիկոսիայից 30 կմ հյուսիս-արեւելք՝ ինքնահոջակ Ղյուսիային Կիարոսի Նանրապարության փարալքում: Այնպես որ, փիկին Մամեդովա,

ևս դեմ չեմ, որ Թուրքիայի «փառավոր» պարամոնի առանձին էջեր դառնան ԵԱՀԿ 53 երկրների պարավիրակների սեփականությունը: Այո, ևս չախավեցի՝ ասելով 53 երկրների, քանի որ Նայաստանում չափազանց լավ գիտեն այդ պարամոնությունը, այն էլ ոչ միայն դասագրքերով: Սարսափազդու այդ պարամոնության ողբերգական հետևանքներն իր վրա զգացել է գրեթե յուրաքանչյուր հայ ընդհանրապես, պարամոնություն, որի էջերը գրված են 1,5 մլն անմեղ հայ նահապետների արյունով: Իրենց հերթին, աղբրեջանցի և թուրք պետական այրերը, հավանաբար, նույնպես վաղ չգիտեն սեփական պարամոնությունը, որը վերջին փաստամյակների ընթացքում այդքան հերևողականորեն և հմտորեն աղավաղում են՝ մոլորության մեջ զգեցնելով, ավանդ, ոչ միշտ լուսավորյալ մեր աշխարհը:

Նարգելի պարոն նախագահ, հայցում եմ Ձեր ներողամտությունը, որ մի փոքր խախտեցի լիազումար նիստի ժամանակակարգը: Սակայն որպեսզի Ձեզ մոտ չարեղծվի այն փրավորությունը, թե մենք ոչինչ չենք ցանկանում ընդօրինակել մեր հարևաններից՝ Թուրքիայից և Աղբրեջանից, նկատեմ, որ դա ոչ միշտ է այդպես: Ինձնից առաջ ելույթ ունեցած Թուրքիայի պարզամավորը կրկնակի գերազանցեց իրեն հարկացված ժամանակը և Դուք ստիպված էիք հինգ անգամ զանգով հիշեցնել նրան դրա մասին: Ինձ զգուշացնող Ձեր երկրորդ զանգից հետո՝ ևս շնորհակալություն եմ հայտնում ներկաներից ուշադրության համար և հայցում եմ նրանց ներողամտությունը ևս, որ ինքս էլ ակամայից հերևեցի թուրք պարզամավորի օրինակին և խախտեցի ելույթների համար հարկացված ժամանակը: Դե, ինչ, նման դեպքերում Ռուսաստանում կասեին՝ «Ցավոք, վաղ օրինակը վարակիչ է»:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ
(Սպրասարուզ, 3 հոկտեմբերի 2006 թ.)

*... Երբ մարդը չգիտի՝ դեպի ո՞ր
հանգրվանն է ճանապարհվում,
ոչ մի քամի նրան համընթաց չի լինի*

Նարգելի գործընկերներ, ամերիկյան դիվանագիտության նահապետ Նենրի Քիսինջերն իր «Պևրք է, արդյոք, Ամերիկային արտաքին քաղաքականություն» գրքում գրել է. «Բալկաններում ԱՄՆ-ը, ըստ էության, իրականացնում է այն նույն գործողությունը, որն ավելի վաղ կատարում էին Ավստրո-Նոնգա-րական և Օսմանյան կայսրությունները, երբ նրանք սպեղծեցին երկու հակամարտող էթնիկ խմբերին բաժանող պրոպեկտորարարներ»:

XX դարի 90-ականների սկզբին դաժան պայքարը բզկվեց Նարավ-սլավիան: Սկզբում, կարճապես պայքարից հետո, անկախություն ձեռք բերեց Սլովենիան: Այնուհետև դաշնությունից անջարվեց Խորվաթիան, սակայն արդեն դաժան պայքարագմից հետո, ինչի վկան եղավ Վուկովարի մոտ գտնվող եղբայրական գերեզմանը: Մակեդոնիային հաջողվեց անջարվել՝ խուսափելով բռնություններից: Բոսնիան և Ներքեզովինան նույնպես հայրնվեցին դաժան հակամարտության կենտրոնում՝ երկիրը էթնիկ երեք խմբերի բաժանելու սպառնալիքով: 1995 թ. նոյեմբերի 21-ին պայքարագմը Բոսնիայում ավարտվեց: Բոսնիան մնաց միասնական՝ իր կազմում ունենալով Բոսնիա-Խորվաթական դաշնությունը և Սերբական կազմավորումը: Անկախություն ձեռք բերեց նաև Չեռնոգորիան: Դեռևս բարդ իրավիճակ է պահպանվում Կոսովոյում: Որպե՛ր փնտրել կայսրությունների, մինիկայսրությունների անկումների և նոր պետությունների կազմավորումների այդ փանջալի գործընթացների ակունքները, արմարները: Եվ կա՛, արդյոք, ճշմարտություն այն պնդման մեջ, որ էթնիկ հակամարտությունները Բալկաններում և ԱՊՏ-ում փոխարինեցին մեկ մեծ հակամարտության՝ Արևելքի ու Արևմուտքի միջև:

Նարզելի գործընկերներ, Եև ԽՎ-ի նստաշրջանում քննարկվող «Բալկաններում ստեղծված քաղաքական իրավիճակի մասին» հարցը մտովի մեզ տեղափոխում է դեպի հեռավոր 1918 թվականը: Նեց այն ժամանակ՝ Առաջին համաշխարհային պատերազմի եզրափակիչ փուլում, ԱՄՆ-ի նախագահ Վուդրո Վիլսոնը ձևակերպեց ազգային ինքնորոշման սկզբունքը. «Յուրաքանչյուր ժողովուրդ իրավունք ունի ընտրելու ինքնիշխանության այն ձևը, որն իր համար գերադասելի է»: Ներազայում քաղաքագետները համակարծիք կլինեն, որ միջազգային հարաբերությունների պրակտիկայում այդ սկզբունքի իրականացումը, ըստ էության, փլուզեց Ավստրո-Նոնգարական կայսրությունը: Այդ նույն ժամանակ ԱՄՆ-ի պերքարարուղար Ռ. Լանսինգն իր օրագրում կգրի. «Այդ արտահայտությունը (ազգային ինքնորոշում) լցված է դինամիզմով: Այն հույսեր է առաջացնում, որոնք երբեք չեն իրականանա: Վախենում եմ, որ այդ արտահայտությունը բազմահազար կյանքեր կարժենա»:

ԱՄՆ-ի հեղինակավոր պետական այրերի այս արտահայտությունները շատ բանով մարգարեական եղան: Այսպես, եթե 1915 թ. Եվրոպայում կար 17 պետություն, իսկ 1920-ին դրանց թիվը հասավ 24-ի, սպա 2006 թ. այսպեղ արդեն հաշվվում է 46 պետություն: Արդարացվեց նաև Ռ. Լանսինգի կանխատեսումն այն մասին, որ ազգերի ինքնորոշման սուրբ իրավունքի իրականացումը շատ դեպքերում կընթանա փասնյակ հազարավոր մարդկային կյանքերի կորստի գնով: Դաժանագույն ցնցումների պատճառը պարբ է փնտրել միջազգային իրավունքի երկու հիմնարար սկզբունքների, այն է՝ պետությունների փարածքային ամբողջականության սկզբունքի և ազգերի ինքնորոշման իրավունքի մեծ հակամարտության մեջ:

Այսօր, բնութագրելով Բալկաններում ստեղծված քաղաքական իրավիճակը, մենք կրկին ու կրկին հայտնաբերում ենք ունիվերսալ մեխանիզմների բացակայությունը, որոնք կապահովելին փոխհամաձայնության հիմքերը՝ ժամանակակից միջազգային իրավունքի այդ կարևորագույն սկզբունքների միաժամանակյա իրագործման համար: Օրինակ, ազգերի ինքնորոշման սկզբունքի իրականացման կուլմինացիոն դրսևորումներից մեկը հանրաքվեի միջոցով Չեռնոգորիայի առանձնացումն էր՝ որպես ինքնիշխան պետություն: Եվ այդ փաստը սկզբունքային նշանակություն ունի ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող գործընթացներն իմաստավորելու համար: Ըստ էության, Չեռնոգորիայի ինքնորոշմամբ սկիզբ դրվեց մինիկայսրությունների քաղաքակիրթ մասնաբաժանը: Չեռնոգորիայի փորձի իմաստավորելը, կարծում եմ, սկզբունքային նշանակություն ունի ողջ Եվրոպայի ճակատագրի համար: Մտորելով այդ թեմայի շուրջ՝ «Ֆորին

աֆֆերս» ամսագրի էջերում Թաֆթի համալսարանի հեղափոխող Խ.Խանկունը միտք արտահայտեց, որը, իմ կարծիքով, ամենայն օրյակփոփոխությամբ բնութագրում է ժամանակակից աշխարհակառուցվածքի իրողությունները: Նա գրում է. «Բառացի հարգանքի փոքրը դեռևս փրվում է փարածքային ամբողջականության սկզբունքին, սակայն մեկ փաստանյակի ընթացքում Խորհրդային Միության, Նարավալվիայի, Չեխոսլովակիայի և Եթովպիայի փլուզումն ինքնորոշման հավակնող շար պրոֆունացիաների կողմից դիֆուզում է որպես կարևորագույն նախադեպ»: Եվ իրականում դա այդպես է՝ լինի դա Բալկաններում՝ Կոսովոյում, Մերձդնեստրում, Աբխազիայում, էլ չեմ խոսում Լեռնային Ղարաբաղի մասին, որի քաղաքացիները 1989 թ. այն ժամանակվա գործող Սահմանադրության սկզբունքներին համապատասխան, ինչպես Չեռնոգորիայի ժողովուրդը, ինքնորոշվեցին ինքնիշխան պետության: Սակայն, ցավոք սրտի, միջազգային իրավունքի բոլոր նորմերին համապատասխան անցկացված հանրաքվեի արդյունքները միջազգային հանրության կողմից չեն ճանաչվում: Դա ծայրաստիճան բացասաբար է ազդում Նարավալին Կովկասի փարածաշրջանի ընդհանուր իրավիճակի վրա: Այսպես, Ադրբեջանական Նանրապետությունում լրիվ թափով ընթանում է հասարակական կարծիքի ձեռնաձուլություն, և Լեռնային Ղարաբաղի ու Նայասարանի ժողովրդի հանդեպ անհանդուրժողականության և արելության մթնոլորտ է սերմանվում: Այս ամենն ուղեկցվում է Ադրբեջանի հեղափոխական սպառնալիքներով՝ ԵԱՏԿ Մինսկի խմբի կողմից առաջարկվող Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման հիմնարար սկզբունքների միակողմանի մերժման ֆոնի վրա: Ակամայից հարց է առաջանում. միջազգային հանրությունը, որն այնքան հարգալից վերաբերվեց էրիտրեացիների, արևելյան թիմորցիների, սլովակների, չեռնոգորցիների ինքնորոշման սեփական իրավունքի իրականացմանը, ինչո՞ւ է ձգձգում Լեռնային Ղարաբաղի անկախության ճանաչումը: Մենք մեզ հաշիվ ենք փայլիս, որ Նայասարանի և Լեռնային Ղարաբաղի ընդերքը հարուստ չէ նավթով, որ մենք չենք կարող մեր բյուջեի նշանակալի մասն ուղղել ռազմական նախապարաստությունների վրա...

Նարգևի գործընկերներ, արդեն ակնհայտ է, որ XXI դարում փարածաշրջանային շար հիմնախնդիրների լուծումը պայմանավորված է լինելու մեծ փերությունների և միջազգային հեղինակավոր այնպիսի կազմակերպությունների դիրքորոշմամբ, որոնցից են, օրինակ, Եվրոպայի խորհուրդը, ԵԱՏԿ-ն և այլն: Ցանկանում եմ հույս հայտնել, որ քննարկվող հարցի վերաբերյալ ընդունված բանաձևում իրենց արտացոլումը կգտնեն բազմակողմանի մոտեցումներ, որոնք արմատապես կրացառեն ուժային փարբերակի

կիրառման հնարավորությունը՝ մինիկայությունների փարաձքային ամբողջականության արհեստական պահպանման նպատակով: Եվ դա առավել արդիական է այն պեպրությունների համար, որոնց ներսում պրոֆունացիաներն իրենց մեծամասնությամբ արդեն ինքնորոշվել են ինքնուրույն պեպրությունների՝ ազատ, դեմոկրատական կամարտահայրման հիման վրա: Այդ մոտեցմանն այլընտրանք չկա: Այլ կերպ գործել՝ կնշանակի մեր ընդհանուր եվրոպական փունը վերածել քառսի, այն ներքաշել արյունահեղության մեջ:

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՆՃՈՂՈՎՈՒՄ
(Ստրասբուրգ, 4 հոկտեմբերի 2006 թ.)

Նարգելի գործընկերներ, գլոբալացվող աշխարհի պայմաններում դժվար է գերազնահատել «Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության» (ՏՃԶԿ) անդամ-երկրների դերն ու ազդեցությունը համաշխարհային տնտեսության վիճակի վրա: Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովում այս հարցի քննարկման ընթացքում մենք իրավունք ունենք ակնկալելու պարասխաններ՝ տնտեսական աշխարհակառուցվածքի հրապապ մի շարք խնդիրների վերաբերյալ: Օրինակ, ՏՃԶԿ-ն ի՞նչ է առաջարկում հակադրել գլոբալացման էլ ավելի բարդացող մարտահրավերներին՝ լինի դա էներգետիկ գլոբալ անվտանգության ապահովման անհրաժեշտությունը, պայքարը 21-րդ դարի համաճարակների, սովի և անզրագիպության, երկրագնդի կլիմայի գլոբալ փոփոխման դեմ և այլն: Գաղտնիք չէ, որ այս և մի շարք այլ խնդիրների լուծումը հնարավոր է միայն ՏՃԶԿ անդամ-երկրների տնտեսությունների դինամիկ զարգացման դեպքում: Մենք պետք է նաև հարց փնտրենք, թե որքանով է ՏՃԶԿ տնտեսական քաղաքականությունը հաշվի առնում աշխարհի մյուս պետությունների շահերը, որքանով է նրանց պաշտպանում գլոբալացման հնարավոր բացասական ազդեցությունից: Մրանք ամենևին գուր հարցեր չեն, և մենք իրավունք ունենք ակնկալելու, որ հոստոնների ելույթներում և փոխյալ հարցի շուրջ բանաձևում դրանք պարզաճ ձևով կլուսարանվեն: Այդ դեպքում միայն փազնապի բնական զգացումը՝ ՏՃԶԿ անդամ չհանդիսացող պետությունների ապագայի նկատմամբ կարող է վերաճել աշխարհային համաշխարհային բաժանման մեջ սեփական արժանի փեղն ունենալու վստահության զգացմունքի:

Նարգելի գործընկերներ, ցանկանում եմ մեկ անգամ ևս ընդգծել քննարկվող հարցի բացառիկ արդիականությունը աշխարհի երրորդ երկրների ճակատագրերի համար: Եվ իմ այս վստահությունը հիմնված է անկախության 15 փարիների ընթացքում Նայասպանի Նանրապետության տնտեսա-

կան զարգացման վայրիվերումների իմաստավորման վրա: Մի փոքր հեղափոխություն հայացք գցենք պատմությանը. Նայասքանը, լինելով նախկին ԽՍՀՄ և նրան սահմանակից Առաջավոր Ասիայի ամենաառաջադարձավոր հանրապետություններից մեկը, անկախության հռչակումից հետո ձեռնամուխ եղավ շուկայական վերափոխումների: Նայասքանը, անշեղորեն ընթանալով Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՏ) համընթացականների ուղիով, որպես օրենսդիրները ՏՆԶԿ-ն հիմնադրեցին և, փոփոխական բարեփոխումների հիմքում դրեց երեք հիմնասյուն. սեփականաշնորհում, շուկայական ազատականացում կապիտալի և մարդկային ռեսուրսների ազատ շարժի ապահովմամբ, ինչպես նաև ֆիսկալ փոփոխում ֆինանսական համակարգի ազատականացման և ազգային փարպոլոյթի ներդրման պայմաններում: Այսինքն՝ փոփոխական բարեփոխումների հիմքում դրվեցին «Վաշինգտոնյան կոնսենսուսի» գաղափարները, որոնք մշակվել էին 80-ական թվականներին որպես պատասխան Լատինական Ամերիկայի երկրների փոփոխության միանգամայն իրական խնդիրների և ունեին որոշակի իմաստ: Սակայն հեղափոխության Նայասքանի համար նման բարեփոխման իրականացումը բիչ էր մնում հանրապետության փոփոխությունը հասցնել կոլապսի: Այսպես, արտադրական համալիրի սեփականաշնորհումը վերածվեց պետական ունեցվածքի թալանի, կապիտալների ազատ շարժը՝ ջրի գնով սեփականաշնորհված բավականին ժամանակակից հասարակային գործիքակազմի և սարքավորումների ապամոնոփոսման ու արտահանման: Իր հերթին, մարդկային ռեսուրսների ազատ շարժն իր հետևից բերեց որակյալ աշխատուժի և մասնագետների գանգվածային արտահոսքի՝ Նայասքանի սահմաններից դուրս: Արդյունքում՝ անկախության առաջին 10 տարիներին 4 միլիոնանոց Նայասքանից արտագաղթեց առնվազն 1,5 մլն մարդ: Իսկ ազգային արտաժողովներից հետո, ֆինանսական շուկայի ազատականացմամբ և ֆիսկալ կոշտ քաղաքականության վարմամբ հանրապետությունում, ըստ էության, ավարտվեց բնակչության զգալի մասի վերջնական չքավորացման գործընթացը: Միևնույն ժամանակ, շուկայական բարեփոխումների իրականացման քաղաքականության կողմնակից, կրկնում են, շուկայական փոփոխության կողմնակից քաղաքական ուժերի քննադատական ելույթները խստորեն կանխվում էին ԱՄՏ-ի շուկայական բարեփոխումների օրենսդիրների կողմից, որոնք, փաստորեն, հանդես էին գալիս փոփոխական պոլիտիկա-փոփոխական փաստաբանների դեմ: Նայասքանի փոփոխությունը մեր օրերում էլ դեռևս չի վերականգնվել անցած տարիների «բարեփոխումների» հետևանքով հասցված զգալի կորուստներից: Բարեփոխումների սկզբից

արդեն 10 փարի անց մեր ժամանակների ամենահայտնի փնտրագնացներից մեկը՝ Էկոնոմիկայի բնագավառում Նորելյան մրցանակի դափնեկիր Ժոզեֆ Սփիգլիցն իր «Գլոբալացում. փազնապալի միտումներ» փնտրագիտական բեսթսելլերում գիտականորեն հիմնավորում է «Վաշինգտոնյան կոնսենսուսի» քաղաքականության կործանարարությունը անցումային փնտրությունների համար: Այդ քաղաքականության իրականացումը, ինչպես ցույց է փայլա ժամանակակից պրակտիկան, իրականում միայն ապահովում է, այսպես կոչված, «ոսկե միլիարդ» քաղաքացիների անաղքատ կեցությունը, որոնք էլ հենց ապրում են փնտրական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության անդամ-երկրներում:

Նարգելի գործընկերներ, դուք հրաշալի հասկանում եք, որ գլոբալացվող աշխարհի ներկա դարաշրջանում երկրագնդի պետությունների փնտրությունները և ֆինանսները, ինչպես երբեք, փոխկապակցված և փոխայանաավորված են: Եվ, ըստ այդմ, կկարողանա՞ն արդյոք ՏՃԶԿ երկրները մշակել փնտրական զարգացման ճիշտ ռազմավարություն, որը հաշվի կառնի նաև «ոսկե միլիարդի» պետություններից դուրս ապրող մարդկանց շահերը, շար բանով պայմանավորված կլինեն աշխարհի երկրների ճակատագրերը: Եթե ՏՃԶԿ-ն կարողանա գրնել հավասարակշռված լուծումներ, որոնք հաշվի կառնեն բոլոր պետությունների շահերը, ապա հնարավոր կլինի խուսափել ինչպես միջպետական հարաբերությունների, ինչպես նաև ՏՃԶԿ անդամ-երկրների ու մնացյալ աշխարհի պետությունների միջև հարաբերությունների հեղափոխական բեռնացումից, այնպես էլ բեռնացումից՝ հենց պետությունների ներսում, անկախ դրանց փնտրական զարգացման մակարդակից: Գլոբալացման պայմաններում աշխարհը դարձել է չափազանց փոխայանաավորված և դյուրագաց: Եվ դրա օրինակները բազմաթիվ են: Ասվածի վառ վկայությունն են ոչ վաղ անցյալի իրադարձությունները՝ Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Մերձավոր Արևելքում: Կիմասքավորները մենք դա, կկարողանանք ճիշտ հետևություններ անել, նշանակում է կկանխենք լարվածության հեղափոխական աճը աշխարհում: Նախառակ դեպքում ցանկացած, նույնիսկ ամենամարդասիրական պետության՝ Վարիկանի փրակալի՝ Նոմի պապ Բենեդիկտոս 16-րդի ամենաակադեմիական ելույթը կարող է խթանել պայթյուն՝ դրան պատրաստ մեր փխրուն աշխարհում:

Կարծում եմ, այսօրվա բննարկումը մեզ կմտրեցնի մեր օրերի իրողությունների ընկալմանը, այն բանի իմաստավորմանը, որ երկրագնդի միլիոնավոր մարդկանց տրամադրությունների ծայրահեղականացման համար բարերար հողի առկայությունը պայմանավորված չէ Սուրբ Ավետարանի,

Տին և Նոր Կրակարանների կամ էլ Ղուրանի ոչ ճիշտ մեկնարանություններով: Միլիարդավոր մարդկանց համար սրբազան գրքերն այսպեղ ոչ մի դեր չունեն: Պայթուցիկը դրված է գլոբալ փոփոխության մեջ, որի առաջամարտիկը ՏՆՋԿ անդամ-երկրների էկոնոմիկան է: Եվ հարկ է անկեղծորեն խոստովանել, որ փոփոխական ռազմավարությունը և դրա համարեքսպում իրականացվող ՏՆՋԿ փոփոխական քաղաքականությունը մեր օրերում էլ օբյեկտիվորեն ծառայում են նրա անդամ-երկրների հեկազա հարստացմանը՝ մյուս երկրների միաժամանակյա աղքատացման պարագայում, միգրացն, բացառությամբ Չինաստանի, Ղնդկաստանի, Ռուսաստանի:

Նարգելի գործընկերներ, խաղաղության և մարդկության առաջընթացի գերագույն շահերը, ԵԽ ԽՎ-ի պարմական առաքելությունը համառորեն թելադրում են քննարկվող հարցի վերաբերյալ ընդունվելիք բանաձևում այնպիսի դրույթներ ներառելու անհրաժեշտություն, որոնք օրգանապես հաշվի կառնեն ՏՆՋԿ-ի պարմական պարասխանապվությունը համաշխարհային փոփոխության ներդաշնակ գարգացման, ամբողջ աշխարհում խաղաղության ճակարագրի համար:

ВЫСТУПЛЕНИЯ

**ВЫСТУПЛЕНИЕ НА
ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ
(Роттердам, 8 июля 2003 г.)**

Уважаемый господин председатель, уважаемые коллеги!

Прежде чем изложить мое отношение к “Отчету о наблюдении за выборами в Армении”, с которым выступил господин Джованни Кесслер, хочу заявить, что являюсь радикальной оппозицией президенту Армении, в чем Вы очень скоро убедитесь. Но вместе с этим хочу высказать абсолютное одобрение принципиальным оценкам, прозвучавшим в выступлении руководителя армянской делегации Ваана Ованнисяна относительно политики властей Республики Армения в вопросах урегулирования проблемы Нагорного Карабаха и подходах к решению этой проблемы.

Уважаемые коллеги! В текущем году состоялись выборы президента и парламента Республики Армения. Пользуясь случаем, хочу выразить признательность членам наблюдательных миссий ОБСЕ, Совета Европы и Государственного департамента США. Они нам очень помогли. Необходимость их присутствия особенно остро почувствовали кандидаты в президенты, в числе которых и Ваш покорный слуга, кому по итогам первого тура было отдано 17,6% голосов избирателей. После президентских выборов состоялись парламентские выборы, которыми и завершился антиконституционный переворот и захват власти, начало же этому процессу было положено 19 февраля 2003 года в ходе первого тура президентских выборов.

Массовые нарушения Закона о выборах, Конституции РА, Европейской конвенции по правам человека – такова суть оценок первого тура президентских выборов, которые содержались в отчетах наблюдательных миссий. Принятие исчерпывающих мер по недопущению грубых нарушений закона, проведению прозрачных,

свободных и демократических выборов в ходе второго тура президентских выборов – отражали основное содержание настоятельных рекомендаций, данных ОБСЕ, Советом Европы и Госдепартаментом США властям Армении.

В ходе второго тура указанные рекомендации властями Армении были цинично проигнорированы. Итоги второго тура были также грубо сфальсифицированы. Диаметрально противоположные оценки первого и второго туров президентских выборов были даны наблюдательной миссией СНГ. Их умильные и благодушные выводы в глазах широкой общественности республики дискредитировали Содружество Независимых Государств.

Гроздя гнева обманутого в своих правах, униженного и оскорбленного народа не заставили себя долго ждать. На беззакония властей граждане Армении ответили 150-200 -тысячными митингами и демонстрациями протеста. В ответ последовали незаконные аресты, административные задержания и штрафы тысяч и тысяч граждан, вся вина которых в отстаивании своего конституционного права выбора. Республика Армения оказалась у порога, на грани гражданской войны.

Сдержанная позиция партии “Национальное Единение” предотвратила кровопролитие, братоубийственную войну в Армении. Примечательно, что сотни и сотни тысяч голосов избирателей, поданных за лидера партии и экс кандидата в Президенты были в наибольшей степени обворованы властями. Таковы политические реалии, характеризующие время до и после выборов в Армении.

Власти же республики, почувствовав свою абсолютную безнаказанность столь же нагло сфальсифицировали итоги второго тура президентских выборов. Здесь история вновь повторилась, но уже вызывающая глубокие сожаления и раздумья. Последовали все те же объективные жесткие оценки наблюдательных миссий ОБСЕ, Совета Европы, госдепартамента США, как и следовало ожидать благодушные оценки миссии СНГ, соответствующие настоятельные рекомендации и требования властям Армении обеспечить проведение честных демократических выборов в Национальное Собрание. За этим последовало очередное циничное игнорирование властями республики настоятельных рекомендаций вышеназванных

организаций. Выборы в Национальное Собрание, состоявшиеся 25 мая сего года были также грубо сфальсифицированы.

Значительная часть населения Армении недоумевает и вполне справедливо склоняется к мнению, что определенным влиятельным политическим силам, осуществляющим мониторинг выборов, видимо, выгодно, чтобы президентская, парламентская и исполнительная ветви власти в Армении были бы нелегитимными. Замысел прост. Властями, которые не пользуются доверием широких слоев населения, легче управлять и манипулировать. Такой сценарий приобретает зловещую актуальность с учетом острых проблем, имеющих в регионе Южного Кавказа, решение которых с каждым днем все более актуализируется. Ведь уже предreshено, что в ближайшем будущем неминуемо должен быть разрублен гордиев узел проблем Южного Кавказа. И это неминуемо будет играть существенную роль в глобальном масштабе. К сожалению, не учитывается весьма и весьма существенное обстоятельство. Армянский народ не будет поддерживать договоры, заключенные нелегитимными властями республики.

Таким образом, обсуждение “Отчета о наблюдении за выборами в Армении”, проведенное Парламентской ассамблеей ОБСЕ подобным образом, ничего кроме сожаления и глубокого разочарования вызвать не может. Оно абсолютно ничего не даст армянскому народу, с верой и надеждой жаждущему услышать справедливый голос свободной демократической Европы, США и Канады. Оно разве что вызовет легкий испуг у властей, которые на протяжении полугода неоднократно пренебрегали рекомендациями ОБСЕ, Совета Европы и Государственного департамента США. Наказанным по существу окажется армянский народ, который, несмотря на свою пятитысячелетнюю историю, остается все тем же романтическим народом новейшей истории. Народом, который все еще не потерял веру в добродетельные в своей основе демократии Старого и Нового света, который связывает свое будущее с единой и в единой семье государств-членов ОБСЕ.

В конце своего выступления хочу поделиться мыслями с коллегами из Азербайджана, которые в ходе нынешней Парламентской ассамблеи не раз упомянули болезную для всех нас проблему Нагорного Карабаха, стремясь очернить как Республику Армения,

так и Нагорный Карабах. Отвечу искренне. В Армении мы с глубокой болью в сердце переживаем за судьбу более 700 политических заключенных, томящихся в тюрьмах Азербайджана. Но в этом мы усматриваем не вину, а беду азербайджанского народа. Мы сильно переживаем, когда Евроновости или CNN показывают кадры жестоких избиений азербайджанской полицией женщин, студентов, пожилых людей-участников мирных демонстраций, и это тоже не вина, а беда азербайджанского народа, наша общая беда. Мы на мир стараемся смотреть глазами Джона Донна английского гуманиста, поэта и писателя, земляка Джорджа Брюса-президента Парламентской ассамблеи ОБСЕ, который еще в XIX веке изрек бессмертные слова: “Нет человека, который был бы как остров сам по себе. Каждый человек есть часть материка, часть суши: и если волной сметет береговой утес меньше станет Европа, и также, если смоем край Мыса или разрушит замок твой, или друга твоего; смерть каждого человека умаляет и меня, ибо я един со всем Человечеством, а потому не спрашивай никогда, по ком звонит Колокол: он звонит по тебе”.

Будет в нашем общеевропейском доме осознание чужой беды, как своей собственной, лишь тогда XXI век станет золотым веком для всего человечества.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ НА
ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ
(Вена, 19 февраля 2004 г.)**

Ровно год назад в Армении состоялись очередные президентские выборы, во время которых, к сожалению, были допущены грубейшие нарушения положений Избирательного Кодекса и Конституции Республики Армения, в результате чего господин Роберт Кочарян узурпировал власть. Нарушения, имевшие место в ходе президентских выборов, были строго осуждены как наблюдателями ОБСЕ, так и Госдепартаментом США. Более того, кандидатам от оппозиции посоветовали обратиться в Конституционный Суд, чем мы и не преминули воспользоваться. В 2003 г. Конституционный Суд Республики Армения констатировал, что президентские выборы сопровождались нарушениями, вызвавшими в стране кризис доверия, и призвал политические силы в течение года привести “Закон о референдуме” в соответствие с положениями Конституции Республики Армения и провести референдум доверия президенту.

А впереди были парламентские выборы. И ОБСЕ, и Госдепартамент США обратились к властям Армении с призывом в ходе предстоящих выборов строго придерживаться принципов демократии, а также буквы и требований Избирательного Кодекса.

Господин Кочарян и силы, содействовавшие ему в фальсификации президентских выборов, пренебрегли, по сути, призывами как наблюдательной миссии ОБСЕ, так и Госдепартамента США, и в очередной раз грубо сфальсифицировали выборы уже в Национальное Собрание республики.

Последовав советам как Парламентской ассамблеи ОБСЕ, так и ЕС и Госдепартамента США, а также с целью претворения в жизнь решения Конституционного Суда, а именно, оказания содействия в организации и проведении до 16 апреля 2004 г.

референдума доверия президенту Республики Армения, оппозиция вначале не бойкотировала работу Национального Собрания. Но нелегитимное большинство Национального Собрания, содействующее нелегитимному президенту, после выборов в парламент на первой же сессии 2003 года нарушило требование Конституционного Суда, сняв с повестки дня и с обсуждения вопрос о приведении Закона о референдуме в соответствие с Конституцией Республики Армения. В подобных условиях политической оппозиции Национального Собрания оставалось лишь бойкотировать работу парламента, грубо нарушившего требования Конституции. Оппозиционные фракции так и поступили.

Узурпировавшие власть Роберт Кочарян и Серж Саркисян повергли республику в глубокий политический и социальный кризис. Политические же силы, оказывающие им поддержку, вместо созидательной работы на сегодняшний день фактически используют трибуну Национального Собрания для озвучивания угроз как в адрес оппозиции, так и в адрес тех граждан нашей страны, которые, выражая волю подавляющего большинства армянского народа, требуют восстановления поправленного конституционного порядка в Армении. Я полагаю, что для преодоления политического, парламентского и социального кризисов, охвативших Республику Армения, на предстоящей в июле Парламентской ассамблее ОБСЕ в Эдинбурге следует обсудить вопросы восстановления конституционного порядка в Армении. Это исключительно актуально и в силу того, что захватившие власть президент и нелегитимное большинство Национального Собрания Республики своими действиями, по сути, нарушают все обязательства, которые Армения приняла при вступлении в Совет Европы и ОБСЕ. Второй важнейший вопрос, на который я хотел бы обратить Ваше внимание — это стремление армянского народа к более тесному сотрудничеству с европейскими и евроатлантическими структурами, сохраняя при этом верность всем своим обязательствам и союзническим договорам с другими странами.

В этом кроется причина того, что мы последовательно принимаем участие в рамках программы “Партнерство во имя мира”, реализуемой НАТО, что, к сожалению, крайне болезненно воспринимается соседним Азербайджаном. Доказательством сказанному

явился недавний отказ Азербайджана дать разрешение армянским офицерам принять участие в предварительном сборе для проведения военных учений “Лучшее усилие 2004”, проводимых в Баку. Более того, вчера мы столкнулись с крайним проявлением международного терроризма со стороны азербайджанского офицера в Будапеште, который топором убил спящего армянского офицера. Хочу напомнить, что армянские и азербайджанские офицеры находились на учебных курсах, организованных в рамках программы “Партнерство во имя мира”.

Это убийство мы рассматриваем как результат агрессивных заявлений азербайджанского руководства. Мы обеспокоены также и тем, что азербайджанские власти хотят свести на нет ту огромную работу, которую провели и проводят сопредседатели Минской группы ОБСЕ по урегулированию проблемы Нагорного Карабаха.

Я считаю, что акты международного терроризма, поощряемые руководством Азербайджана, и его воинственная и деструктивная позиция в вопросе мирного урегулирования проблемы Нагорного Карабаха, сводят на нет переговорный процесс. Более того, подобная политика преследует одну единственную цель: развязать войну и добиться силового решения спорных проблем. Думается, что поиск путей умиротворения агрессора также должен стать предметом обсуждений на очередной, Эдинбургской сессии Парламентской ассамблеи ОБСЕ.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 8 октября 2004 г.)

Господин председатель, уважаемые коллеги!

Хочу выразить благодарность господину Адриану Северину за актуальный доклад. Разделяю Вашу оценку в отношении того, что демократия сегодня переживает опасный кризис.

Есть ли наша вина в этом и какова наша ответственность? На нынешней сессии ПАСЕ большое внимание было уделено вопросам предотвращения угрозы терроризма, защиты демократических свобод и прав человека в странах-членах Совета Европы. В выступлениях ораторов неоднократно осуждались террористические атаки: на торговый центр Нью-Йорка, в Испании, Стамбуле, Эль Фаллудже, Москве и Беслане... В ходе, бесспорно, полезных обсуждений порой складывалось впечатление, что мы почему-то обходили стороной возможные цивилизационные корни этой чумы XXI века.

Никто из выступавших ораторов не смог привести хотя бы один пример официального осуждения преступлений террористов со стороны шиитских, суннитских, ваххабитских центров Ислама. Никто из террористов именем Корана так и не был заклеен “шайтаном”. А ведь от рук террористов погибли и сотни правоверных мусульман, христиане, иудеи... Что это? Новая редакция “Заговора равнодушных” Бруно Ясенского? Или это сбывающиеся пророчества Сэмюэля Хантингтона, описанные им в ставшей политико-футурологическим бестселлером книге “Столкновение цивилизаций”? А может, это своего рода кара за неуслышанный призыв президента Исламской Республики Иран Мохаммада Хатами начать “Диалог цивилизаций”?.. Что же нам мешает преодолеть терроризм, установить подлинно демократические ценности в мире! Отсутствие воли, недостаток смелости, скудость знаний...? Думаю, что нет.

Нашу волю в этой судьбоносной борьбе подтачивают ложь и лицемерие, проявления которых мы нередко наблюдаем и здесь на ПАСЕ, когда ее высокая трибуна используется для тиражирования лжи.

Наш коллега из Азербайджана договорился до того, что обвинил Армению в терроризме. Его выпады в наш адрес иначе как проявлением кошунства к памяти сотен и сотен безвинно убиенных и заживо сожженных армян в Сумгаите, Баку и Кировабаде не назовешь. Видимо, кое-кого и поныне вдохновляет сатанинское высказывание Адольфа Шикльгрубера, воскликнувшего: “Кто сейчас вспоминает о резне армян в оттоманской империи?” – что по существу стало прологом Холокоста. И после всего пережитого армянами в Азербайджане без зазрения совести тот же оратор рядится в тогу праведника и скорбит по погибшим от рук террористов израильтянам. Что это, если не лицемерие. Или как иначе охарактеризовать то, что детям, родившимся 16 лет назад в свободном, независимом де-факто Нагорном Карабахе и в этом году окончившим школы и поступившим в университеты, из Страсбурга внушают, что они живут не на своей земле, не на своей Родине, где их предки жили еще со времен Римской империи. Более того, оскорбляют их родителей, обзывая оккупантами. И дети невольно задумываются над тем, как несправедливо устроен мир, если право говорить и писать на родном языке, справлять свадьбу в Апостольской церкви, как и подобает потомкам самой древней государственной христианской цивилизации, расценивается как проявление агрессии. А Азербайджан, который на протяжении десятилетий проводил политику государственного терроризма в отношении армян, с трибуны ПАСЕ представляется как жертва агрессии.

Господин Председатель! Дворец Совета Европы, несомненно, красивое здание, но страсбургцам оно не заменит городского Кафедрального собора. Думаю, господин Питер Шиддер согласится, что этот Дворец для жителей Вены не заменит Собора Святого Стефана, а Терри Дэвис, кажется, не станет отрицать, что лондонцам он не заменит Собора Святого Петра и уж тем более всем нам – собора Святого Петра в Ватикане.

Каждый из нас является служителем Дворца Совета Европы, и нашими деяниями мы имеем шанс превратить его в духовный храм

третьего тысячелетия, излучающий по всей Европе идеи демократии, свободы, милосердия, сострадания и гуманизма. И только в этом случае наше общеевропейское парламентское семейство может в духовном плане претендовать на “Святое семейство XXI века”, архитектурное воплощение которого вот уже на протяжении целого столетия возводится в Барселоне по проекту великого Антонио Гауди. И тогда наши благодарные потомки, проходя мимо Дворца Совета Европы, помянут добрым словом и нас, как мы помним и чтим память епископа Вернега Гамбургского и Конрада Кюнебургского, герцога Бабенбергера Генриха II, Кристофера Рена, я уже не говорю о Браманте и Сангалло, гениальных Микеланджело и Рафаэле, обессмертивших себя созданием величественных соборов в Страсбурге, Вене, Лондоне и Риме. И да воплотятся наши мечты и чаяния в добрые дела, которые восславят нас до скончания века и во веки веков.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 25 января 2005 г.)

Уважаемый председатель, уважаемые коллеги!

Характер обсуждения вопроса о противостоянии в Нагорном Карабахе напоминает дискуссию великих философов эпохи эллинизма Платона с Аристотелем на тему “Слепота зрячести и зрячесть слепоты, или Имеются ли у крота глаза?” Когда этот спор очень затянулся, раб-садовник просто предложил взять крота и посмотреть на его морду. Но философы ответили, что для выявления истины крот им не нужен...

Так и сейчас в ПАСЕ хотят решить судьбу 140 тысяч жителей Нагорного Карабаха, не пригласив их на эту дискуссию. Делегация Армении, настаивающая на их обязательном приглашении, увы, стараниями печально известных покровителей Азербайджана, по сути, оказалась в роли раба-садовника. И это при том, что наши коллеги из Азербайджана уж никак не тянут на Платона и Аристотеля, а их поводыри тем более. Не приходится говорить и о том, что многоуважаемый господин Дэвид Аткинсон более 10-и лет не был в Нагорном Карабахе.

В чем же суть вопроса? Азербайджан стремится установить власть над территорией с этнически чуждым населением, придерживающимся христианских морально-нравственных убеждений. Здесь, в ПАСЕ, упорно не хотят видеть, что *уровень образованности населения Нагорного Карабаха за 15 лет свободы и независимости, повторяю, свободы и независимости, значительно превзошел аналогичный показатель в Азербайджане. Число учителей, врачей, студентов и школьников на 1000 человек населения также выше, чем в Азербайджане, как и доходы на душу населения.*

А самое главное, народ Нагорного Карабаха завоевал свою

свободу ценою огромных человеческих потерь и лишений, понесенных в результате погромов армян в Сумгаите, Баку, Кировабаде, Мингечауре, Дашкесане, я уже не говорю о многотысячных жертвах войны, навязанной 8-миллионным Азербайджаном армянскому населению Нагорного Карабаха.

Сегодня наши азербайджанские коллеги после провалившихся насильственных военных действий упорно пытаются насиловать теперь уже историю конфликта. Единственным аргументом в этом неблагородном занятии для них является не восстановление исторической справедливости, а упование на силу черного золота – нефти. Той самой азербайджанской нефти, которая в конце XIX – начале XX веков перевесила кровь полутора миллионов безвинно убиенных армян в Османской империи. Волею исторических судеб, а быть может, волею божественного провидения, свидетелем этих трагических для армян лихолетий был премьер-министр Британской империи Роберт Солсбери. Именно он на мольбы армян спасти двухмиллионное население Западной Армении от турецкого ятагана в 1896 году серьезно и цинично заявил: “Английские военные корабли не могут подняться на армянские горы”. Видимо, к этому времени они еще не успели спуститься с Гиндукушских гор Афганистана. И это обернулось первой трагедией – резней армян, учиненной в Османской империи в годы правления султана Гаида, прозванного кровавым.

Спустя годы в Британской империи был и другой премьер-министр, выдающийся политический деятель и гуманист Дэвид Ллойд-Джордж, который, характеризуя официальную позицию государств-участников Парижской мирной конференции 1919 года, писал: “Жители Армении и по расовому, и по религиозному принципу отличались от господствующей турецкой нации. По вере они были христиане. Недоброй памяти Абдул Гамид проводил политику изгнания этого древнего народа... превращения армянского большинства в жалкое запуганное меньшинство... Союзные державы (Британская империя, Франция, Бельгия, Греция, Польша, Португалия, Чехословакия, Румыния, Сербо-Хорватско-Словенское государство, ГедЖас и Япония) придерживались того мнения, что *нельзя позволить туркам воспользоваться плодами их зверств, а армянскому народу должно быть полностью возвращено*

наследие предков и предоставлена возможность восстановить свое былое могущество” (Дэвид Ллойд-Джордж: “Правда о мирных договорах”).

Спустя почти 90 лет историю хотят повторить. Однако, надеемся, ПАСЕ осознает, что народ Нагорного Карабаха непобедим, ибо он отстаивает свободу, а свобода не остерегается смерти, потому что она не боится божественного суда, в отличие от рабства, в которое кое-кто в ПАСЕ хочет ее загнать. Свое выступление хотел бы завершить словами великого человека в истории Великобритании Уинстона Черчилля: “Отличие государственного деятеля от политика в том, что политик ориентируется на следующие выборы, а государственный деятель – на следующее поколение”.

Если депутаты ПАСЕ не перейдут Рубикон, разделяющий политика от государственного деятеля, то очень скоро сбудутся мрачные предсказания талантливого немецкого философа Освальда Шпенглера и наступит “Закат Европы”. И это будет на нашей с вами совести...

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 27 января 2005 г.)

Уважаемый господин председатель! Уважаемые коллеги!

Глубоко символично, что обсуждение вопроса о создании Европейского центра памяти жертв этнических чисток проходит в год 90-летия Геноцида армян в Османской империи. Цвет армянской нации, более 600 армян-интеллектуалов, архитекторов, врачей, представителей политической элиты, офицеров, которые жили в Константинополе, в ночь с 24 на 25 апреля 1915 года были арестованы и зверски убиты. Этим зловещим злодеянием началось истребление полутора миллионов армян. С этого начались скитания чудом уцелевших от турецкого ятагана сотен тысяч армян по всему свету.

Тогда была написана одна из страниц в книге Бруно Ясенского “Заговор равнодушных”. Европа промолчала. И не случайно, что четверть века спустя, в августе 1939 года Гитлер в своем диком расовом бреду, выступая перед командующими армий, заявил: “Моим частям “Мертвая голова” я дал приказ только на востоке неумолимо и без всякого сострадания посылать на смерть мужчин, женщин и детей польского происхождения и говорящих на польском языке. Только так мы завоюем жизненное пространство, которое нам нужно. Кто еще говорит сегодня об уничтожении армян?” В дальнейшем трагическую судьбу поляков разделили евреи. Был Холокост.

Рецидивы этнических чисток дали о себе знать в Европе в конце 80-х – начале 90-х годов. Когда были погромы сотен и тысяч армян в Сумгаите, Баку, Кировабаде, Дашкесане, когда более 450000 моих соотечественников лишь бегством из Советского Азербайджана избежали гибели. И только ценою больших человеческих потерь, благодаря героизму, лишь смогло уцелеть армянское население Нагорного Карабаха.

К сожалению, наш коллега из Турции, господин Мерчан, позавчера выступая здесь, яростно критиковал карабахцев за то, что они предотвратили геноцид собственного народа. Не выдерживают критики его попытки провести параллели между событиями в Нагорном Карабахе и отдельными проявлениями сепаратизма в странах Европы, что гневно осуждается подавляющим большинством населения самих европейских стран.

По сути, господин Мерчан призывал бельгийцев, французов, англичан, поляков, россиян, итальянцев спасаться от самих же себя. Хорошо, что представителей Канады не было в Совете Европы: им никак не простили бы, что пару лет назад правительство Канады дало возможность путем референдума определить квебекцам свою дальнейшую судьбу. Его выступление было выдержано в традициях византийской политики. Видимо, предав огню и мечу в 1453 году Константинополь, кое-какие уроки османцы извлекли из разрушенной ими византийской цивилизации. Справедливости ради скажем, что у византийцев переняли не самое лучшее. Почему-то нашим коллегой из Турции не были упомянуты июльские события 1974 года, когда турецкий военный корпус высадился на Кипре и аннексировал почти 40% территории суверенной независимой Республики Кипр, 82% населения которой составляли греки, а также армяне и марониты. Не было упомянуто, что ценой аннексии стала гибель тысяч греков-киприотов, насильственное изгнание более двухсот тысяч киприотов-христиан, которые стали беженцами в своей собственной стране.

Невольно на память приходят слова из Библии: “И что ты смотришь на сучок в глазе брата твоего, а бревно в своем глазу не чувствуешь. Или как скажешь брату твоему – дай я выну сучок из глаза твоего. А вот в твоём глазе – бревно. Лицемер. Вынь прежде бревно из твоего глаза и тогда увидишь, как вынуть сучок из глаза брата твоего” (Евангелие от Матфея).

Создание Европейского центра памяти жертв этнических чисток надо начать с восстановления нашей собственной исторической памяти. А примером на этом пути пусть послужит признание “*Mea Culpa*” – “Моя Вина”, с которым выступил Папа Римский Иоанн Павел II в 2000 году от Рождества Христова. Он просил у Бога и человечества прощения за действия католической церкви в

отношении еретиков и вольнодумцев, за нетерпимость, религиозные войны и крестовые походы, а также враждебность и недоверие многих христиан к евреям.

Думаю, что учреждению Европейского центра должно предшествовать заявление-самопризнание депутатов ПАСЕ “Mea Culpa” – “Моя Вина”, ибо все этнические чистки на европейском континенте имели место по вине политиков, а не народов. А народы Европы ждут покаяния политиков, всех нас.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 27 апреля 2005 г.)

Уважаемый господин председатель, уважаемые коллеги!

Вопросы миграции более полутора веков не теряют своей актуальности для армянского народа.

Известный французский писатель Анатоль Франс в 1916-ом году гневно осудил европейских правителей за их равнодушие к судьбе армянского народа. Он писал: “На востоке умирает наша сестра. Все ее преступление в том, что она разделяет наши чувства, любит то, что любим мы. Она вобрала и воплотила в себе, как и мы, мудрость, справедливость, поэзию, искусство. Вот в этом и заключается ее “непростительная” вина. Армения умирает, но она возродится. У нее осталось очень мало крови, от которой родится героическое поколение”. Так охарактеризовал великий гуманист судьбу сотен тысяч армян, чудом спасшихся от геноцида, учиненного в Османской империи в 1915 году. Чудом уцелевшие армяне спаслись бегством в арабские страны. Сотни тысяч из них получили приют и убежище в Российской империи, во Франции и в Греции, в США и в Австралии. Имена многих из этих эмигрантов и их детей золотыми буквами вписаны в новейшую историю приобретенной ими второй родины.

Во Франции с почтением относятся к творчеству талантливого писателя Анри Труайя и кинорежиссера Анри Верноя, любят и гордятся Шарлем Азнавуром. Египтяне с глубоким уважением произносят имя одного из лучших своих премьер-министров и министров иностранных дел XIX века-Нубара паши, видного государственного деятеля — гуманиста, который спас и обустроил жизнь многих десятков тысяч своих соотечественников, бежавших от турецкого ятагана из сирийской пустыни смерти Дер-Зор.

Арабский Восток, да и Европа, и, уж конечно, ливанцы всегда с добрыми чувствами будут вспоминать сына армянской беженки, великого сына Ливана, погибшего от рук террористов, премьер-министра Ливана Рафика Харири. Благодарные американцы гордятся талантливым писателем Уильямом Сарояном и одаренным художником Аршилом Горки, знаменитым кинорежиссером Рубеном Мамуляном и столь же именитым губернатором Калифорнии Джорджем Докмеджяном, близким другом и сподвижником Рональда Рейгана.

Трагические страницы нашей истории болью отдаются в сердцах сегодняшнего поколения, особенно в эти апрельские дни, когда двенадцатимиллионное армянство, разбросанное по всему свету, зажигает в церквах и соборах поминальные свечи в память о безвинно убиенных в Анатолии полутора миллионах своих соотечественников. В эти дни мы сопереживаем еще и потому, что угроза насильственной миграции армян не потеряла своей актуальности и сегодня.

Я приведу выдержку из интервью Гейдара Алиева, напечатанного в газете “Бакинский рабочий” от 25 июля 2002 года под рубрикой “Средства массовой информации должны быть глашатаями правды...” Гейдар Алиев, будучи тогда президентом Азербайджана, рассказал правду о политике официального Баку в отношении армян Нагорного Карабаха: “Я говорю о периоде, когда был первым секретарем и много помогал развитию Нагорного Карабаха. Одновременно я старался изменить там демографию. К примеру, Нагорный Карабах поднимал вопрос об открытии там института, вуза, а у нас все возражали против этого. Я подумал и решил открыть. В итоге азербайджанцев из прилегающих районов мы отправляли учиться не в Баку, а туда... Или, открыв в НКАО большую обувную фабрику, направляли туда азербайджанцев из окружающих областей мест. Этими и другими мерами я старался, чтобы в Нагорном Карабахе стало больше азербайджанцев, а число армян сократилось”. Откровеннее не скажешь. Именно в этой проводимой в те годы политике и кроются причины массовой эмиграции более полумиллиона армян из многих десятков армянонаселенных городов и районов Азербайджана. Именно такая политика насильственного выживания армянского населения со своей исторической родины

и привела к борьбе граждан Нагорного Карабаха за свое национальное самоопределение.

Если сегодня мы в ПАСЕ глубоко не изучим причины миграции в регионе Южного Кавказа и не примем должных мер по их пресечению, то потенциальными эмигрантами могут стать более 140 тысяч жителей Нагорного Карабаха, и это обернется гуманитарной катастрофой в регионе. К сожалению, кое-кто здесь, в ПАСЕ, готовит почву для массового оттока армян, обрекая их на повторение участи сотен тысяч наших соотечественников, проживавших в начале XX века в Османской империи и Нахичеванской автономии, исторической армянской области, территория которой была насильно отторгнута Азербайджаном от Армении.

Уважаемые коллеги! В первые апрельские дни мир простался с Папой Римским Иоанном Павлом Вторым. Со смертью Папы скорбели все — иудеи, правоверные мусульмане, индуисты, христиане-протестанты, англиканцы, православные, григорианцы. Главы их государств и правительств, их духовные лидеры прибыли в Вечный город на похороны Понтифика. Иудеи высоко ценили Иоанна Павла Второго за покаяние в Иерусалиме у Стены плача за преступления Холокоста, мусульмане отдали должное мужеству Папы за то, что он впервые за всю историю католицизма посетил в Дамаске исламские святыни — мечеть и святылище Омейядов, за его публичное покаяние за мусульманскую кровь, пролитую крестоносцами в войнах за освобождение гроба Господня. Православные христиане почитали Папу за смиренное покаяние по поводу разграбления византийских святынь, Константинопольского храма и разрушений, учиненных крестоносцами 800 лет назад. Великий Папа завоевал сердца как простых людей, так и сильных мира сего тем, что каялся за грехи, содеянные не им и не в годы его папства. Он понимал разумом и чувствовал сердцем свое великое предназначение. И, казалось, первый урок из пережитого в эти дни должны были извлечь мы — служители Храма Свободы и Демократии, служители Дворца Совета Европы, депутаты ПАСЕ. Казалось, что нам следовало попробовать осмыслить свое собственное предназначение.

И требовалось от нас, быть может, самое малое — начать работу нашей сессии с того, чтобы стоя почтить минутой молчания память

полутора миллиона армян — жертв геноцида 1915 года. И, думается, что необходимо было сделать это хотя бы сегодня — в связи с 90-летием со дня этой страшной трагедии XX века. И только при этом условии глубокие и проникновенные слова, произнесенные каждым из глав государств, правительств, конфессий в дни прощения с Папой, были бы восприняты не только армянами, но и народами мира как осознанное покаяние признанными лидерами современных цивилизаций за Геноцид армян, официально осужденный все еще не всеми странами, за непрекращающиеся в мире войны, за все еще продолжающееся голодное и нищенское существование почти миллиарда граждан планеты Земля. И нитью Ариадны на этой тернистой дороге могут послужить решения, принимаемые нами здесь, в сердце Европы. Без осмысления депутатами ПАСЕ своего предназначения не будет ни единения наших помыслов и действий, ни оправдания нам, ни спасения.

Уж очень не хотелось бы, чтобы слова гуманиста-норвежца, большого друга армянского народа Фритъофа Нансена, сказанные им в те трагические для нас годы, стали эпилогом нашей новейшей истории.

Вспомним и призадумаемся еще раз над тем, о чем предупреждал великий норвежец: “Горе армянам, что они втянулись в европейскую политику. Для них было бы гораздо лучше, если б ни один из европейских дипломатов не произносил имя Армения”.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 20 июня 2005 г.)

Уважаемый председатель, уважаемые коллеги!

Трудно переоценить значение обсуждаемого на заседании ПАСЕ вопроса “СМИ и терроризм”, который особенно актуален для Армении.

Газета “Зеркало”, 28 февраля 2004 года, Азербайджан. Выдержка из интервью омбудсмана Республики Азербайджан Эльмиры Сулеймановой: “Рамиль Сафаров должен быть примером патриотизма для азербайджанской молодежи”.

Газета “Зеркало”, 6 марта 2004 года. Выдержка из интервью депутата Милли-Меджлиса Азербайджана Анара Мамедханова: “Я всегда говорил нашим офицерам, которые служили в Турции, вы нам нужны в Карабахе. Они, армяне, должны быть убиты в Карабахе, а не в других странах”.

Есть множество подобных примеров, иллюстрирующих, как именно реагировали азербайджанские политики на варварское убийство армянского офицера Гургена Маркаряна, совершенное азербайджанским офицером Рамилем Сафаровым. Гурген Маркарян находился на учебе в Будапеште в рамках программы НАТО “Партнерство во имя мира” и был зверски убит топором во сне, в 5.30 утра.

Читая азербайджанскую прессу, невольно задаешься вопросом: кто больший террорист, Рамиль Сафаров или депутат милли-меджлиса Анар Мамедханов и омбудсмен Азербайджана Эльмира Сулейманова? А может, причастны к террору редакции азербайджанских газет, тиражирующие их человеконенавистнические бредни? Кто более преступен — призывник азербайджанской армии, который начался подстрекательских выступлений сих государственных

мужей и стал впоследствии террористом, или же сами подстрекатели? Кто в ответе за действия 18-20-летних азербайджанских солдат, которые и сегодня по приказу командиров и с благословения омбудсмана и депутатов милли-меджлиса снайперским огнём убивают своих сверстников на линии разграничения боевых действий в Карабахе? Что чувствуют родные и близкие убитого Гургена, родные Рамиля-убийцы... Что чувствуют те, кто постоянно читает полные ненависти к армянам азербайджанские и турецкие газеты? И наконец, какова наша с вами роль в предотвращении этого зла XXI века, какова ответственность депутатов ПАСЕ, и не нам ли, депутатам, дается оценка, когда омбудсмен страны — члена Совета Европы героизирует жестокого убийцу?

Почему мы не задаемся вопросом, кто они и где они, герои современной Европы? Кто они— современные Фритьоф Нансен и Анатолий Франс, Иоанн Павел Второй и Мать Тереза. В чём наше с вами предназначение?

Уважаемые коллеги! На весенней сессии 97 депутатов ПАСЕ обратились с призывом к руководству Армении о принятии предложений премьер-министра Турции Реджепа Эрдогана по поводу совместного изучения событий, имевших место в Османской империи в ходе первой мировой войны. Подписавшие документ депутаты, видимо, поверили в искренность обращения турецкого премьера. Поверили в обращение Эрдогана и инициаторы проведения в Стамбуле научной конференции. Она должна была состояться 25-27 мая в Босфорском университете по теме: “Армяне в период упадка Османской империи: научная ответственность и вопросы демократии”. Еще до начала конференции влиятельная турецкая газета “Миллиет” осудила не начавшийся форум ученых, назвав Босфорский университет местом, где “подвергают ревизии события 1915 года и официальную точку зрения государства”.

“Хурриет”, “Заман”, “Миллиет” и другие ведущие газеты Турции устами профессора Галатасарайского университета Ильбера Ортайлна, председателя Союза историков Турции Юсуфа Халачоглы, депутата Великого Национального собрания Турции Шюкрю Элекдага и депутата — члена “Партии справедливости и развития” Рамазана Топрака (лидером которой является сам Эрдоган) подвергли остракизму организаторов конференции, нанося им личные оскорбления.

Примечательно, что, выступая против проведения конференции по армянскому вопросу в Босфорском университете, депутат Топрак взял под сомнение факт существования демократии в Швейцарии и Франции, заявив: “Вы можете себе представить, чтобы в Швейцарии или Франции были организованы научные конференции по подтверждению какого-либо турецкого тезиса?”. Эти слова, наверное, были адресованы депутату ПАСЕ от Швейцарии госпоже Запл-Гельбинг Розмари в знак благодарности за её подпись под вышеупомянутым воззванием 97 депутатов ПАСЕ.

Министр юстиции Турции Джемаль Чичек пошел ещё дальше и, как сообщалось в газетах “Заман” и “Миллиет”, 25 мая 2005 года с трибуны Великого Национального собрания Турции заявил: “С нетерпением жду, как выполнит свой долг совет по высшему образованию”. Организаторов конференции к позорному столбу — таков был по сути лейтмотив выступления турецкого министра юстиции. В тот же день ректорат Босфорского университета был вынужден заявить о переносе конференции на неопределенный срок.

Или же другое проявление подстрекательства к террору. Недавно азербайджанские газеты распространили заявление председателя исламской партии Азербайджана Гаджиага Нуриева, в котором он призывает: “Начать против Армении священную войну, объявить джихад...” И эта гнусная информация подавалась азербайджанской прессой с нескрываемой симпатией.

ПАСЕ сегодня должна проявить волю и выступить с резолюцией, осуждающей вышеуказанные и любые другие действия, которые подстрекают к терроризму.

Уважаемые коллеги!

Не сделаю открытия, сказав, что лживые и лукавые политики порождают безответственную прессу, которая, в свою очередь, создает благодатную почву для современного терроризма.

И именно здесь, в ПАСЕ, как и тысячелетия назад в разрушенном Карфагене, почва, подпитывающая терроризм, должна быть трижды вспахана и посыпана густым слоем соли, чтобы в нашем общеевропейском доме, в любом уголке Европы навсегда были изжиты террор и войны. В этом и есть наша историческая миссия.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ НА
ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ
(Вашингтон, 4 июля 2005)**

Господин президент, уважаемые американские коллеги! Прежде всего разрешите поздравить вас и в вашем лице американский народ со знаменательным праздником – Днем независимости и пожелать блага и процветания каждой американской семье.

Уважаемые коллеги! Выступая на открытии пленарного заседания Парламентской Ассамблеи ОБСЕ, Государственный секретарь США доктор Кондолиза Райс образно отметила: “Мы переживаем великие исторические изменения. То, что еще вчера казалось невозможным, сегодня становится неизбежным”. Невольно задаешься вопросом, а может происходящие на наших глазах необратимые перемены на политической карте мира в свое время предвидел и предвосхищал президент США Джеральд Форд, который, вопреки настоятельным советам многих политиков из своего ближайшего окружения, в августе 1975 года поставил свою подпись под Заключительным актом теперь уже исторического Договора по безопасности и сотрудничеству в Европе? Более того, в ответ на упреки в свой адрес ответил своим оппонентам: “История будет судить нас не по тем обещаниям, которые мы делаем, а по тем обещаниям, которые мы сдерживаем и выполняем.”

Зададимся и мы вопросом, а как оценят грядущие поколения нашу с Вами работу на этой блестяще организованной принимающей стороной сессии, скажем, в 2035 году. Имеет ли нынешняя Парламентская Ассамблея шанс стать такой же знаменательной поворотной вехой в глобализирующемся мире, как Хельсинкское совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе 1975 года? Ставить перед собой подобные судьбоносные задачи – не только наше право, но и прямая обязанность. И решить

эти задачи нам будет под силу, если мы сумеем непредвзято проанализировать, что же происходит в наши дни на пространстве ОБСЕ.

Уважаемые коллеги! Думаю, что вы не станете оспаривать тот факт, что после распада СССР, вот уже 15 лет подряд ни один авторитетный международный политико-правовой форум не проходит без обсуждения проблем урегулирования ситуации в Нагорном Карабахе, Абхазии, Южной Осетии, Приднестровье. На этих форумах, как правило, поднимаются и болезненные для России вопросы об ущемлении гражданских прав русскоязычного населения в республиках Прибалтики, равно как и обсуждаются проблемы морально-правового характера из недавнего исторического прошлого, которые представители прибалтийских республик поднимают перед Российской Федерацией.

Этим, к сожалению, не исчерпывается перечень острых проблем, волнующих народы европейского континента, США и Канады. Не утихают страсти вокруг Республики Кипр, всех нас тревожит судьба сербского населения, да и Косово в целом. Почему эти проблемы и конфликты не получают своего мирного разрешения? В чем причина? В кризисе институтов международного права? В несовершенстве деятельности международных организаций? В отсутствии доброй воли у ведущих стран мира и их политиков в мирном разрешении этих кровотокающих конфликтов? Думаю, что, нет. На примере Армении попробуем осмыслить, каковы истинные причины неадекватности действий политиков в преодолении этих новых вызовов, сопутствующих, а скорее являющихся одним из следствий глобализирующегося мира. Пример Армении в нашем предстоящем анализе глубоко символичен. В древние века Армения являлась не только носителем ценностей эллинистско-римской цивилизации, она одновременно являлась их активным распространителем на всем пространстве Передней Азии. В силу этого, волею исторических судеб, моя Родина неоднократно оказывалась вовлеченной в межцивилизационные конфликты Персии, Греции, Римской и Византийской империй. Армения неоднократно оказывалась в эпицентре арабо-мусульманских и христианских войн. К гордости армян, Армения на протяжении всей своей истории всегда оставалась верной христианским ценностям и глубоко

закономерно, что именно она первой в мире заявила о признании христианства в качестве своей государственной религии в 301 году. И есть предзнаменование свыше, что, армяне, неоднократно подвергаясь опустошительным набегам воинственных соседей, и будучи лишенными государственности, на протяжении столетий даже под угрозой физического уничтожения так и не ассимилировались.

Армянская цивилизация пережила Вавилон и Ассирию, Римскую и Византийскую империи, Арабский Халифат и Оттоманскую империю. Более того, она стала свидетелем и обвинителем кононавистических злодеяний в годы агонии Османской империи. И есть великий смысл, что в предгорьях и на равнинах библейской горы Арарат, на одной десятой части своей исторической родины, в независимой Республике Армения продолжает созидать армянский народ.

Как носителей исторической памяти древнейших цивилизаций нас особенно настораживают события, разворачивающиеся в регионе Южного Кавказа в наши дни. Республика Армения подвергается серьезной опасности. Если ОБСЕ, США, Россия и ведущие государства Евросоюза не предпримут действенных мер, то наш регион может вновь стать ареной серьезного военного противостояния, чреватого перерасти в опасный междоцивилизационный конфликт. И сказанное не есть драматизация ситуации. Проанализируем вместе, какие опасности подкарауливают Армению и страны региона?

Уважаемые коллеги! Парламентская Ассамблея ОБСЕ оперативно, порой самоотверженно реагирует на военные, правовые, гуманитарные вызовы на своей территории. В свете этого вызывает тревогу и недоумение, почему за прошедшие 15 лет ОБСЕ никак не прореагировала на жесточайшую экономическую блокаду, проводимую Турцией и Азербайджаном в отношении Армении. Более того, этими странами инициируется и осуществляется отстранение Армении от участия в крупномасштабных региональных экономических проектах, будь то нефтепровод Баку-Тбилиси-Джейхан, газопровод Баку-Тбилиси-Эрзерум, железная дорога, сооружаемая в рамках программы Север-Юг, которая соединяет Россию через Азербайджан с Ираном. Азербайджаном и Турцией

поставлена вполне конкретная задача — обескровить экономику Армении, полностью изолировать от возможной интеграции в экономическое пространство Южного Кавказа и Центральной Азии. Их расчет циничен и прост. Ведь только от блокады коммуникаций экономике Армении нанесен ущерб на сумму свыше 12 млрд. долларов. Вызывает огорчение, что основными инвесторами выше-названных проектов являются государства-члены ОБСЕ. Такова экономическая и финансовая цена, которую Армения уже заплатила за право народа Нагорного Карабаха на свое самоопределение, за свою приверженность идеалам свободы и демократии.

Но есть еще не поддающиеся оценке потери, невозполнимые потери в виде жизней тысяч и тысяч карабахцев. Положение еще более усугубляется тем, что предложения по мирному разрешению Карабахского конфликта изначально таят в себе заряд такой взрывной силы, который, будучи приведенным в действие, может дестабилизировать ситуацию во всем регионе. Сказанное не есть преувеличение, а вывод, к которому неизбежно приходишь, когда стараешься осмыслить философию, заложенную в предложениях по мирному урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта. Углубляясь в нее (философию), мысленно переносишься в судьбоносные для современной человеческой цивилизации времена. Начало нашей эры. Вершится суд над Иисусом Христом. Обвинитель и главный судья — в одном лице — первосвященник Каиафа. Его обвинения сводятся к тому, что народ уверовал во Христа и будет следовать за ним. Уверовав в него, он перестанет подчиняться римским законам и римскому прокуратору Иудеи Понтию Пилату. И тогда народ восстанет против Цезаря и Рима. Затем железные римские легионы потопят восстание в крови восставших. Доводам Каиафы вняли, Христа распяли... Однако, восстания избежать так и не удалось. И в Иудее пролилась кровь тысяч и тысяч людей, повинных лишь в своем стремлении жить в свободе и независимости.

Вот и теперь ценою жизни пусть немногочисленного, но гордого народа Карабаха думают и надеются, что смогут воцарить длительный и прочный мир на Южном Кавказе. Да, я не оговорился, сказав ценою жизни. Народ, вот уже 15 лет вкушивший сладость свободы, демократии и независимости за ценой не постоит. Нам важно

понять, что нерешенность проблемы Нагорного Карабаха вовсе не является следствием отсутствия доброй воли конфликтующих сторон, а уж тем более посреднической миссии ОБСЕ в лице Минской группы. Проблема не в политике и политиках. Она намного глубже, в философии и нашем христианском самосознании. Ведь и первосвященник Каиафа был искренен, когда думал и надеялся, что ценою жизни Иисуса Христа, одного человека, можно будет спасти жизнь целого народа. Это было его убеждением. Ему и впрямь казалось, что во имя спасения своего народа следует поставить на алтарь жертвенности жизнь Христа. Наша же армянская христианская жизненная философия базируется на основополагающем христианском постулате, который непререкаемо утверждает, что жизнь каждого, отдельно взятого человека, неповторима и бесценна. Борьба за каждую человеческую жизнь, за отстаивание его идеалов, свободы и независимости — это и есть единственный путь спасения человечества. Он единственен, и лишь этот путь способен сохранить нашу общечеловеческую цивилизацию в великом противостоянии с вызовами глобализации.

Сумеет Парламентская Ассамблея ОБСЕ найти адекватные философские объяснения, приемлемые для современных цивилизаций — значит надежды на успех диалога между цивилизациями обретут реальные контуры. И успех политиков в разрешении конфликтов будет гарантирован в прямой зависимости от степени их профессионализма. Не сумеем сделать этого, тогда уже сейчас должны будем смириться с тем, что наши потомки будут судить о нас, вспоминая изречение великого проповедника Еклезиаста: “Все суета, суета, суета сует и томление духа”, а выступления депутатов Парламентской Ассамблеи ОБСЕ в исторической, даже самой короткой перспективе, не прибавят им ни чести, ни славы. Ведь был же до нас великий Цицерон — оратор и философ, озвучивавший бессмертную греко-римскую философию. Пора всем понять, что “Только с победой великих истин приходит время великих умов”, которым под силу преодолеть новые вызовы третьего тысячелетия.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 26 января 2006 г.)

Гуманизм, высокое чувство личной ответственности и глубокое сопереживание за происходящее в нашем общеевропейском доме – таково первое впечатление и восприятие доклада уважаемой госпожи Розмари Запфл-Гелбинг.

Доклад пробуждает в каждом из нас желание объективно разобраться в причинах массовой иммиграции афроарабов, пакистанцев, турок в страны Западной Европы, в особенности, во Францию, Великобританию, Федеративную Республику Германии. Становится актуальной выработка общеевропейской политики, имеющей целью недопущение перерастания недовольства сотен тысяч иммигрантов своим тяжелым социально-экономическим положением, своей необустроенностью в опасный межцивилизационный конфликт.

Ноябрь 2005 года, Франция. Тысячи сожженных автомобилей, сотни разбитых и разграбленных магазинов, полыхающие в разных городах страны пожары.

Как же случилось, что Родина идеи “прав человека”, более двухсот лет назад провозгласившая, что любой человек, ступивший на ее землю, становится свободным гражданином, получила в ответ акты вандализма? События, имевшие место во Франции, острой болью отдались в сердцах всего армянства. В памяти нашего народа никогда не померкнет чувство глубокой благодарности к христианской Франции, так же, как и к мусульманскому арабскому Востоку, которые дали приют сотням тысяч беженцам-армянам, чудом уцелевшим от геноцида 1915 года в Османской империи.

Каковы истоки конфликта, имеют ли они под собой цивилизационные корни? Если мы не дадим исчерпывающих ответов на эти вопросы, то рано или поздно Европа окажется перед выбором:

покориться миру “новых варваров”, либо отдать себя под покровительство крайних радикалов правого и левого толка, а по своей сути – фашистов, тем самым вызвав призраки собственного варварства.

Думается, что недавние тревожные события во Франции имеют глубокие цивилизационные корни. Они обусловлены принципиальным различием между западной цивилизацией и исламским миром, противоречиями между базовыми социальными ценностями. Для Запада это безусловная Свобода личности. Для Ислама ключевая ценность – Справедливость.

“Свобода человека” как базовая ценность предполагает ответственность каждого человека только за самого себя и только перед самим собой.

Принцип исламской справедливости требует всеобщей ответственности всего общества, отдельных групп и людей друг перед другом, перед прошлым, перед будущим, но, прежде всего, перед Аллахом, Творцом.

Свобода неизбежно, рано или поздно, убивает Справедливость. Этот объективный трагизм сформулировал в известном афоризме Фридрих Ницше: “Надо быть сильным, чтобы жить забывая, насколько это одно и то же: жить и быть несправедливым”.

Конфликт между западной цивилизацией и исламским миром это драма предельно острого столкновения между Свободой и Справедливостью в исламском толковании.

Осознание этих реалий накладывает особую ответственность на каждую из стран-членов Совета Европы. В этой связи вызывает серьезную тревогу проявление актов вандализма при прямом участии правительства Азербайджана. Так, в декабре 2005 года около 100 азербайджанских солдат, проникнув в армянский некрополь Старой Джульфы в Нахичеванской автономии, громили кувалдами и тяжелой техникой изумительной красоты надмогильные камни-кресты 9 – 17 -го веков, являющиеся частью не только армянского, но и всемирного культурного наследия. В середине XVIII века по свидетельству авторитетных и общепризнанных научно-исторических источников в некрополе насчитывалось около 10 тысяч хачкаров, до карабахских событий “в наследство” от советского Азербайджана осталось всего 2700 малых памятников

христианского архитектурного зодчества. Уничтожение наследия армянской истории в Старой Джульфе Нахичеванской автономии Азербайджана завершается в наши дни.

Невольно вспоминается удивительная история. В 1820 -х годах лорд Джордж Ноэл Гордон Байрон принимал самое деятельное участие в освободительной борьбе греков против турецкого владычества. Он был сильно потрясен, когда ему рассказали об осаде греками Парфенона храма Афины Парфенос на Акрополе в Афинах, захваченного османами. У осажденных турок кончился свинец на патроны. И тогда турки решили расплавить колокола Парфенона и все металлические детали этого чудо-памятника V века до н. э, чтобы отлить снаряды и патроны. Узнав о намерении османов, греки сами доставили свинец туркам с условием, чтобы те не трогали колокола Парфенона. Из этого свинца отливались снаряды и пули, которыми турки потом убивали греков. Какую цену заплатить нам, армянам, Азербайджану, чтобы азеры не уничтожали армянские святыни Нахичевана?

А может поставить условие перед Турецкой Республикой, которая в соответствии с Московским договором между Россией и Турцией от 16 марта 1921 года является гарантом статуса Нахичеванской автономии, чтобы она, остановив надругательства азербайджанцев над армянскими святынями, на деле показала свою приверженность общеевропейским ценностям и тем самым готовность стать полноправным членом Евросоюза?

Закончить свое выступление хочу выдержкой из политического бестселлера кандидата в Президенты США начала 90 -х годов от Республиканской партии Патрика Бьюккенена “Смерть Запада”. Бьюккенен предостерегал, высказав следующую мысль: “В науке, технологиях, экономике, промышленном производстве, сельском хозяйстве, разработке и производстве вооружений и демократичности общества Америка, Европа, Япония ушли вперед на многие поколения. Но исламский мир сохранил нечто, утраченное Западом, а именно, желание иметь детей и продолжить свою цивилизацию, культуру, семью и веру. Почти невозможно отыскать ныне европейское государство, коренное население которого не вымирало бы, и почти невозможно найти исламскую страну, население которой не возрастало бы с каждым днем. Да, Запад узнал много

такого, о чем неведомо Исламу. Однако, Ислам помнит то, о чем Запад позабыл: “Нет иного мира, кроме сотворенного верой”.

Призадумаемся, во что вырождаются европейские ценности сегодня, в наши дни. Доминирует безбрежная Свобода и толерантность, то есть признание права каждого жить по-своему. Это в обыденной жизни выливается в сжигание автомашин и магазинов, безнаказанное, более того, фактическое поощрение Азербайджаном, государством-членом Совета Европы, надругательств над святынями древнейшей армянской христианской нации... Неужто на самом деле сбываются пророчества Патрика Бюккенена и наступает “Смерть Запада”.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ НА
ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ
(Вена, 24 февраля 2006 г.)**

Дорогие коллеги! Я сожалею о том, что депутат азербайджанского Мили Меджлиса опустился до того, что здесь, в столь авторитетной аудитории, в присутствии представителей 55 стран Европы, США и Канады, а также многочисленных гостей, приглашенных из мусульманских стран, посмел оскорбить Евросоюз и Европарламент, обвинив их, по сути, в клевете. Думаю, что делегаты из государств-членов Евросоюза достойно откликнутся на эти тяжкие, но в то же время беспочвенные и клеветнические обвинения, согласно которым уничтожение хачкаров армянского некрополя Старой Джуги (о чем упомянул в своем докладе руководитель армянской делегации Ваган Ованнисян) – это, якобы, вымышленная армянская пропаганда. Фактически, азербайджанский парламентарий упрекнул Европарламент в том, что он на своем пленарном заседании 16 февраля 2006 г. по специально обсуждаемому вопросу об уничтожении малых христианских архитектурных памятников армянского некрополя в Старой Джуге Нахичеванской автономной области Азербайджана принял резолюцию на основании “несуществующих фактов”.

Продолжу свое выступление по повестке дня.

Дорогие коллеги! Обсуждаемый сегодня вопрос является архиактуальным для судеб мира, и сказанное не является преувеличением. Важно беспристрастно ответить на следующее: какова подоплека событий, которые спустя три месяца после публикации в датской газете карикатур на почтенного пророка Мухаммеда потрясли мусульманский мир. С каким же явлением мы столкнулись?

Что же это? Свобода слова или мировой кризис религиозных

убеждений, а может проявление глубоких противоречий межцивилизационного характера? Быть может, это результат кризиса мирного сосуществования между странами, исповедующими Христианство, Иудаизм и Ислам? Попытаемся всесторонне рассмотреть создавшуюся ситуацию.

Итак, в 1993 г. в журнале “Foreign Affairs” была опубликована статья Семьюэля Хантингтона “Столкновение цивилизаций” (“The Clash of Civilizations”). Спустя некоторое время, в 1996 году, она была издана отдельной книгой, которая за короткое время стала политическим бестселлером. Через 10 лет, в 2002 г. Патрик Бюкенен (советник президентов Никсона и Рейгана, а в 1992 и 1996 гг. кандидат в президенты США от Республиканской партии) опубликовал монографию “Смерть Запада” (“The Death of the West”). Через год она была переиздана во многих странах мира. Еще через год французский автор Эммануэль Тодд опубликовал работу “После империи. “Рах-Americana”- начало конца, которая становится одной из самых дискутируемых книг в Европе и США. В этот же период ныне уже бывший президент Ирана Мохаммад Хатами выступил с полемической статьей “Диалог цивилизаций”, наводящей на глубокие размышления.

Авторы, имеющие разное философское мировосприятие, в своих анализах предвидят полное опасностей дальнейшее развитие мировых цивилизаций. В каждом из вышеназванных трудов анализируются причины кризиса в отношении людей к свободе слова. Осмысливаются условия, которые привели к отсутствию уважительного отношения к инакомыслию, к религиозным убеждениям, равно, как и изо дня в день углубляющиеся противоречия между западной демократией и мусульманским миропорядком. Сегодня мы являемся свидетелями того, как в развитых странах свобода слова в своих современных проявлениях вступает в противоречие с идеей справедливости в том понимании, в каком ее интерпретируют в мусульманских странах.

На наш взгляд, было бы крайне односторонне связывать наблюдаемый в мировом масштабе кризис свободы слова с публикацией карикатур в датской газете. Ясно, что наблюдаемое явление явствует не о кризисе свободы слова вообще, а скорее свидетельствует о несвободном, избирательном проявлении последнего. Это становится

очевидным даже из сообщений ведущих солидных мировых телеинформационных агентств. К примеру, ведущие информационные агентства широко освещали кровавые события, имевшие место летом 2004 года в Узбекистане. От внимания ведущих телекомпаний не ускользнула также революция тюльпанов в Кыргызстане. К сожалению, эти же информагентства вовсе не откликнулись на уничтожение в ноябре-декабре 2005 г. памятников малой архитектуры IX-XVII вв. армянского христианского некрополя Старая Джуга в Нахичеванской области Азербайджана.

Есть немало других примеров избирательного отношения к свободе слова. Так, телеканалы мира широко освещали революцию роз в Грузии и оранжевую революцию на Украине. А меж тем, они, к сожалению, умолчали о 150 -тысячных митингах и демонстрациях протеста, имевших место в Ереване в феврале 2003 г. после грубо сфальсифицированных президентских выборов. Митинги и демонстрации продолжались не день и не два, однако никаких репортажей с места событий мир так и не увидел и не услышал. Уже тогда у большинства граждан Армении возникли сомнения насчет критериев, по которым оценивается свобода слова, более того, они столкнулись с избирательным отношением к свободе слова в странах - членах ОБСЕ. Налицо стало наличие двойных стандартов в отношении свободы слова.

Возможно, восприятие гражданами Армении этих реалий было бы не столь болезненным, если бы мы в это же самое время не стали свидетелями закрытия в Армении единственного реально независимого телеканала "A1+". И произошло это прямо накануне президентских и парламентских выборов. Этот телеканал по принципу паритетности предоставлял эфирное время как властям, так оппозиции и независимым экспертам. Вызывает серьезное беспокойство и то, что власти Армении пренебрегли рядом резолюций и рекомендаций, принятых Парламентской ассамблеей ОБСЕ и ПАСЕ, которые настоятельно рекомендовали возобновить работу телеканала "A1+".

Скажу также, что недавно, накануне проведения референдума по конституционным изменениям в Армении в качестве гостей находились председатель Парламентской ассамблеи ОБСЕ уважаемый Элси Хастингс, а также председатель ПАСЕ уважаемый

Рене ван дер Линден. Оба высокопоставленных официальных гостя в ходе своих встреч с официальным Ереваном и представителями СМИ неоднократно отмечали принципиальную необходимость обеспечения условий для демократического проведения референдума, по предоставлению равных возможностей для пользования телеэфиром как властям, так и оппозиции. Увы, даже после публичных заявлений европейских высокопоставленных должностных лиц ни один национальный телеканал так и не предоставил эфирного времени (в том числе и платного) депутатам второй по представительству в Национальном Собрании оппозиционной фракции “Национальное Единение”.

Говоря словами Александра Пушкина, “народ безмолствовал” (“Борис Годунов”). В то же время граждане Армении серьезно призадумались над тем, что неужто власти Армении настолько уверовали в себя, во вседозволенность, что смеют демонстративно пренебрегать последовательными призывами руководства ОБСЕ и Совета Европы? Да, именно в этом смысле мы вправе говорить о серьезном кризисе свободы слова, причем, имеющем место в ряде государств-членов ОБСЕ и Совета Европы.

Более того, власти Армении настолько переусердствовали в ущемлении свободы слова, что временами их деяния доходят до абсурда. Общественному телевидению и другим крупным телеканалам Армении запрещено транслировать записи моих выступлений на пленарных заседаниях Парламентской Ассамблеи Совета Европы, как это имело место в 2004-2005 гг. и недавно — 26 -ого января 2006 г. (на последней сессии ПАСЕ).

Я полагаю, что проявленная со стороны ОБСЕ и Совета Европы непоследовательность в вопросе реализации ими же принятых резолюций и рекомендаций играет не последнюю роль в углублении кризиса свободы слова в Республике Армения. Кризис свободы слова в отдельно взятых странах в своей совокупности неизбежно приводит к кризису свободы слова в мировом масштабе.

Истоки и причины кризиса свободы слова и проявляемое неуважительное отношение к религиозным ценностям, кроются вовсе не в религиозных различиях. Их корни, на наш взгляд, надо искать не в них: мусульманский мир не воспринимает таких западных критериев демократии, которые в условиях свободы слова в

своих проявлениях могут быть восприняты как оскорбление их религиозного самосознания или ущемление чувства национального достоинства, как это имело место в случае публикации неприемлемых карикатур на пророка Мухаммеда. В представлении мусульман это глубоко противоречит идее справедливости, положенной в основу Ислама.

Наша задача – объединить, приблизить сползающие в опасную пропасть противоборства философские проблемы свободы и справедливости, соответственно являющиеся главными для Западной и Исламской цивилизаций. Вместе с тем необходимо последовательно осуждать тех, кто на практике умышленно искажает истинную суть свободы слова. Считаю также важным разоблачение тех, которые под знаменем “Справедливости” проявляют лишь своекорыстие.

Все это считаем крайне важным, чтобы изначально исключить тот циничный образ действий, когда, к примеру, по телевидению Азербайджана омбудсмен этого государства возводит в ранг героя очевидного убийцу Рамиля Сафарова, или чтобы сделать невозможным умалчивание фактов надругательства над армянскими святынями не только в Азербайджане, но и со стороны ведущих международных информационных телеканалов, обстоятельство, которое считаем очень принципиальным.

Думаю, что настало время призадуматься над тем, в каком же мире мы живем и какова наша личная ответственность за судьбы человечества. Мы обязаны проанализировать наши действия беспристрастно и самокритично в рамках полномочий Парламентской ассамблеи ОБСЕ и безотлагательно принять соответствующие меры для противостояния вызовам глобализации. В противном случае будущие поколения, характеризуя нашу эпоху, скажут, что миром правили вовсе не герои, и тем более, не мудрецы. Воистину, горько будет все это осознать.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 11 апреля 2006 г.)

Уважаемые коллеги! В январе 2006-го года движение ХАМАС одержало убедительную победу на парламентских выборах в Палестине. Примечательно, что за ХАМАС проголосовало и христианское население Палестины, которое составляет 10% от общего числа жителей автономии. В марте партия «Кадима» Ариэля Шарона- Эхуда Ольмерта на выборах в Кнессет (парламент) Израиля получила наибольшее число голосов избирателей (29 мандатов, партия «Авода» -19 мандатов).

Победа ХАМАС имеет особый смысл, а именно: народ Палестины предпочел национально-религиозную партию с ее идеей солидарности, равенства, заботой о ближнем и отвернулся от материалистической либеральной парадигмы.

Менее убедительная победа «Кадимы» свидетельствует о приверженности народа Израиля следовать реализации плана «Дорожной карты», суть которой – «Безопасность в обмен на территории».

Эхуд Ольмерт в своей победной речи заявил: «Я хочу обратиться к главе Палестинской автономии Махмуду Аббасу. Мы готовы отказаться от нашей мечты – овладеть единой и неделимой Землей Израиля. Я призываю палестинцев также отказаться от части своих желаний и мифов ради возможности жить в мире рядом с Израилем». В эти же дни политический лидер ХАМАС Халед Машааль подчеркнул, что ХАМАС никогда не будет торговать своими принципами и не поддастся на уговоры примириться с Израилем без выполнения выдвинутых ими главных условий: освобождение всех палестинских территорий, включая Иерусалим, и возвращение на родину палестинских беженцев.

Где же выход из этой чреватой возобновлением насилия

ситуации и есть ли он? Где же кроются исторические, мировоззренческие корни конфликта, который не прекращается со дня создания государства Израиль в 1948 году? Воистину, слишком уж сложен Иерусалим и неслучайно Господь послал трёх разных пророков в разные места.

Думается, что главное препятствие на пути к мирному завершению арабо-израильского конфликта заключается в прямо противоположном понимании обеими сторонами конечной цели процесса переговоров. Мир в регионе для израильтян представляется как нормальное состояние, когда снимаются взаимные претензии конфликтующих сторон, и их отношения обретают прочный правовой статус. Иными словами, в своих рассуждениях израильтяне опираются на понятия, характерные для либеральной демократии XX века. Арабы же, и в особенности палестинцы, рассматривают само появление Израиля как вторжение на священную арабскую землю. По мнению весьма авторитетных экспертов, они могут согласиться на территориальный компромисс просто за неимением иного выхода. Но к этому компромиссу они отнесутся примерно так же, как Франция, которая была вынуждена согласиться на аннексию Германией Эльзаса и Лотарингии в 1870 году. То есть усмотрят в этом вынужденную необходимость, сопряженную с решимостью дождаться момента и вернуть утраченное.

Как же действовать в сложившейся ситуации? Генри Киссинджер в своей монографии «Нужна ли Америке внешняя политика» вспоминает об одной из своих бесед с Ясиром Арафатом, в июле 1994 года в Париже на церемонии вручения ему, Ицхаку Рабину и Шимону Пересу Премии Мира имени Феликса Уфуэля Буани. Киссинджер спросил, почему израильтяне должны верить ему? «Потому что саудовцы от нас отказались, иорданцы стараются нас ослабить, а сирийцы — нами править», — ответил Ясир Арафат.

Это означает, что возможность компромисса в палестино-израильском конфликте в немалой степени зависит от позиции арабских государств. Какие перспективы заложены здесь? Исламский арабский мир далеко не однороден. В нем есть несколько влиятельных геополитических узлов, каждый из которых опирается на обособленные религиозные, исторические, культурные и цивилизационные традиции и проводит самостоятельную стратегическую

линию как в глобальном, так и в локальном масштабах.

Так, Египет, уже добившийся восстановления своих национальных границ, обычно придерживается умеренного подхода. Однако, исходя из внутренних причин, у него мало оснований для того, чтобы пойти на такой огромный риск и выступить за такие программы переговоров, которые могут быть осуждены как радикальными арабскими режимами, так и радикалами в самом Египте. Напомним, что на последних более или менее демократических парламентских выборах в Египте около 20% голосов избирателей было отдано группировке «Братья мусульмане», от которой в 1987 году отпочковался ХАМАС. Что же касается королевства Саудовская Аравия, то оно управляет как племенами кочевников-фундаменталистов, так и городскими конгломератами, сравнимыми с западными. Никому не дано втянуть саудитов в какие-либо сомнительные переговоры, требующие взаимных уступок, — тем более, если учесть, что Саудовская Аравия не принимала участия ни в каких арабо-израильских войнах и наверняка будет способствовать любому окончательному результату, действуя из-за кулис.

Иордания всегда искренне способствовала арабо-израильским дипломатическим усилиям. Однако, положение хашемитского королевства Иордании, расположенного между Израилем, Сирией, Ираком и будущим палестинским государством, делает его исключительно чувствительным к давлению радикалов со всех сторон.

Вместе с тем на недавно завершившемся в Хартуме (Судан) ежегодном Саммите Лиги арабских государств (ЛАГ) генеральный секретарь этой организации Амр Муса, отвечая на вопрос относительно ситуации в палестино-израильском направлении, заявил, что ХАМАС проводит взвешенную политику.

Резюмируя, можно сделать вывод, что формула «Безопасность в обмен на территории» приведет к тому, что, когда территориальные уступки Израиля будут поставлены в зависимость от палестинских компромиссов относительно исламских священных мест, то это неизбежно расширит круг участников переговоров, превратит позицию одного из них в панарабскую, даже панисламистскую, что усилит влияние палестинского руководства, одновременно ограничится его гибкость в переговорном процессе.

Неоднозначно складывается ситуация и в самом Израиле. Накануне выборов в Кнессет в небольшом заштатном местечке Амон имело место «забрасывание камнями» израильских, родных по крови, солдат. Сложилось впечатление, что это происходило в арабском поселении, а не еврейском, и мы, словно стали свидетелями акции возмездия после очередного террористического акта. Но камни летели из рук евреев, которые организовали здесь свою «интифаду», переняв опыт ведения боевых действий у палестинцев. Они защищали свои дома, свою землю так же, как это делают палестинцы. После тысячелетних скитаний у евреев отношение к клочку земли, который можно назвать родным, особое. Именно этим можно объяснить ярость, с которой они защищали крохотный Амон от своих же соплеменников, действующих, в их представлении, в интересах врагов-палестинцев по плану «Дорожной карты». Двое полицейских были убиты, около 200 – серьезно ранены. В операции против жителей Амона были задействованы 2000 солдат и более 3000 полицейских. Им противостояли три тысячи еврейских радикалов, правых экстремистов, почти что террористов, если судить по кровавому итогу.

Примечательно, что в разгар бойни в Амоне именно либералы («Кадима») настояли на беспрецедентном решении о выплате компенсации 28 палестинцам в размере 100 тысяч долларов каждому за то, что те ни за что отсидели по году и больше в израильских тюрьмах.

Как же разрубить «гордиев узел» палестино-израильского конфликта, кровоточащий десятилетиями. Вспомним события десятилетней давности.

4 ноября 1995 года был убит Ицхак Рабин. Весь мир видел, а многие присутствовали на похоронах Рабина. Для короля Иордании Хусейна это был его первый официальный визит в Израиль, а для президента Египта Мубарака – вообще первое посещение еврейского государства. Скорбели и иудеи, и мусульмане, и христиане. Скорбели все, кому не чужды гуманизм и сострадание.

25 сентября 1996 года один из лидеров ХАМАС Халед Машааль подвергся нападению двух человек, когда он выходил из своей машины в Аммане, Иордании. Один из нападавших прижал к голове Машаала за ухом серебристый инструмент и впрыснул ему

парализующий яд. Телохранители Машаала задержали напавших и передали их иорданской полиции, которая установила, что они являлись израильскими агентами. Король Иордании Хусейн, наверное, один из лучших друзей Израиля в арабском мире, был на грани разрыва дипломатических отношений с Израилем. Будучи тогда премьер-министром, Бениамин Нетаньяху лично отправился в Амман, дабы принести извинения, но король отказался его принять. Хусейн заявил, что если Машааль умрет, то израильские агенты предстанут перед судом на открытом процессе и будут повешены. В конце концов Нетаньяху выслал противоядие и жизнь нынешнего политического лидера ХАМАС была спасена. Израиль также согласился освободить семьдесят палестинцев, обвиняемых в терроризме. В их числе был духовный лидер ХАМАС, шейх Ахмед Ясин, который погиб в прошлом году в ходе израильского ракетного обстрела.

В том же 1996 году лишившийся рассудка иорданский солдат убил семерых израильских школьников. Тогда, в отличие от других ближневосточных лидеров, король Иордании не стал искать никаких оправданий. Он лично отправился в Израиль, встретился с родителями погибших, коленапреклонно молился вместе с ними, покался от имени своей страны и выразил соболезнования. Этот жест доброй воли имел особый смысл, ибо демонстрировал заботу и уважение к любой человеческой жизни, неважно, арабской или израильской... Это был, всего лишь, один поступок, но в нем можно было усмотреть ключ к решению всего клубка роковых проблем, тяготеющих над Ближним Востоком. На церемонии подписания Уай-Риверского меморандума 1998 года между Палестиной и Израилем один из прямых потомков Пророка Мохаммада король Иордании Хусейн (во время своего последнего официального визита в Белый дом) выступил без заранее подготовленного текста, особо подчеркнув необходимость положить конец «культуре» смерти, разрушения и уничтожения и занять место в мире, «которое достойно нас самих, наших народов. Достойное место для потомков, детей Абрахама (Авраама), объединившихся палестинцев и израильтян».

Эти слова особенно актуальны и сегодня для всех нас. Думается, крайне важно, чтобы нынешнее азербайджанское руководство вняло

советам потомка Пророка и отказалось от опасной, воинствующей, подстрекающей к насилию, риторики. А Парламентская Ассамблея Совета Европы внесла бы свою лепту в дело ускорения международно-правового признания Нагорного Карабаха, республики, которая вот уже 16 лет де-факто демократически самоопределилась и независима. Только этот путь может предотвратить превращение региона Южного Кавказа в Новую Палестину.

Выступая в Римском Сенате, Катон Старший, как правило, завершал свою речь словами: “Впрочем, Карфаген должен быть разрушен”. Мечта Катона сбылась. Карфаген был разрушен. Вот и мы уверены, что Нагорный Карабах будет признан мировым сообществом, и начало признания Нагорного Карабаха будет положено Парламентской Ассамблеей Совета Европы.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 28 июня 2006 г.)

Уважаемые коллеги! Мы с вами являемся свидетелями, а порой и участниками идеологического противостояния между христианской, мусульманской и иудейской цивилизациями. Для судеб человечества будет наихудшим злом, если вместо этого противостояния, напоминающего печально известные времена холодной войны, начнется столкновение между носителями разных религиозных, культурных и этнических идентичностей. Опасность подобного столкновения справедливо замечена Сэмюэлем Хантингтоном: “Мусульманами все чаще говорится, что Запад не просто следует несовершенной ложной религии, которая тем не менее является “религией Святой Книги”, а что он не исповедует вообще никакой религии. В глазах мусульман западный секуляризм (отделение Церкви от государства), нерелигиозность, а значит, и аморальность зло более худшее, чем породившее их западное христианство”.

Подобное восприятие западнохристианской морали, бытующее в сознании достаточно широких слоев населения стран, исповедующих Ислам, а также непреложный факт неразрывности религиозного начала и политики, имеющий место в этих странах, придают исключительную актуальность проблеме обеспечения уважения к религиозным убеждениям. В свою очередь, это как бы отводит на задний план необходимость формирования надлежащих условий для реализации свободы слова, являющейся одной из существенных проявлений демократии. Вот почему вопрос “Свобода слова и уважение религиозных убеждений”, обсуждаемый на ПАСЕ, должен стать предметом всестороннего анализа, как с позиций Ислама, так и с позиций демократических обществ. Цель настоящего

обсуждения будет достигнута, если мы сумеем коллективно выработать пути межцивилизационного диалога и согласия.

Практическая реализация свободы слова в сочетании с уважением религиозных убеждений в глобальном масштабе могут иметь большое значение для Республики Армения и мировой армянской диаспоры в целом. Чрезвычайная важность этих вопросов определяется историческим фактом принятия в 301 г. Арменией, первой из стран мира, Христианства в качестве государственной религии. Это во многом обусловлено также и географическим положением (в современных ее границах) Армении, занимающей лишь десятую часть территории нашей исторической родины, но тем не менее и сегодня находящейся на линии раскола христианской и мусульманской цивилизаций. Уникальность сложившихся реалий во многом определяется и наличием многомиллионной армянской диаспоры, которая волею исторических судеб образовалась в результате Геноцида армян в 1915–1923 гг. в Османской империи. Примечательно, что основные центры армянской диаспоры и в наши дни сосредоточены в ведущих странах исламской и христианской цивилизаций, причем на всех пяти континентах мира.

Еще раз отмечу, что мы высоко оцениваем факт обсуждения столь актуальных проблем на Парламентской Ассамблее Совета Европы. Это свидетельствует о том, что ответственные политики Европы уже сейчас думают о месте своих стран и своих народов, беспокоятся о судьбах объединенной Европы и мира в целом, тревожатся о завтрашнем дне планеты Земля, о желательном будущем, о путях, которые ведут туда.

Каждое из государств-членов Совета Европы стоит перед выбором: либо сохранить свою национальную идентичность на основе национализма и ценой создания изолирующих нацию и государство механизмов, либо, пойти по другому пути и, пока не поздно, сформулировать принципы толерантности и плюрализма в мировом масштабе и неуклонно руководствоваться ими в современной эпохе глобализации и невиданного взаимодействия множества культур. При этом нелишне отметить, что именно в реализации свободы слова и уважении религиозных убеждений небольшие государства и нации усматривают для себя как средство сохранения

национальной самобытности и самостоятельности.

Как же обстоят дела со свободой слова и уважением религиозных убеждений в современном мире и каковы политические и психологические реалии наших дней? Изначально скажем, что скандал с карикатурами на Пророка Мухаммеда, напечатанными в датских газетах, отнюдь не добавил доверия в отношении между мусульманами и христианами. Не добавили доверия и такие события, как пытки заключенных арабов в тюрьме Абу-Грэйб в Ираке, действия по отношению к узникам в американской военной базе Гуантанамо на Кубе.

Свою лепту в этот накал межцивилизационной отчужденности внесли и бунты, прокатившиеся по всей Франции, когда тысячи и тысячи молодых людей арабо-мусульманского происхождения вышли на улицы городов, протестуя против, по их мнению, своего бесправного положения. При этом бунтующие учиняли погромы магазинов, поджигали автомашины, творили бесчинства.

Выплеснувшиеся наружу эти и многие другие подобные события в своем комплексе во многих мусульманских странах были интерпретированы не иначе как перерождение объявленной Западом борьбы с терроризмом в войну против Ислама, против религиозных убеждений мусульман.

Одновременно, думается, что все произошедшее воскресило в памяти французов воспоминания из сравнительно недалекого прошлого— 50 - 60 -ых годов, когда французское правительство пыталось не допустить высадку нелегалов из Африки в Марселе. Наверно пришло на память и то, что в это же самое время сотни французских граждан, собирались на причалах марсельского порта и руками удерживали суда с эмигрантами на борту до тех пор, пока последний из беженцев не покидал судно и не ступал на французскую землю.

Не вызывает сомнений, что эмигранты тех лет, ступившие на французскую землю, испытывали в те дни чувство большой благодарности к французам и приютившей их Франции. Но не их ли дети в ноябре 2005 года сжигали тысячи автомобилей, громили витрины магазинов, принадлежащих, быть может, детям их спасителей?

Поэтому важно, чтобы, обсуждая столь актуальный вопрос о

свободе слова и уважении религиозных убеждений, ПАСЕ выработала программу действий, направленных на преодоление возникшей в последние годы стены недоверия и отчуждения среди людей, принадлежащих к разным религиозным конфессиям и культурам. Убежден, что для успеха в этом деле надо исходить из того факта, что в глубине души людей объединяет готовность прийти друг другу на помощь перед лицом грозящей всем общей опасности, опасности международного терроризма. Опасность, которая все более угрожающе нависает над человечеством: будь то правоверный мусульманин, иудей, буддист или христианин. Нам следует сделать все для того, чтобы смягчить горечь и боль от человеческих потерь и нанесенных обид, выпавших за последние годы на долю наших современников.

В этой связи мы высоко ценим инициативу государства Катар, которое энергично проводит линию на развитие диалога между христианской, мусульманской и иудейской религиями. Катарцы руководствуются тезисом о том, что последователи этих авраамических религий объединяют около половины всего человечества и имеют многие общие постулаты — веру в единого Бога, общие ценности, воплощенные в заповедях господних. Они также едины в осознании того, что важнейшая задача религии служить человеку в обеспечении его права на лучшую жизнь, распространять мир, согласие и любовь.

Для Армении особенно ценна также и испано-турецкая инициатива— “Альянс цивилизаций”, которая пользуется растущей поддержкой в мире и обещает выдвинуть новые идеи относительно того, как добиться в мире межцивилизационного согласия.

Считаю глубоко символичным, что одним из соучредителей альянса является Испания. Страна, где веками мирно сосуществовали христиане, мусульмане, иудеи, где и поныне в своей первозданной красоте сохранились многие десятки величественных памятников исламской, мавританской архитектуры. Символично, что и Турция также соучредитель “Альянса цивилизаций” и это принципиально важно для Армении. Так как, думается, что в рамках “Альянса цивилизаций” Турция как страна-соучредитель, а также как член ЮНЕСКО, расследует причины массового разрушения армянских христианских храмов, церквей и некрополей на

территории Западной Армении в административных границах современной Турецкой Республики. По данным ЮНЕСКО за 1974 год из 913 церковных строений, уцелевших после Первой мировой войны, 464 полностью уничтожены, 252 храмов и церквей превращены в развалины, 197 нуждаются в проведении серьезных восстановительных работ. Вызывает боль и тревогу, что в числе разрушенных церквей и храмов есть уникальные архитектурные памятники IV-XVII веков (церковь Текори, церковь св. Варфоломея в Васпуракане, церковь св. Карапета и др.). В ходе проводившихся в Турции военных учений эти христианские святыни становились мишенью для турецкой артиллерии. К сожалению, в 1997 году ограблению и уничтожению была подвергнута и армянская церковь св. Макара, что в 30 км северо-восточнее Никозии на территории так называемой Турецкой Республики Северный Кипр. За последние 30 лет разрушены также армянские церкви в Гедабекском, Джебраильском, Дашкесанском, Шаумянском районах, городе Гандзак Азербайджана. Апогеем вандализма стало истребление в конце 2005 года нескольких тысяч хачкаров, камней-крестов—памятников малой архитектуры армянского некрополя IX-XVII веков в Старой Джуге Нахичеванской автономии Азербайджана.

Увы, эти акты варварства не были осуждены ни христианами, ни мусульманами. Промолчали тогда как датские газеты, так и западная пресса, поддержавшая их после карикатурного скандала ... К сожалению, обет молчания сохраняется и в наши дни. Так, молчат Совет Европы, ОБСЕ, Организация Исламская Конференция в то время, как 21 июня т. г. в Стамбульском аэропорту турецкие националисты проявили хамство и цинизм по отношению к прибывшему сюда по приглашению греческого и армянского патриархов Константинополя Католикосу всех армян Гарегину II. На возмутительное поведение хулиганствующих националистов по отношению к главе армянской апостольской церкви в аэропорту г. Стамбула не прореагировали и те средства массовой информации, которые выставляют себя в качестве радетелей и поборников утверждения свободы слова, а также разного рода новоявленные хранители и защитники уважения религиозных убеждений в христианском и мусульманском мирах.

И наконец, кому как не государствам-учредителям “Альянса

цивилизаций” публично осудить виновников этих бесчинств. Это остудило бы пыл тех, кто и в наши дни провоцирует неуважительное отношение к немусульманским религиозным убеждениям и, в особенности, нетерпимость к христианским святыням. И, конечно же, это убедило бы европейскую общественность в решимости нынешнего турецкого руководства на деле налаживать межцивилизационный диалог, в первую очередь, со своими соседями. Диалог, в основе которого должно лежать уважительное отношение к религиозным убеждениям его участников.

Мы также надеемся, что светская Турция, которая стремится интегрироваться в Евросоюз, не оставит без ответов назревшие вопросы просветительского характера, которые волнуют армянскую диаспору Турции. Думается, что, хотя бы в широком контексте реализации на практике свободы слова, в многочисленных армянских школах Турции будет снят запрет на преподавание Истории армянского народа и Истории армянской национальной культуры. Не к лицу стране – кандидату стать полноправным членом Евросоюза лишать армянских школьников их естественного права знать историю своего народа, его культурное наследие. Знать правду о судьбе своих предков, особенно в последние годы существования Османской империи. Знать, к примеру, о том, что чрезвычайный военный трибунал Османской империи, созданный по приказу султана Мухаммеда VI Вахидеддина (8 марта 1919г .), своим решением от 26 -го мая 1919 г. приговорил к смертной казни главарей младотурецкого правительства (Энвера, Джемала, Галеата, Назыма) “за вовлечение Турции в войну и организацию массовых погромов армян, повторяю, массовых погромов армян в Восточных вилайетах”. И если за публичным признанием исторических реалий тех трагических лет, которые были отмечены геноцидом полутора миллионов армян, последует покаяние официальной Анкары, тогда тысячи и тысячи армянских школьников, обучающихся в Турции, будут испытывать совершенно другие чувства, чем испытывают сейчас, когда при входе в школьное здание, они неизбежно видят изречение основателя Турецкой Республики Ататюрка:”Какое счастье говорить: я – турок” и реющий над армянской школой флаг Турецкой Республики. Быть может в этом случае их молодые души уже не будут в смятении и они, подобно своим многочис-

ленным сверстникам из армянской диаспоры Ирана, Ливана, Сирии, Египта и Иордании проникнутся чувством уважения к стране своего проживания. Хочу выразить надежду, что присутствующий в этом зале премьер-министр Турции г-н Эрдоган возьмет под личный контроль весь этот процесс и своими действиями поможет новому восприятию Турецкой Республики, как страны, на деле придерживающейся европейских ценностей. Мы ждем, когда Турция снимет блокаду Армении, когда Турция без каких-бы то ни было условий установит дипломатические отношения. И наконец Турецкая Республика, внимательно отнесется и переосмыслит решение от 26 мая 1919 года, которым юридически был признан факт геноцида армян (самим султанским военным трибуналом). Надеемся, что соучредитель “Альянса цивилизаций” Турция официально признает геноцид армян, осуществленный в Османской империи.

Уважаемые коллеги! Не секрет, что свобода слова и уважение религиозных убеждений имеют свои особенности в христианском и исламском понимании. У последователей пророка Мухаммеда религия и светская жизнь неразрывны. И в силу этого Ислам выражает не только свои идеалы, но и постоянно ищет средства для претворения их в жизнь. Вот почему пророк Мухаммед установил в обществе исламскую форму правления. И сегодня Ислам предлагает свою собственную модель мироустройства. Так, президент Пакистана Первез Мушарраф в одном из своих недавних интервью (газете “Коммерсантъ”) заметил: “... Ислам – это образ жизни. И мы должны показать миру, какой должен быть истинный Ислам. Ислам может стать третьим путем, отличающимся и от западного свободного рынка, и от социализма... В условиях свободного рынка богатые становятся еще богаче, а бедные еще беднее”.

Таким образом, Ислам устами своих видных приверженцев предлагает, по существу, свой вариант глобализации, конкурирующий в пределах мусульманского мира с ее западной версией.

Уважаемые коллеги! Уже очевидно, что ближайшая история человечества будет развиваться на основе противоборствующих моделей миропонимания, которые основываются на глобализационной западной и религиозной исламской традициях.

В условиях глобализирующегося мира совершенно ясно, что знания, информация становятся главным производственным ресур-

сом. Это вызывает объективную потребность в новых подходах к реализации интеллектуальных возможностей людей. В свою очередь, превращение интеллектуального потенциала в главный производственный ресурс человечества делает актуальным гармонизацию отношений личности и общества. Вместе с тем не подлежит сомнению и то, что свобода слова играет не последнюю роль в становлении личности, а уважение религиозных убеждений, несомненно, способствует кристаллизации собственной системы ценностей личности и общества в целом. В силу этого, думается, что европейская цивилизация будет пожинать плоды экономического и духовного процветания там, где оптимальным образом будут сочетаться интересы творческой личности и общества. И тем надежнее то общество, то государство, которое черпает жизнеутверждающие силы из прошедших испытание столетиями религиозных убеждений.

Утверждение свободы слова, уважение религиозных убеждений, на наш взгляд, есть путеводная нить Ариадны, которая поможет Европе с достоинством преодолеть нынешнюю “смуту” и вызовы глобализации.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Брюссель, 3-7 июля, 2006 г.)

Уважаемые коллеги! Право нелегко выступить после столь бурного и эмоционального спича английского парламентария. С этой трибуны нелегко реагировать на высказывания отдельных ораторов еще и потому, что их речи слишком уж напоминают времена, блестяще описанные гениальным Федором Достоевским в “Братьях Карамазовых”. Времена, когда Князь тьмы – антихрист выступал в роли Великого инквизитора. Когда он, подобно мифическому Церберу, охраняющему врата подземного царства мертвых, умудрялся представляться в качестве ревностного оберегателя чистоты христианского учения. И, как вы думаете, от кого он охранял чистоту библейских заповедей или кому он читал нравоучения? Он поучал самого господина Бога нашего, Иисуса Христа. Увы, кажется, в наши дни история повторяется. Вот и сегодня с этой высокой трибуны Парламентской Ассамблеи ОБСЕ новоявленные наследники бога войны Марса, которые более 15 лет ведут неприкрытую экономическую войну против Армении, осуществляют блокаду нашей республики, читают миротворческие проповеди грекам, киприотам, армянам. Но при этом турецкие и азербайджанские коллеги почему-то умалчивают, что, к примеру, из-за блокады экономика Армении ежегодно несет убытки в объеме от 1,2 до 1,5 миллиарда долларов. И это происходит тогда, когда для соседней Турции законодательством нашей республики по существу установлен режим наибольшего благоприятствования в торговле. Достаточно сказать, что только за 2005 -й год рост товарооборота между Турцией и Арменией составил 139,9%, а темп роста импорта товаров из Турции – 145,4%. При этом следует отметить, что на долю Армении приходится лишь 3,8% от общего

объема товарооборота, а отрицательное сальдо в годовом исчислении составило 55 млн. долларов. Во истину надо иметь буйное воображение, чтобы в этих условиях еще и разглагольствовать о мире и поучать нас тому, как нам жить дальше. Более того, цинизм доходит до того, что неприкрытая военная интервенция Турции против суверенной Республики Кипр, предпринятая в 1974 году, сегодня преподносится как миротворческая и гуманитарная акция, имеющая целью спасти турок-киприотов от воинственных посягательств греков-киприотов и недемократического правительства Греции тех лет.

Уважаемые коллеги! Бывший руководитель Турецкой республики Сулейман Демирель был искренен, когда утверждал, что Турция и Азербайджан – это два государства, но один народ, одна нация. В правдивости этих слов мы убедились и сегодня, когда делегаты из Азербайджана выступают с турецкой делегацией как одна нация, при этом полностью скопировав тактику своих турецких коллег. Более того, азербайджанцы даже превосходили последних в проявлении вероломства. Их “проповеди” порой доходят до абсурда. Так, вчера представитель азербайджанской делегации Эльдар Ибрагимов договорился до того, что назвал Армению перевалочной страной, через которую проходит наркотрафик. Видимо он забыл, а может быть понадеялся на абсолютную неосведомленность депутатов Парламентской Ассамблеи ОБСЕ в том, что Республика Армения имеет открытые границы лишь с Ираном и Грузией. Стало быть, по сути дела, азербайджанская сторона обвинила именно эти страны в сопричастности к наркоторговле. Как-то некрасиво получается у наших азербайджанских коллег, когда они на столь авторитетном форуме, каким является Парламентская Ассамблея ОБСЕ, обвиняют Грузию и Иран – своих ближайших союзников и основных экономических партнеров, в соучастии в столь тяжком преступлении. Но и на этом разбушевавшаяся фантазия новоиспеченных “международных обвинителей” не иссякает. Их дезинформация доходит до того, что они, сами являясь поджигателями лесов Нагорного Карабаха и сельскохозяйственных угодий, с трибуны парламента на наших глазах преобразуются бесцеремонно перенарядившись в форму пожарников. Так, лесные массивы и сельскохозяйственные угодья Карабаха с азербайджанской стороны по ночам подвергаются

обстрелу зажигательными трассирующими пулями и артиллерийскими снарядами, которые и становятся причиной пожаров, а поутру они же вовсю трубят о “происках армян, которые на азербайджанских территориях осуществляют тактику выжженной земли”. Налицо классический пример того, когда на знамени великих кудесников лжи начертаны призывы к справедливости. С трибуны Парламентской Ассамблеи ОБСЕ я решительно заявляю: карабахец не станет поджигать своего собственного дома, не станет он предавать огню свои собственные леса и поля. Уж слишком высокая цена заплачена ими за каждый клочок карабахской земли, слишком много крови пролито за нее.

Невольно призадумываешься, что же скрывается за этой ложью азербайджанской государственной пропаганды. Цель одна: международному сообществу представить Армению в роли агрессора и тем самым оправдать целенаправленную политику своих властей по милитаризации страны. При этом дело отнюдь не ограничивается лишь воинственной риторикой высшего политического руководства Азербайджана. Так, только за последние пять лет военные расходы этой страны возросли более чем в 3 раза и ныне составляют около 60% всего бюджета Республики Армения. На практике сложилась ситуация, когда ведущие государства-члены ОБСЕ за последние 4 года инвестировали на строительство нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан и газопровода Баку-Тбилиси-Эрзерум свыше 7 млрд долларов, по сути способствовали милитаризации Азербайджана. Более того, складывается впечатление, что осуществление крупных экономических проектов в регионе и отстранение Армении от участия в них, породило у азербайджанского руководства иллюзию о возможности решения проблемы самоопределившегося независимого Нагорного Карабаха военным путем. Кое-кому, быть может, грезится, что и в наши дни будет возможно повторить кровавый сценарий, реализованный на Южном Кавказе в начале XX века, когда, по образному выражению одного известного английского политика, “цена азербайджанской нефти оказалась выше цены крови, пролитой армянами”. Любителей политических авантюр хочу предостеречь, что в XXI веке в нашем регионе история не может повториться, пусть даже и в виде фарса. Армения сегодня не та, что была в трагические 1915-1923 годы, годы геноцида. Свободолю-

бивый и гордый народ независимого Нагорного Карабаха никому не удастся сломить. Выражаю уверенность, что и мир уже стал другим. Думается, что Парламентская Ассамблея ОБСЕ, которая в свое время не приняла действенных мер по вовлечению Армении в крупные региональные экономические проекты по прокладке нефти и газопроводов, положив тем самым начало дезинтеграционным процессам в регионе, не допустит, чтобы нефтедоллары, которые как манна небесная сыплются в бюджет Азербайджана, на этот раз также послужили бы гнусному делу развязывания войны на Южном Кавказе. Назрела настоятельная необходимость, чтобы Парламентская Ассамблея приняла специальную резолюцию по жесткому ограничению использования нефтедолларов в целях милитаризации государств-экспортеров энергоносителей на всем пространстве ОБСЕ. Принятие такой резолюции, на наш взгляд, явится логическим продолжением резолюции по “Укреплению безопасности человека в регионе ОБСЕ”. Положительный опыт мирного использования прибылей от экспорта энергоносителей показывает Российская Федерация. Здесь, как вы знаете, начато осуществление четырех крупномасштабных национальных проектов, имеющих исключительно мирную созидательную направленность. В этом вопросе пусть берут пример с России и никто этому не будет против.

Считаем также очень существенным непринятие поправки к резолюции “Укрепление безопасности человека в регионе ОБСЕ”, которая факт прокладки трубопроводов, проложенных в регионе в обход Армении, квалифицировала бы как пример, якобы способствующий экономической интеграции стран этого региона. Следует вновь отметить, что нефтепровод и газопровод возымели не только дезинтеграционные последствия, но и повысили опасность военного противостояния государств Южного Кавказа. В этой связи мы положительно оцениваем позицию Конгресса США. Известно, что американские конгрессмены недавно выразили свое отрицательное отношение к иницилируемой Турцией и Азербайджаном строительству железнодорожной линии Баку-Тбилиси-Эрзерум, что привело бы к окончательной консервации железнодорожной линии Карс-Гюмри-Тбилиси, которая в свое время имела такое же функциональное значение. Строительство новой железнодорожной линии привело бы к дальнейшей изоляции Армении от каких бы то ни

было экономических проектов, реализуемых на Южном Кавказе.

Уважаемые коллеги, руководителю азербайджанской делегации госпоже Мамедовой, почему-то не понравилось своевременное упоминание руководителем армянской делегации Вааном Ованесяном, исторического факта о непокоренности балканских народов, в том числе и черногорцев, владычеству Османской империи. Я уже не говорю о том, что факт непокоренности тем же туркам-османам Нагорнокарабахских меликств и вовсе вывел из равновесия коллегу из Азербайджана. Она порекомендовала прочитать нам “славную” историю Турции. Не скрою, мне доводилось читать как историю бесславного конца Османской империи, так и историю Турецкой республики, берущую начало с 1923 года. Из истории я, в частности, почерпнул, что еще 26 мая 1919 года решением Чрезвычайного военного трибунала (учрежденного последним султаном Османской империи Мухаммедом VI Вахит Эдином) “за массовые погромы армян в Восточных вилайетах” были приговорены к смертной казни Энвер, Талаат, Джемал, Назым и другие руководители младотурецкого правительства.

Уважаемые депутаты, сказанное не есть утверждение делегата из Армении Арташеса Гегамяна, это документальные факты из “славной”, по образному выражению госпожи Мамедовой, истории Турции. Есть исторические факты и несколько иного характера, официально изложенные в отчетах ЮНЕСКО. Так, по данным ЮНЕСКО за 1974 год из 913 армянских церковных строений, уцелевших после падения Османской империи, 464 полностью уничтожены, 252 храмов и церквей превращены в развалины, 197 нуждаются в проведении серьезных восстановительных работ. К сожалению, ограблению и уничтожению была подвергнута также и армянская церковь св. Макара, расположенная в 30 км северовосточнее Никозии, на территории самопровозглашенной республики Северный Кипр. Так что, госпожа Мамедова, я не против, чтобы отдельные страницы “славной” истории Турции стали достоянием делегатов из 53 -х стран ОБСЕ. Да, я не оговорился, сказав 53 -х стран, потому что в Армении уж очень хорошо ее знают и не только по учебникам. Трагические последствия этой ужасающей истории испытала на себе едва ли не каждая армянская семья, пропитав ее страницы кровью полутора миллионов

безвинно убиенных армян. В свою очередь, азербайджанские и турецкие государственные мужи видать и сами также неплохо знают свою историю, которую на протяжении последних десятилетий последовательно и столь искусно искажают, при этом вводя в заблуждение наш, увы, не всегда просвещенный мир.

Уважаемый господин председатель! Приношу свои извинения, что несколько нарушил регламент пленарного заседания и не уложился в положенное для выступлений время. Однако, чтобы у Вас не сложилось впечатления, что мы ничего не хотим перенять от наших соседей – Турции и Азербайджана, то замечу, что это не всегда так. Выступавший до меня делегат из Турции вдвое превысил время, отведенное ему регламентом, и Вам пришлось звонком пятикратно напоминать ему об этом. После вашего второго звонка, адресованного мне, я благодарю присутствующих за внимание и приношу свои извинения, что последовал примеру турецкого депутата и нарушил установленное для выступлений время. Ну, что? В подобных случаях в России сказали бы: “Увы, дурной пример заразителен”.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 3 октября 2006 г.)

*...Когда человек не знает, к какой
пристани он держит путь,
ни один ветер не будет попутным ему*

Уважаемые коллеги! Патриарх американской дипломатии Генри Киссинджер в своей книге “Нужна ли Америке внешняя политика?” (Does America Need a Foreign Polisy?) написал: “На Балканах США исполняет, по сути, ту же функцию, которую ранее выполняли Австро-Венгерская и Оттоманская империи, когда они создали протектораты, разъединяющие две воюющие этнические группы”.

Жестокая борьба в начале 90-х годов XX века разорвала Югославию на куски. Сначала, после недолгой борьбы, независимость приобрела Словения. Потом от федерации отделилась Хорватия, но уже после жестокой войны, свидетельством которой была братская могила около Вуковара. Македонии удалось отделиться, избежав насилия. Босния и Герцеговина также оказались в центре жестокого конфликта с угрозой распада страны на три этнические группы. 21 ноября 1995 года война в Боснии была закончена. Босния останется единой, имея в своем составе Боснийско-Хорватскую федерацию и Сербское образование. Обрела независимость и Черногория. Все еще сложная ситуация сохраняется в Косово. Где же искать истоки, корни этих мучительных процессов распада империй, мини-империй и образования новых государств? И есть ли правда в утверждении, что этнические конфликты на Балканах и в СНГ заменили один большой – между Востоком и Западом?

Уважаемые коллеги! Вопрос “О политической ситуации, сложившейся на Балканах”, обсуждаемый на сессии ПАСЕ, мысленно

переводит нас в далекий 1918-й год. Именно тогда, на финальной стадии Первой мировой войны, президент США Вудро Вильсон сформулировал принцип национального самоопределения: “Каждый народ имеет право избирать ту форму суверенности, которая для него предпочтительна”. Впоследствии политологи будут едины во мнении, что реализация этого принципа в практике международных отношений, по сути, сокрушила Австро-Венгерскую империю. Тогда же государственный секретарь США Р. Лансинг запишет в своем дневнике: “Эта фраза (национальное самоопределение) начинена динамитом. Она возбуждает надежды, которые никогда не будут реализованы. Я боюсь, что эта фраза будет стоить многих тысяч жизней”.

Высказывания авторитетных государственных мужей США оказались во многом провидческими. Так, если в 1915 году в Европе было 17 государств, а в 1920-м году их число достигло 24-х, то в 2006 году в Европе уже насчитывается 46 государств. Справедливым оказалось и предвидение Р. Лансинга о том, что реализация священного права наций на самоопределение, во многих случаях будет сопровождаться потерей жизней десятков тысяч людей. Искать причину жесточайших потрясений следует в великом противостоянии двух основополагающих принципов международного права, а именно: принципа территориальной целостности государств и права наций на самоопределение.

Сегодня, характеризуя политическую ситуацию, сложившуюся на Балканах, мы вновь и вновь обнаруживаем отсутствие универсальных механизмов в обеспечении консенсусной основы для одновременной реализации этих важнейших принципов современного международного права. К примеру, одним из кульминационных проявлений принципа национального самоопределения стало отделение путем референдума Черногории в суверенное государство. И этот факт имеет принципиальное значение для осмысления процессов, которые происходят в современном мире. По существу, с самоопределением Черногории положено начало цивилизованного распада мини-империй. Осмысление опыта Черногории, думается, имеет принципиальное значение для судеб Европы в целом. Размышляя на эту тему на страницах журнала “Форин афферс”, исследователь из Тафтского университета

Х.Ханкум высказала мнение, которое, на мой взгляд, вполне объективно характеризует реалии сегодняшнего мироустройства. Она пишет: “Словесная дань уважения еще отдается принципу территориальной целостности, но распад в течение десятилетия Советского Союза, Югославии, Чехословакии и Эфиопии видится многими протонациями, претендующими на самоопределение, как самый важный прецедент”. И это на самом деле так. Будь то на Балканах в Косово, в Приднестровье, в Абхазии, я уже не говорю о Нагорном Карабахе, граждане которого в 1989 году в полном соответствии с действующей тогда Конституцией, подобно народу Черногории, самоопределились в суверенное государство. Однако, к сожалению, итоги референдума, который был проведен в полном соответствии с нормами международного права, международным сообществом не признаются. Это крайне отрицательно сказывается на общей ситуации в регионе Южного Кавказа. Так, в Азербайджанской Республике полным ходом идет манипулирование общественным мнением, нагнетается атмосфера нетерпимости и ненависти в отношении народа Нагорного Карабаха и Армении. Все это сопровождается дальнейшей милитаризацией Азербайджана на фоне одностороннего отклонения от предлагаемых Минской группой ОБСЕ основополагающих принципов мирного урегулирования нагорно-карабахского конфликта. Невольно задаемся вопросом: почему мировое сообщество, которое столь уважительно отнеслось к реализации своего права на самоопределение эритрейцев, восточных тиморцев, словаков, черногорцев, затягивает признание независимости Нагорного Карабаха? Мы отдаем себе отчет, что недра Армении и Нагорного Карабаха не богаты нефтью, что мы не можем значительную часть нашего бюджета направлять на военные приготовления...

Уважаемые коллеги! Уже очевидно, что в XXI веке решение многих региональных проблем будет зависеть от позиции ведущих держав и таких авторитетных международных организаций, какими являются, например, Совет Европы, ОБСЕ и другие. Хочу выразить надежду, что в резолюции по обсуждаемому вопросу найдут свое отражение универсальные подходы, которые в корне исключат возможность применения силового варианта с целью искусственного сохранения территориальной целостности мини-империй. И это

особенно актуально для государств, внутри которых протонации в большинстве своем на основе свободного демократического волеизъявления уже самоопределились в самостоятельные государства. Альтернативы такому подходу нет. Действовать иначе – значит повергнуть наш общеевропейский дом в хаос и кровопролитие.

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 4 октября 2006 г.)

Уважаемые коллеги! В условиях глобализирующегося мира трудно переоценить роль и воздействие государств-членов Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) на состояние мировой экономики. В ходе обсуждения данного вопроса на Парламентской Ассамблее Совета Европы мы вправе ожидать ответа на ряд актуальных проблем экономического мироустройства. Например, что предлагает ОЭСР противопоставить все более осложняющимся вызовам глобализации – будь то необходимость обеспечения глобальной энергетической безопасности, борьбы с эпидемиями XXI века, с голодом и безграмотностью, глобальным потеплением климата на планете и др.? Не секрет, что решение этих и других проблем возможно лишь при динамичном развитии экономик стран – членов ОЭСР. Нам также следует задаться вопросом: насколько экономическая политика ОЭСР учитывает интересы государств всего остального мира, насколько охраняет их от возможного отрицательного воздействия глобализации? Это далеко не праздные вопросы, и мы вправе ожидать, что в выступлениях ораторов и в резолюции по данному вопросу они в надлежащей мере будут освещены. Только в этом случае чувство естественной тревоги за будущее стран, которые не являются членами ОЭСР, может перерасти в уверенность за достойное место в мировом разделении труда.

Уважаемые коллеги! Хочу еще раз подчеркнуть исключительную актуальность обсуждаемого вопроса для судеб третьих стран. И это мое убеждение основано на осмыслении перипетий экономического развития Республики Армения за 15 лет независимости. Немного истории: Армения, будучи одной из самых передовых республик

бывшего СССР и прилегающих к нему стран Передней Азии, с провозглашением независимости приступила к реализации рыночных преобразований. Армения, неукоснительно следуя рекомендациям МВФ, в котором законодателями являются основатели ОЭСР, заложила в основу экономических реформ три столпа: приватизацию, рыночную либерализацию с обеспечением свободного движения капиталов и людских ресурсов, а также фискальную экономию в условиях либерализации финансовой системы и внедрения национальной валюты. То есть в основу экономических реформ вошли идеи «Вашингтонского консенсуса», выработанные в 80-х годах в качестве ответа на вполне реальные проблемы экономик Латинской Америки, и они имели определенный смысл. Однако, для постсоветской Армении реализация подобной реформы чуть не привела экономику республики к коллапсу. Так, приватизация производственного комплекса свелась к расхищению государственной собственности. Свободное движение капиталов обернулось демонтажом и вывозом за рубеж весьма современного станочного парка и оборудования, которые за бесценок были приватизированы. В свою очередь, свободное движение людских ресурсов повлекло за собой массовый отток квалифицированной рабочей силы и специалистов за пределы Армении. В итоге за первые 10 лет независимости из четырехмиллионной Армении выехали по меньшей мере полтора миллиона человек. С внедрением же национальной валюты, либерализацией финансового рынка и проведением жесткой фискальной политики в республике, по сути дела, завершился процесс окончательного обнищания значительной части населения. В то же время критические выступления политических сил – приверженцев политики проведения рыночных реформ, повторяю, приверженцев политики рыночной экономики, строго пресекались законодателями рыночных реформ из МВФ, выступавших, по сути, в роли адвокатов местной плутократии. Экономика Армении и в наши дни все еще не оправилась от ощутимых потерь, причиненных “реформами” минувших лет. Уже по прошествии 10 лет с начала реформ один из блестящих экономистов современности, лауреат Нобелевской премии в области экономики Джозеф Стиглиц в своем экономическом бестселлере “Глобализация: тревожные тенденции” научно

обосновывает пагубность политики “Вашингтонского консенсуса” для переходных экономик. Реализация этой политики, как показывает современная практика, на самом деле обеспечивает безбедное существование лишь так называемому “Золотому миллиарду” граждан, которые как раз и проживают в странах ОЭСР.

Уважаемые коллеги, вы прекрасно понимаете, что в современную эпоху глобализирующегося мира экономика и финансы государств планеты как никогда взаимосвязаны и взаимообусловлены. И от того, сумеют ли страны ОЭСР выработать правильную стратегию экономического развития, которая будет учитывать также и интересы людей, проживающих вне государств “Золотого миллиарда”, во многом будут зависеть судьбы мира. Если ОЭСР сумеет найти сбалансированные решения, учитывающие интересы всех стран, то возможно будет избежать дальнейшей поляризации как в межгосударственных отношениях, также между странами-членами ОЭСР и остальным миром, так и поляризации внутри самих государств, независимо от уровня их экономического развития. Мир в условиях глобализации стал слишком взаимообусловленным и легко ранимым. И примеров этому очень и очень много. Недавние события во Франции, Германии, на Ближнем Востоке – яркое свидетельство сказанному. Осмыслим мы это, сумеем сделать правильные выводы, значит, предотвратим дальнейшее нагнетание напряженности в мире. В противном случае любое, даже самое академическое выступление правителя самого гуманного государства, Ватикана, Папы Римского, Бенедикта 16-го, сможет детонировать взрыв в нашем хрупком мире, готовом к этому.

Думается, что сегодняшнее обсуждение приблизит нас к пониманию реалий современности, к осмыслению того, что благодатная почва для радикализации настроений миллионов людей планеты не обусловлена неверными интерпретациями Святого Евангелия, Ветхого и Нового Завета или же Корана. Священные для миллиардов людей книги здесь ни при чем. Динамит заложен в глобальной экономике, авангардом которой является экономика стран – членов ОЭСР. И следует откровенно признать, что экономическая стратегия и реализуемая в ее контексте экономическая политика ОЭСР и в наши дни объективно служит дальнейшему обогащению государств – ее членов при одновременном обеднении

остальных стран, быть может, за исключением Китая, Индии и России.

Уважаемые коллеги, высшие интересы мира и прогресс человечества, историческая миссия ПАСЕ настоятельно диктуют необходимость включения в резолюцию по обсуждаемому вопросу положений, органически учитывающих историческую ответственность ОЭСР за гармоничное развитие мировой экономики, судьбы мира во всем мире.

SPEECHES

SPEECH
at the OSCE Parliamentary Assembly
Rotterdam, 8 July 2003

Mr. President,
Colleagues,

Before expressing my attitude towards the Monitoring Report on the Parliamentary Elections in Armenia, which was presented by Mr. Giovanni Kessler, I wish to declare that I am in radical opposition to the Armenian president, and very soon you will be convinced in it. However at the same time I would like to express my full satisfaction with the principled assessment of the policy conducted by the Armenian authorities towards the regulation and settlement of the Nagorno Karabagh problem raised by Vahan Hovhannisyan, leader of the Armenian delegation in his statement.

Dear colleagues,

This year parliamentary and presidential elections were held in Armenia. I would like to take this opportunity and convey my gratitude to the members of the OSCE, Council of Europe and US Department of State election observation missions. They proved to be extremely helpful. The need for their presence was especially felt by the presidential candidates, including your humble servant, who, according to the results of the first round, won 17,6 per cent of votes.

After the presidential elections parliamentary elections were held, which completed the anticonstitutional coup d'état and usurpation of power, and this process started during the first round of presidential elections on 19 February 2003.

Mass violations of the electoral code, Armenian constitution and European Convention of Human Rights – this is the essence of the assessment of the first round of presidential elections and it was incorporated in the reports of election observation missions. Application of exhaustive measures aimed at the exception of gross violations of the law, holding of free, fair and transparent elections during the second round of presidential elections – these demands expressed the content of the pressing recommendations by the OSCE, Council of Europe and the US Department of State to the Armenian authorities. During the second round the afore-mentioned recommendations were cynically disregarded by the Armenian authorities. The outcome of the second round was also flagrantly fraudulent.

The CIS observation mission monitors presented diametrically different assessment of the first and second rounds of presidential elections (different from the above-mentioned assessment). Their touching and good-natured conclusions discredited the Commonwealth of Independent States in the eyes of the Armenian public at large. The outbreak of the anger of the people deceived in their rights, humiliated and insulted, was not long in coming. Armenian citizens replied to the unlawful actions of the authorities by 150-200-thousand rallies and protests. This was followed by the unlawful arrests, administrative detentions and fines of thousands of people, whose main fault was the defence of their constitutional right. The Republic of Armenia was facing civil war. The moderate position of the National Unity Party prevented the bloodshed and fratricidal war in Armenia. It is noteworthy that hundreds of thousands of votes for the leader of the party, former presidential candidate, were stolen by the authorities to the maximum. Such was the situation characterizing the period before and after the elections. The republican authorities feeling their complete illegitimate nature, were impudent enough to rig the results of the second round of presidential elections. History was repeated, however, arousing deep regrets and concerns. The objectively strong assessment of the OSCE, Council of Europe and US Department of State observation missions (as it was expected the good-natured assessment of the CIS observation mission) were voiced, respective urgent recommendations and demands were presented to the Armenian authorities to ensure the holding of fair and democratic parliamentary

elections. This was followed by the regular cynical disregard of the recommendations of the afore-mentioned organizations by the authorities. The 25 May parliamentary elections were also flagrantly rigged. The overwhelming majority of the Armenian population is puzzled and arrives at the conclusion that for the concrete influential political forces responsible for the election monitoring it is not profitable to have legitimate presidential, executive and legislative powers in Armenia. The idea is clear. It is easier to manage and use authorities not enjoying the confidence of the broader strata of the population. This scenario is gaining ominous topicality given the sharp problems facing South Caucasus, and day by day their solution becomes more urgent. It is already predetermined that in the near future the Gordian knot of the South Caucasian problems should be inevitably cut. And this will play a significant role at a global scale. Unfortunately an extremely important circumstance is not taken into account – the Armenian people will not support treaties signed by the illegitimate authorities of the republic. Thus, the discussion of the Monitoring Report on the Parliamentary Elections in Armenia organized by the OSCE Parliamentary Assembly in this form can arouse nothing but deep disappointment. It will give absolutely nothing to the Armenian people, who with hope and belief expect to hear the fair voice of free and democratic Europe, USA and Canada. This will perhaps only slightly frighten the authorities, which, over the last six months have more than once neglected the recommendations of the OSCE, Council of Europe and US Department of State. Actually it will be the Armenian people who will be punished, who despite their five-thousand-year-old history remain the one and the same romantic people of the new history. People, who have not yet lost the faith in the decent democracy of the Old and New world, who see their future with and in the family of the OSCE member states.

Before concluding I would like to share my views with my Azeri colleagues, who at this Assembly more than once touched the issue of the Karabagh problem, which is a painful matter for all of us, striving to overshadow both the Republic of Armenia and Nagorno Karabagh. I shall be honest in my reply. In Armenia we deeply regret for the destiny of over seven hundred political prisoners in Azerbaijan's prisons. But here we see the bad luck and not the fault of the Azeri people. We feel

very painful when either by the EuroNews or the CNN we watch how the Azeri police beat the women, students and the elderly people, participants in the peaceful rallies, and this is not the fault of the Azeri people but misfortune, our common misfortune. We are striving to look at the world by the eyes of the English humanist, writer and poet John Donne, fellow countryman of Bruce George, President of the OSCE Parliamentary Assembly. Still in the 16th century he said these immortal words: “No man is an Iland, intire of itselſe; every man is a peece of the Continent, a part of the maine; if a Clod be washed away by the Sea, Europe is the leſſe, as if a Promontorie were, as well as if a Mannor of thy friends or of thine owne were ; and mans death diminishes me, because I am involved in Mankinde; And therefore never ſend to know for whom the bell tolls; It tolls for thee”.

Will our Pan-European home realize that the misfortune of the others is also its misfortune, and at that time the 21st century will become a Golden Age for the entire humankind?

Thank you for your attention and patience.

SPEECH
at the OSCE Parliamentary Assembly
Vienna, 19 February 2004

One year ago the regular presidential elections were held in Armenia, during which, unfortunately the provisions of the Armenian electoral code and the Constitution were grossly violated, and as a result Mr. Robert Kocharyan usurped the power. The violations at the presidential elections were strongly condemned both by the OSCE election observation mission and the US State Department. Moreover the opposition candidates were advised to apply to the Constitutional Court, which was observed by us. In 2003 the Armenian Constitutional Court, registering that the presidential elections were accompanied by violations, ruled that as a result a crisis of confidence was available in the country, and urged the political forces to harmonize the Republic of Armenia law on referendum with constitutional provisions and hold a referendum of confidence in the president. Parliamentary elections were ahead and the OSCE and the US State department urged the Armenian authorities to strictly adhere to electoral democracy, spirit and requirements of the electoral code. Mr. Kocharyan and the forces supporting him, responsible for the fraud of presidential elections, actually despised the urges of the OSCE observation mission and the US State Department, and this time, too, grossly rigged the parliamentary elections. The two wings of parliamentary opposition at first boycotted the first session of the illegally elected National Assembly. However again following the advice of the OSCE Parliamentary Assembly, Council of Europe and US State department they returned to parliament with the view of implementing the ruling of the constitutional court and supporting the organization and holding of the referendum of confidence in the president of the republic till 16 April 2004. However the illegitimate parliamentary majority supporting the illegitimate president denied the request of the constitutional court at the very first session of

parliament – it removed from the agenda and consideration in general the issue of the compliance of the law on referendum with the Armenian Constitution. Under these conditions the parliamentary opposition had nothing to do but boycott the activity of parliament which was grossly violating the constitutional requirements, and this was done. Robert Kocharyan and Serzh Sargsyan who have usurped the power and whose governance has led to a deep political and social crisis, instead of returning their supporters to the field of constitutional discussions, are currently using the parliamentary rostrum with the view of threatening both the opposition and those Armenian citizens, who, expressing the will of the entire Armenian people, demand the reestablishment of constitutional order in Armenia.

In my view in order to overcome the current political, parliamentary and social crisis in Armenia, it would be correct to discuss the issue of the reestablishment of order in Armenia at the OSCE Parliamentary Assembly next July to be held in Edinburgh since the president who has usurped the power in Armenia and the illegitimate parliamentary majority break all the agreements undertaken by the Republic of Armenia while acceding to the Council of Europe and the OSCE with their actions.

Another important issue I wish to address is the aspiration of the Armenian people to integrate with European and Euro-Atlantic structures being committed to all its treaties with other countries. This is the reason why we consistently participate in the implementation of the Partnership for Peace programme organized by NATO, but this is perceived by neighbouring Azerbaijan in an oversensitive manner. This was proved by the fact that recently Azerbaijan did not permit the Armenian officers to attend the tentative planning meeting of the “Best Effort 2004” exercises which was held in Baku. Besides, yesterday an extreme form of international terrorism was displayed by an Azeri officer who killed an Armenian in Budapest by an axe. I wish to say that both the Armenian and Azeri officers were there attending the courses organized within the framework of the NATO Partnership for Peace programme. We consider this murder to be the consequence of the militant statements on the part of the Azerbaijanian authorities. We have also serious concerns as to the

---

fact that the Azeri authorities wish to reduce to nothing the tremendous work carried out by the OSCE Minsk Group co-chairs for the settlement of the Nagorno Karabagh problem. I believe that the cases of international terrorism displayed by Azerbaijan and its position on the Nagorno Karabagh issue, namely to solve the problem by force must also become a matter of discussion at the Edinburgh session.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 8 October 2004

Mr. President,
Dear colleagues,

I wish to thank Mr. Adrian Severin for his topical report. I share your assessment of the fact that democracy is currently undergoing dangerous crisis.

Are we to blame for this and what responsibility do we have?

At the part-session of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe there was a focus on the prevention of the danger of terrorism in the Council of Europe member states, defence of human rights and democratic freedoms. The speakers condemned the terrorist attacks on the World Trade Centre in New York, Spain, Istanbul, El Fallujah, Moscow and Beslan...

Undoubtedly during these useful discussions sometimes there was an impression that we, I don't know why, without paying proper attention to the possible civilization roots of this plague of the twenty-first century, are passing by.

None of the speakers could refer to at least one example where the crimes of the terrorists had been officially condemned by the Shiah, Sunni and Vahabite centres. Not a single terrorist was condemned on behalf of Koran, was not called "shaitan", but hundreds of orthodox Muslims, as well as Christians and Jews fell victims of terrorists .... What is it – a new edition of Bruno Jasienski's "The Mannequins' Ball"? Or it

is the realization of the troublesome predictions of Samuel Huntington's political bestseller "The clash of civilizations". But perhaps this is a specific punishment for not paying proper attention to the call by the president of the Islamic Republic of Iran Mohammad Khatami on the need to start a dialogue among civilizations.

What does prevent us from combating terrorism and establishing true democratic values around the globe? The lack of will, lack of courage or the lack of knowledge? I believe, no. Our will in this fateful struggle is made shaky by lie and hypocrisy which, not rarely, we witness also here, in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, when its high rostrum is used for the popularization of lie and falsity.

The Azeri parliamentarian was so "inspired" in his speech that he accused Armenia of terrorism. His attacks in our address and before the memory of hundreds of killed and burnt innocent Armenians in Sumgait, Baku and Kirovabad can't be called otherwise but sacrilege. It seems as if nowadays some people are inspired by Adolf Schicklgruber's satanic phrase, when he cried: "Who is recalling now the Armenian massacres in the Ottoman Empire?", a phrase which actually became the prelude for the Holocaust. One and the same orator dressed in the mantle of truthful person in the conditions of the tragedy of survived Armenians in Azerbaijan without a twinge of conscience mourned from this rostrum for the Jews killed by terrorists. What is it, if not hypocrisy? Or how can one describe the fact that the children born in the de facto free and independent Nagorno Karabagh, who have finished school this year and wish to become university students, could be offered from Strasbourg not to live on their soil, where still since the times of the ancient Roman Empire their ancestors have been living? Moreover they offend the parents of these children by calling them occupants. And the children involuntarily think that the world is so unjust if the right to write and read in the native language, marry in the Apostolic church of the descendents of the ancient Christian civilization is considered to be an aggression. And Azerbaijan, which for several decades pursued a policy of state terrorism towards Armenians, is presented from the PACE rostrum as a victim of aggression.

Mr. President,

The Palais d'Europe is undoubtedly a beautiful building, but for the people of Strasbourg it will not replace the Cathedral. I believe Mr. Peter Schieder will agree that for the Viennese this palace will not replace St. Stephen's Cathedral, and Terry Davis, I think, will not deny that for the people of London it will not replace St. Peter's Cathedral and, even more, for all of us, St. Peter's Cathedral of the Vatican.

Each and everyone of us is a servant of the Council of Europe's Palais and, with our activity we could turn this palace into a spiritual cathedral of the third millennium, which through entire Europe will radiate ideas of democracy, freedom, compassion and humanity. And only in this case our Pan-European parliamentary family can in a spiritual sense aspire to become a "holy family of the twenty-first century". Its architectural implementation has been made a reality in Barcelona for one century by the great Antonio Gaudi's design.

And then the grateful generations passing by the Palais d'Europe, will remember us kindly, as we remember and respect bishop Wernek of Hamburg and Konrad of Kunneburg, duke Babenberg Henry II, Christopher Wren, to say nothing of Bramante and Sangalo, great Michelangelo and Raphael, who became immortal by creating the stately cathedrals of Strasbourg, Vienna, London and Rome. And let our dreams and aspirations come true as kind deeds, which will praise us for centuries.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 25 January 2005

Mr. President,
Dear colleagues,

The nature of the discussion of the Nagorno Karabagh conflict reminds me of the polemics between Plato and Aristotle, the great philosophers of the Hellenic era on the topic “the blindness of eyesight and the eyesight of blindness, or does the mole have eyes?”. When the dispute was prolonged for a long time, the gardener slave suggested taking the mole and checking whether the latter had eyes or not. But the philosophers said they did not need a mole to disclose the truth...

The same thing is currently taking place in PACE where they want to solve the destiny of the Nagorno Karabagh people without inviting them to attend the polemics. The Armenian delegation which persistently insisted on inviting them, due to the efforts of the notorious patrons of the Azeri delegation appeared in the role of the gardener slave. And this is in case when our Azeri colleagues are too far from Plato and Aristotle regarding their level, to say nothing of their guides, even if we do not mention the fact that the honourable Mr. David Atkinson has not been to Nagorno Karabagh for ten years now.

What is the core of the issue? Azerbaijan is attempting to establish its rule over ethnically alien people believing in Christian moral principles, living in Karabagh. Here in PACE they persistently do not wish to see that the level of education of the Nagorno Karabagh population over the fifteen years of freedom and independence, I reiterate, over the fifteen years of freedom and independence, has significantly exceeded the

respective indicator in Azerbaijan. The number of teachers, doctors, students and pupils per 1000 inhabitants is also higher than in Azerbaijan, and the per capita income is higher, too. And the most important thing is that the Nagorno Karabagh people have achieved their freedom at the cost of the numerous deaths and privations of Armenians as a result of the massacres organized in Sumgait, Baku, Kirovabad, Mingechar and Dashkesan by the Azeris, to say nothing of the many thousands of martyrs who lost their lives in the war imposed by the eight million people Azerbaijan on the Armenian population of Nagorno Karabagh.

Today after the failure of the military acts of violence unleashed by them our Azerbaijanian colleagues are persistently trying to juggle with the history of the Karabagh conflict by force. In this thankless task their only argument is to rely on the power of the black gold – the oil and not the restoration of the historical truth, the Azerbaijanian oil, which in the late nineteenth and early twentieth centuries prevailed over the blood of one and a half million innocent Armenians massacred in the Ottoman Turkey. Due to historical fate, or perhaps by Providence, in those tragic and troubled times Robert Gascoyne-Cecil, Lord Salisbury, was the prime minister of the British Empire. It was he who in reply to the entreaties of the Armenians to save the two million population of Western Armenia in 1896 seriously and cynically declared: “The English warships cannot climb the Armenian mountains”. Probably at that time they did not manage to descend the Hindukush mountains of Afghanistan, and this was turned into the first tragedy – the Armenian massacres during the rule of Sultan Humid, who earned the nickname of Bloodthirsty.

Years later the British Empire had another prime minister – the outstanding politician and humanist David Lloyd George who, describing the official stand of the participants in the 1919 Paris peace conference, wrote: “The people of Armenia both by their race and religious principles differ from the ruling Turkish nation. Their faith was Christianity. The notorious sultan Humid has pursued a policy of deportation against this ancient people.... Turning the Armenian majority into a small and frightened minority... The allies (the British Empire, France, Belgium, Greece, Poland, Portugal, Czechoslovakia, Romania, the state of Serbia-Croatia-Slovenia, Hejaz and Japan) were of the opinion that the Turks

should not be allowed to use the fruits of their atrocities, and the heritage of the ancestors should be returned to the Armenian people and they must be provided the opportunity to restore their bygone strength” (David Lloyd George, “The truth on the peace treaties”).

Almost ninety years later they wish to repeat the history. But we are hopeful that the Parliamentary Assembly of the Council of Europe realizes that the Nagorno Karabagh people are invincible since they fight for their freedom, and freedom is not afraid of death, because it is not afraid of the Judgment, unlike slavery. Slavery which in PACE some individuals are willing to return to the Karabaghi people.

Before concluding I would like to refer to the words by Winston Churchill, the first man of all times in the history of Great Britain: “The difference between a statesman and a politician is that the politician acts focusing on the next elections and, the statesman acts focusing on the coming generation”.

And if the PACE members do not cross the Rubicon dividing the politician and the statesman, very soon the dismal prediction of the talented German philosopher Oswald Schpengler will come true and the “Sunset of Europe” will start. And it will be on our conscience.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 27 January 2005

It is quite symbolic that the discussion on the European Centre for the memory of the victims of ethnic cleansing is taking place in the year of the ninetieth anniversary of the Armenian genocide in the Ottoman Empire. The elite of the Armenian nation – over six hundred intellectuals, engineers, doctors, political elite representatives, officers living in Constantinople were arrested on 24 April 1915 and brutally killed. These atrocities were the beginning of the massacre of over one and a half million Armenians and the wandering of hundreds of thousands of Armenians throughout the world, who had a narrow escape from the Turkish yataghan.

At that time one of the pages of Bruno Jasienski's "The Mannequins' Ball" was written. Europe was silent, and it is no coincidence that a quarter of a century later, in August 1939, while addressing his army commanders, in his monstrous racial ravings Hitler declared: "I gave an order to my "Dead heads" military units to condemn to death Polish-born and Polish-speaking men, women and children ruthlessly and without any remorse. Only this way we can conquer the vital space we need. Who is voicing the extermination of Armenians?". Later the Jews shared the tragic fate of the Poles.

The recurrence of ethnic cleansing in Europe made known of itself in late 80s, early 90s, when the massacres of hundreds and thousands of Armenians in Sumgait, Baku, Kirovabad and Dashkesan took place, when over 450,000 my compatriots fled Soviet Azerbaijan. And only at the cost of great human losses and due to its heroism the Armenian population of Nagorno Karabagh could save.

Regrettably Mr. Mercan, our colleague from Turkey, two days ago took the floor and wrathfully condemned the Karabaghi people for the fact that they prevented the genocide of their own people. His attempts to draw parallels with the events in Nagorno Karabagh and individual separatist manifestations in European countries stand no criticism. These manifestations are strongly condemned by the overwhelming majority of the population of these same European countries.

As a matter of fact Mr. Mercan was calling on Belgians, French, English, Poles, Russians and Italians to save from themselves. It is good that there are no representatives of Canada in the Council of Europe otherwise they could not have been excused for the opportunity the Canadian government provided for Quebec to solve their destiny through referendum a couple of years ago. Mercan's speech maintained the traditions of the notorious Byzantine policy, as if in 1453 giving Constantinople over to fire and sword the ottomans had learned lessons from the Byzantine civilization they destroyed. For the sake of justice we must say that they had adopted not the best practice. For unknown reasons our Turkish colleague did not refer to the July 1974 events when the Turkish military unit entered Cyprus and occupied roughly forty per cent of the territory of the independent Republic of Cyprus, a state, where eighty-two percent of the population were ethnic Greeks, as well as Armenians and Maronites. It was not mentioned that the consequence of the occupation were the deaths of thousands of Greek Cypriots, over 200,000 Christian Cypriots were displaced, and became refugees in their own country.

Involuntarily one recalls the following phrase from the Bible: "And why do you look at the splinter in your brother's eye, and not notice the beam which is in your own eye? Or how say to your brother, 'Allow me to take the splinter out of your eye,' while the beam is in your own eye? Hypocrite, first take the beam out of your own eye, and then you will see clearly how to remove the splinter from your brother's eye" (The Gospel according to St. Matthew).

The establishment of the European Centre for the memory of the victims of ethnic cleansing must start from the restoration of our historical memory. And the confession "Mea culpa" by Pope John Paul II made

in 2000 A.D. should be set for us as an example. He asked for the indulgence of the Lord and humanity for the actions of the Catholic church against the heretics and the liberals, for intolerance, religious wars and crusades, as well as for the enmity and distrust towards the Jews by many Christians.

I think the confession-statement “Mea culpa” should forestall the establishment of the European centre since all victims of ethnic cleansing in the European continent were through the fault of politicians and not peoples. And the peoples are waiting for the penance of politicians and the penance of all of us.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 27 April 2005

Mr. President,
Distinguished colleagues,

The issues of migration for the Armenian people have not lost their topicality for over one and a half century.

Anatol France, the outstanding French writer wrathfully condemned European rulers in 1917 for their sluggish indifference towards the destiny of the Armenian people. He wrote: “Our sister is dying in the East. Her only crime is that she shares our feelings, loves what we ourselves love. She, as we, has absorbed and embodied in herself wisdom, justice, poetry and art. And in this lies her unforgivable fault. Armenia is dying, but it will revive. It has very little blood left, which will give birth to a heroic generation.”

With these words the great humanist characterized the fate of hundreds of thousands of Armenians who were saved by miracle from the genocide committed in 1915 in the Ottoman Empire. The Armenians who survived by miracle ran away to the Arab countries. Hundreds of thousands found shelter and asylum in the Russian Empire, France, Greece, the USA and Australia. The names of many emigrants and their children are inscribed by golden letters in the new history of their second homeland.

In France there is a great respect towards the talented writer Henri Troyas and film director Henri Verneuil, the French people love and are proud of Charles Aznavour. The Egyptians pronounce with deep respect the name of one of their best prime ministers and foreign minister of the

nineteenth century Nubar Pasha, an eminent statesman and humanist, who saved and supported tens of thousands of his compatriots, who had fled the Turkish yataghan (sword) from the Syrian desert of death Der Zor. The Arab East, Europe and indeed, the Lebanese people will always remember with warm feelings the son of an Armenian refugee woman, the great son of Lebanon, assassinated by the terrorists, the Lebanese prime minister Rafik Hariri.

The grateful Americans are proud of the gifted novelist William Saroyan and artist Arshile Gorky, prominent film director Rouben Mamoulian and the no less distinguished governor of California George Dokmedjian, close friend and fellow-fighter of Ronald Reagan.

The tragic pages of our history resound with pain in the hearts of the present generation, in particular during these April days, when the twelve million Armenians dispersed throughout the world light candles in churches and cathedrals in the memory of their one and a half million of compatriots guiltlessly killed in Anatolia. In these days we experience their fate also for the reasons that the threat of the forced migration of Armenians has not lost its topicality today either.

I shall refer to the newspaper “Bakinsky Rabochy” (“Baku worker”) of 25 July 2002 under the headline “The media should be the heralds of truth...”. Heydar Aliev, the then president of Azerbaijan, disclosed the truth of the policy of official Baku with respect to the Armenians of Nagorno Karabagh: “I am referring to the period, said Aliev, when I was the first secretary, and supported greatly the development of Nagorno Karabagh at that time. In the meantime I sought to change the demography there. Nagorno Karabagh raised the issue of opening an institute, a university. Everybody in my country was against it. I thought over and decided to open a university in Nagorno Karabagh. We sent the Azerbaijanians from the surrounding areas not to Baku, but to Nagorno Karabagh. We opened a big shoe factory there, and sent Azerbaijanians from the surrounding areas of the oblast (region) to Nagorno Karabagh. Thus through these and other means I endeavored to have more Azeris in Nagorno Karabagh, and the number of Armenians was reduced”. One can’t put it more frankly than it is.

The roots of the mass emigration of over half a million Armenians from dozens of cities and districts of Azerbaijan populated by Armenians are in the policy conducted during those years. It was this policy of forcible driving out of the Armenian population from its historical homeland which led to the struggle of the citizens of Nagorno Karabagh for their national self-determination.

If today in PACE we do not have an in-depth study of the reasons of migration in South Caucasus and do not take necessary measures to prevent them, more than 140 000 inhabitants of Nagorno Karabagh might become potential emigrants, which will turn into a humanitarian disaster in the region. Regrettably here, in PACE, some people are preparing a ground for the mass outflow of Armenians, dooming them to the reiteration of the fate of hundreds of thousands of our fellow countrymen, who in the early twentieth century lived in the Ottoman Empire and Nakhichevan autonomy, a historical Armenian area, which was forcibly torn away from Armenia by Azerbaijan.

Fellow parliamentarians:

In the first days of April the world bid farewell to Pope John Paul II, everybody – the Israelites, the true Muslims, the Hindus, the protestant Christians, the Anglicans, the orthodox believers and the Gregorians in the name of their heads of state and governments and spiritual leaders who arrived in the Eternal City for the funeral of the Supreme Pontiff. The Israelites highly appreciated Pope John Paul II for the penance in Jerusalem at the Wailing Wall for the crime of the Holocaust, the Muslims did justice to the courage of the Pope, who for the first time ever in the history of Catholicism visited the Islamic shrines in Damascus –the mosque and sanctuary of the “Omayyeds”, for his penance in public for the Muslim blood, shed by the crusaders for the liberation of the Lord’s coffin. The orthodox Christians respected the Pope for the humble penance for the plunder of the Byzantine shrines, the Cathedral of Constantinople and the ravages by the crusaders 800 years ago. The Great Pope gained the hearts of both the ordinary and the powerful people by repenting the sins he had not done and which had not taken place during his papacy. He realized by mind and felt by his heart his great predestination. And it seemed as if the first lesson from what was experienced in these days

should have been taken by us, the servants of the Temple of Freedom and Democracy, servants of the Palais d'Europe, the members of PACE. It seemed as if we should attempt to comprehend our own predestination. And perhaps it required very little from us to start our session by standing up and paying tribute to the memory of one and a half million of Armenian victims of the 1915 Genocide by a minute of silence.

And it appears that it should be done at least today, on the occasion of the 90th anniversary of the beginning of the horrible tragedy of the 20th century. And only under these conditions the deep and heartfelt words, uttered by each and everybody of the heads of state and government and confessions in the days of farewell to the Pope could have been perceived not only by the Armenians, but also by the peoples of the world as a realized penance by the recognized leaders of modern civilizations for the not yet officially condemned Armenian Genocide by all countries, for the ceaseless wars, for the still continuing hungry and poor existence of almost a billion citizens of the planet of Earth. The decisions taken by us here, in the heart of Europe could serve as Ariadne's clew on this thorny path. Without the realization of their predestination by the delegates of PACE there will be neither a unity of our thoughts and actions, nor acquittal and salvation.

We would not wish the words pronounced by the Norwegian humanist, great friend of the Armenian people Fritjof Nansen in those tragic years to become an epilogue for our modern history. Let us recall and contemplate once again over the warning of the great Norwegian: "Woe is the Armenians that they are involved in the European politics. It would have been much better for them if none of the European diplomats pronounced the name of Armenia".

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 20 June 2005

Mr. President,
Distinguished colleagues,

It is difficult to overestimate the issue at the PACE entitled “ Media and Terrorism”, which is especially topical for Armenia.

Newspaper “Zerkalo”, 28 February 2004, Azerbaijan. Quotation from the interview of Elmira Suleymanova, ombudsman of the Republic of Azerbaijan: “ Ramil Safarov should be an example of patriotism for the Azeri youth”. Newspaper “Zerkalo”, March 2004. Quotation from the interview of Anar Mamedkhanov, member of the Milli Mejlis of Azerbaijan: “ I always told our officers in Turkey: we need you in Karabagh. They, the Armenians, should be killed in Karabagh, and not in other countries.”

There are many similar examples of how the Azeri politicians responded through the press to the barbarous murder of the Armenian officer Gurgen Markaryan committed by the Azeri officer Ramil Safarov. Gurgen Markaryan was brutally killed at 5:30 in the morning in his sleep. He was in Budapest within the framework of the NATO Partnership for Peace programme.

While reading the Azeri press one involuntarily asks the question: who is a greater terrorist – Ramil Safarov or the member of Milli Mejlis Anar Mamedkhanov and the Azeri ombudsman Elmira Suleymanova? Perhaps the editorial staffs of the Azeri newspapers circulating their

misanthropic nonsense are involved in the terror? Who is more criminal—the recruit of the Azeri army who absorbed the instigating statements of the afore-mentioned officials and later became a terrorist or the instigators themselves? Who is to answer for the actions of 18–20-year-old Azeri soldiers who, today also, by the order of the commanders and with the blessings of the ombudsmen and members of the Milli Mejlis are killing young people of their age by a sniper’s fire at the demarcation line of the military operations in Karabagh? What do the relatives of the murdered Gurgen and the relatives of Ramil, the killer, feel, when in these days they are reading the Azeri and Turkish newspapers full of hatred towards Armenians? And, finally, what is our role, together with you, in preventing this evil of the 21st century; what responsibility lies with the members of the Council of Europe’s Parliamentary Assembly and isn’t it the appraisal of members of parliament, when the ombudsman of a member country makes a hero out of the cruel murderer?

Why don’t we ask the question: who are they and where are they, the heroes and humanists of modern Europe, who are they — today’s Fritjof Nansen and Anatol France, John Paul II and Mother Terese? What is our predestination?

Dear colleagues,

At the spring part-session 97 members of the PACE called on the Armenian leadership to accept the proposal by the Turkish Prime Minister Recep Erdogan to start a joint study of the events that had taken place in the Ottoman Empire during World War I.

The parliamentarians who had signed the document apparently believed in the sincerity of the Turkish Prime Minister’s appeal. The initiators of the scientific conference to be held in Istanbul also believed in Erdogan’s call. It should have been held on 25 to 27 of May in the Bosphorus University on the topic: “Armenians in the era of the decline of the Ottoman Empire: scientific responsibility and issues of democracy”. As long ago as before the proceedings of the conference the influential Turkish newspaper “Milliet” condemned the forum which had not yet started, calling the Bosphorus University a place, where “the 1915 events and the official views of the country are subjected to a revision”.

“Huriet”, “Zaman”, “ Milliet” and other leading Turkish newspapers ostracized the conference organizers. Iber Ortayln, professor of the Galatassaray University, Yusuf Halachoghly, chairman of the Turkish Association of historians, Shyukryu Elekdag, member of the Turkish Parliament and Ramazan Toprak, MP and member of the Justice and Development Party, led by Erdogan himself, insulted them personally.

It is noteworthy that being against the holding of the conference on the Armenian question in the Bosphorus University, member of parliament Toprak cast doubt on the fact of the existence of democracy in Switzerland and France, declaring: “Could you imagine organizing scientific conferences on the confirmation of a Turkish thesis in Switzerland or France”. These words were perhaps addressed to Mrs. Rosemary Zapfl-Helbling, an MP from Switzerland in token of the gratitude for the signature in the appeal of 97 members of the PACE. The Turkish minister of Justice Cemil Cicek went further and, as reported in “Zaman” and “Milliet” on 25 of May 2005, declared from the rostrum of the Parliament, that “ I am looking forward to the exercise of the duty by the Council for higher education”. The organizers of the conference should be held up to public scorn - this is actually the part and parcel of the Turkish Justice minister’s statement. On that very day the presidency of the Bosphorus University had to announce on the delay of the conference for an indefinite time.

Another demonstration of terror instigation. Recently the Azeri newspapers disseminated the statement of Hajiyag Nuriev, leader of the Islamic Party of Azerbaijan, in which he calls to “start a sacred war against Armenia and declare jihad”... And this scurrilous information was provided by the Azeri press with unhidden sympathy.

Today PACE should demonstrate will and issue a resolution condemning the afore-mentioned and other actions, which are instigating terrorism.

Distinguished colleagues,

I would not have invented anything new saying that mendacious and cunning politicians give birth to an irresponsible press, which, in its turn, creates a favourable soil for modern terrorism.

And it is here, in PACE, as millenniums ago in the destructed Carphage, the soil feeding terrorism should be thrice ploughed and sprinkled by a thick layer of salt, so that in our Pan-European house, in every corner of Europe terror and wars could be eradicated forever. And in this lies our historic mission.

SPEECH
at the OSCE Parliamentary Assembly
Washington, 4 July 2005

Mr. President,
Dear American colleagues,

First and foremost may I extend my congratulation to you and, in your person the American people, on the occasion of the important holiday – the Independence Day, and wish happiness and prosperity to all American families.

Dear colleagues,

While addressing the opening session of the OSCE Parliamentary Assembly, the US Secretary of State, Doctor Condoleezza Rice mentioned figuratively, that “We are going through great historic changes. Whatever seemed impossible yesterday, today becomes inevitable”.

One can involuntarily ask a question: perhaps the irreversible changes taking place in front of us on the world political map were foreseen and anticipated by Jerry Ford, the US President, who, despite the persistent advice of many politicians from his environment, in August 1975 put his signature on the Concluding Act of the historic Agreement on the Security and Cooperation in Europe?

Moreover, in reply to the reproach in his address, he, in that significant year said to his opponents: “The historians will judge us not by the promises we give, but the promises we give and redeem”.

Let us ask a question: how will the coming generations assess our work at this wonderfully organized by the host country session, say in

2035? Does the current Parliamentary Assembly have the chance to become a significant turning point in the globalizing world, as the 1975 Helsinki Conference for the Security and Cooperation in Europe? To put similar crucial tasks is not only our right, but also the direct duty. And we shall be able to fulfill them, if we can analyze in an unbiased way what is going on at present in the OSCE space.

Dear colleagues,

I believe you will not call into question the fact that following the collapse of the USSR for 15 years not a single authoritative international political and legal forum has taken place without the discussion of the problem of the settlement of the situation in Nagorno Karabagh, Abkhazia, South Ossetia and Transdnister. As a rule these forums address the issues of the infringement of the civil rights of the Russian-speaking population in the Baltic states, as well as issues of moral and legal nature of the recent historical past, which are raised by the representatives of the Baltic states before the Russian Federation. Unfortunately the list of the keen problems worrying the peoples of the European continent, USA and Canada is not exhausted. The passions around the Republic of Cyprus do not fade, we all are troubled by the fate of the Serb population and that of Kosovo as a whole. Why are not these problems, these conflicts solved peacefully? What is the reason? In the crisis of the institute of international law? In the imperfection of the activities of international organizations? In the lack of good will of the world's leading countries and its politicians in the peaceful resolution of bleeding conflicts? In my view, no.

At Armenia's example let us try to comprehend what are the genuine reasons for the inadequate action of politicians in overcoming these new challenges accompanying, or rather being one of the consequences of the globalizing world. Armenia's example in our coming analysis is greatly symbolic. In the ancient times Armenia was not only a holder of the values of Hellenic and Roman civilizations but at the same time it was an active disseminator of the values in the entire space of Asia Minor. Due to the historical destiny my homeland was many times involved in the intercivilization conflicts of Persia, Greece, the Roman and Byzantine empires. Time and again Armenia was in the epicentre of Arab Muslim and Christian wars.

To the pride of Armenians during its entire history Armenia was always true to Christian values and, it is natural that for the first time ever in the world in 301 it declared of the recognition of Christianity as its official religion. And there is a meaning that being repeatedly subjected to devastating wars by its militant neighbours, deprived of statehood for centuries, even under the threat of physical extermination the Armenians were not assimilated.

The Armenian civilization outlived Babylon and Assyria, the Roman and Byzantine empires, the Arab caliphate and Ottoman empire. Moreover it became a witness and prosecutor of misanthropic crimes during the years of the Ottoman empire's agony. In the foothills and plains of the biblical Mount Ararat, in the one tenth part of its historical homeland the Armenian people continue to create in the independent Republic of Armenia. Being the bearers of the historical memory of ancient civilization we are in particular worried by the events taking place in the South Caucasus region these days. The Republic of Armenia is in serious jeopardy. If the OSCE, USA, Russia and the leading countries of the European Union do not take active measures, our region can once again become an arena of a serious intercivilization conflict. Whatever is said is not a dramatization of the situation.

Let us analyze together what dangers are in wait for Armenia and the countries of the region.

Dear colleagues,

The OSCE Parliamentary Assembly responds in an operational way, sometimes selflessly to the military, legal and humanitarian challenges in its territory. In this light there is a trouble, sometimes bewilderment, why for the past 15 years the OSCE did not react at all to the cruel economic blockade implemented by Turkey and Azerbaijan against Armenia. Moreover they initiate and push aside Armenia from the participation in the large-scale regional economic projects, be it the Baku-Tbilisi-Jeyhan oil pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline, the railroad built within the framework of the North-South projects linking Russia to Iran via Azerbaijan.

Turkey and Azerbaijan have a specific task: to render Armenia's economy lifeless, completely isolate it from the possible integration with the South Caucasian and Central Asian economic space.

Their calculations are cynical and simple. As a result of only the communication blockade Armenia annually loses over 12 billion dollars. The main investors of the above-mentioned projects are OSCE member states, and this fact causes pain. This is the economic and financial price which Armenia has already paid for the right of the Nagorno Karabagh people to their self-determination, for their commitment to the ideals of freedom and democracy. However there are losses not subject to evaluation: the irreplaceable losses of the lives of thousands of Karabaghi people. The situation exacerbates by the fact that the proposals on the peaceful resolution of the Nagorno Karabagh conflict at the outset have a charge of such explosive force in themselves, that put it into action, it could destabilize the situation in the entire region. This statement is not an exaggeration, but rather a conclusion, which is inevitably arrived at, when trying to comprehend the philosophy of the proposals for the peaceful settlement of the Nagorno Karabagh conflict. Delving deeply into the philosophy one mentally moves into the time crucial for the modern human civilization.

Beginning of our era. Trial against Jesus Christ. High Priest Joseph Caiaphas is the prosecutor and chief justice. His charges are as follows: the people believed in Christ and would follow him. Believing him, the people would stop to obey the Roman laws and Judah's Roman procurator Pontius Pilatus. Then the people would raise a rebellion against Caesar and Rome, and the iron Roman legions would drown the rebellion in the blood of the rebels. They listened to Caiaphas's arguments and Christ was crucified.... However they failed to avoid the uprising. The blood of thousands of people was shed in Judah, whose only fault was their aspiration to live in freedom and independence.

And now at the price of the lives of not numerous, but proud people of Karabagh they think and hope that lasting and stable peace will dominate in the South Caucasus. Yes, I did not make a slip in speaking, saying: at the price of the lives. The people who have enjoyed the fruits of freedom, democracy and independence will not stand for the "price". It is important for us to understand that the unsettled problems of Nagorno Karabagh are not the consequences of the lack of the good will of the parties to the conflict and moreover, of the mediatory mission of

the OSCE in the person of the Minsk Group. The problem does not lie within politics and politicians. It is deeper, in the philosophy and our Christian self-consciousness. High Priest Joseph Caiaphas was also frank, when he thought and hoped that at the price of Jesus Christ's life, an individual, the lives of an entire nation could be saved. It was his belief. It seemed to him that for the sake of the salvation of his people Christ's life should be put on the sacrificial. The Armenian Christian philosophy of life is based on the basic Christian postulate unquestionably affirming that the life of an individual is unique and priceless. The fight for every human life, for upholding his/her ideals, liberty and independence is the only way to save the humanity. It is the only one, and it is this way that is capable of protecting our common civilization in the great confrontation with the globalization challenges.

Be the OSCE Parliamentary Assembly able to find adequate philosophical explanations acceptable for modern civilizations, it means the hope for the success of the dialogue between the civilizations will obtain real outline. The success of politicians in the resolution of conflicts will be safeguarded by the direct dependence of the level of their professionalism.

If we fail to do it, then right now we should reconcile ourselves with the fact that our heirs will judge us by recalling the phrase by the great preacher Ecclesiast: "All's vanity, vanity, vanity of vanities and languor of the spirit".

The statements by the members of the OSCE Parliamentary Assembly in the historical, even in the shortest perspective, will give them neither more honour, nor fame. Great Cicero, orator and philosopher, who lived long ago, voiced the immortal Greek and Roman philosophy. It is time for everybody to realize that only with the victory of great truth the time of great intellects comes, which is able to overcome the new challenges of the third millennium.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 26 January 2006

Humanism, great feeling of personal responsibility and deep emotional experience of the things happening in our common European home – this is the first impression and understanding of the report by honourable Rosemarie Zapfl-Helbling (Switzerland, Group of the European People’s Party).

The report awakens in each of us a desire to objectively look into the reasons of mass immigration of African Arabs, Pakistanis and Turks into the Western European countries, in particular to France, United Kingdom and the Federative Republic of Germany. The development of a Pan-European politics is becoming topical, aimed at the banning of the growing dissatisfaction of hundreds of thousands of immigrants with their harsh socio-economic situation and lack of settlement into a dangerous inter-civilization conflict.

November 2005, France. Thousands of burnt cars, hundreds of broken and looted shops, fires blazing in different cities of the country.

How did it happen, that the homeland of the idea of “human rights” which more than two hundred years ago proclaimed that any individual who set foot on its land, became a free citizen, in response got acts of vandalism? The events that took place in France echoed with sharp pain in the hearts of all Armenians. The feeling of deep gratitude towards Christian France as well as towards the Muslim Arab East will never fade away, which provided home to hundreds of thousands of Armenian refugees, who escaped the 1915 Genocide in the Ottoman Turkey by miracle.

What are the sources of the conflict, do they have civilization roots? If we do not give exhaustive answers to these questions, sooner or later Europe will have to face the following choice: either to obey the world of new barbarians or be under the auspices of the extreme right or left wing radicals, namely fascists, thus arousing the ghosts of their own barbarity.

It seems that the recent troubled events in France have deep civilization roots. They are conditioned by the principal difference between the Western civilization and the Islamic world, contradictions between the basic social values: for the West it is the unconditional Freedom of the individual and for Islam the key value is Justice.

“The freedom of the individual” as a basic value implies the responsibility of each and every person solely for himself/herself and solely before himself/herself.

The principle of Islamic justice requires common responsibility of the entire society, individual groups and people before each other, the past and the future, but first of all before Allah, the Creator.

Sooner or later justice is killed by freedom. This objective tragedy was formulated in the well-known aphorism by Friedrich Nietzsche: “One should be strong so that to live forgetting how it is one and the same thing: to live and be unjust”.

The conflict between the Western civilization and the Islamic world is a drama of an extremely acute confrontation between Freedom and Justice in the Islamic interpretation.

The realization of these realities puts a particular responsibility on each of the Council of Europe member states. In this respect the acts of vandalism with the direct participation of the Azerbaijani government arouse serious trouble. Thus in December 2005 about 100 Azeri soldiers penetrated into the Armenian necropolis of Old Julfa in the Nakhichevan autonomy and with sledgehammers and heavy equipment smashed up the wonderful gravestone crosses of the 917th centuries, which are a part

of not only the Armenian but also the world cultural heritage. In the mid 18th century according to the authoritative and famous scientific and historical sources there were around ten thousand khachkars (cross stones) in the Necropolis. Before the Karabagh events only 2700 small monuments of Christian architecture were left by Soviet Azerbaijan as legacy. The destruction of the legacy of the Armenian history in Old Julfa of the Nakhichevan autonomy of Azerbaijan is being completed nowadays.

Involuntarily one recalls a surprising story. In 1820s Lord George Noel Gordon Byron very actively participated in the Greek liberation struggle against the Turkish rule. He was astounded when they told him about the siege of Parthenon, the temple of Athena – Parthenos in Acropolis, Athens by the Greeks when it was occupied by the ottomans. The beleaguered Turks ran out of lead necessary for cartridges. And then they, the Turks decided to fuse the bells of Parthenon and all metal parts of that wonderful monument of the 5th century B.C. in order to cast shells and cartridges. When the Greeks learned about the intention of the Turks they themselves provided the Turks with lead on condition that the latter did not touch the Parthenon bells. The lead was turned into shells and bullets which afterwards killed the Greeks. What will be the price to be paid by the Armenians to Azerbaijan so that the Azeris do not destroy the Armenian shrines in Nakhichevan.

Perhaps one could put a condition before the Turkish Republic which, in conformity with the Moscow treaty of 16 March 1921 between Russia and Turkey is a guarantor for the status of the Nakhichevan autonomy, could stop the outrage by the Azeris upon the Armenian shrines, would prove actually its commitment to Pan-European values and thus its readiness for a full membership of the European Union.

I would like to conclude my statement by referring to the political bestseller by Patrick Buchanan, candidate for the US presidency from the Republican Party in early 90s “The Death of the West”. He warned by voicing the following idea that in science, technologies, economy, industrial production, agriculture, development and production of arms and democratization America, Europe and Japan have gone forward for many generations, but the Islamic world has maintained something which

is lost by the West, namely the desire to have children and continue its civilization, culture, family and belief. It is almost impossible to seek nowadays a European state whose native population is not dying out, and it is impossible to seek an Islamic state whose population is not growing from day to day. Yes, the West has learned a lot of what is unknown to Islam. However Islam recalls what the West has forgotten: “There is no any other world besides the one created by faith”.

Let us think what the European values are currently being degenerated into. Immense freedom and tolerance are prevailing, namely the recognition of each and everyone to live in his/her own way. In everyday life it has been turned into burning cars and shops, unpunished, moreover, actual encouragement of outrage upon the shrines of the ancient Armenian Christian nation by a Council of Europe member state... Is really Patrick Buchanan’s prophecy coming true and the “Death of the West” is coming?

SPEECH
at the OSCE Parliamentary Assembly
Vienna, 24 February 2006

Dear colleagues,

Regrettably the member of the Milli Mejlis of Azerbaijan has gravitated so much that here, before this authoritative audience, in the presence of the representatives of fifty-five countries from Europe, USA and Canada, numerous guests invited from the Muslim states, insulted the European Union and the European Parliament, actually accusing them in slander. I believe that the delegates of the EU countries will duly respond to this heavy but false accusation, which says that the destruction of khachkars (cross stones) in the Armenian cemetery in Old Julfa , which was addressed by Vahan Hovhannisyan, leader of the Armenian delegation, in his speech, is invented by the Armenian propaganda. Actually the Azeri parliamentarian reproached the European Parliament in making a relevant decision on 16 February 2006 on the given issue based on ostensibly non-existing facts.

And now I shall go on with my speech on the essence of the issue under discussion.

Dear colleagues,

The issue we are discussing today is exceptionally topical for the destiny of the world, and this is not an exaggeration. It is important to find an objective answer to the question: what are the roots of the events that shook the Islamic world after three months following the publication of the cartoons of the worshipped prophet Mohammed in a Danish newspaper, what kind of phenomenon are we dealing with? What is it – a current world crisis regarding the freedom of speech and religious beliefs, or a reflection of deep contradictions of inter-civilization nature?

Perhaps this is the consequence of the crisis of the peaceful cooperation of states, believing in Christianity, Judaism and Islam. Let us try to analyze the situation in a comprehensive way.

In 1993 the “Foreign Affairs” magazine published an article by Samuel Huntington “The Clash of Civilizations”. Shortly after it the article was published in the form of a book and became a political bestseller.

Ten years later, in 2002, Patrick Buchanan, adviser to presidents Nixon and Reagan, himself a presidential candidate from the Republican Party in 1992 and 1996, published a book entitled “The Death of the West”. Already a year later it was republished in many countries of the world. A year later a Frenchman, Emmanuel Todd, published a book under the title of “After the Empire. The Breakdown of the American Order”, which became one of the most discussed books both in Europe and America.

Meanwhile the then president of Iran Mohammad Khatami came out with a serious polemical article “The Dialogue among Civilizations”.

In their analyses different authors with different world outlooks anticipate dangerous developments in the world. In these serious publications the issues of the day by day intensifying crisis of respect towards the freedom of speech and religious beliefs and the dangerous abyss between the Western democracy and the Muslim world are tackled. Today we witness how the freedom of speech in its modern manifestations is in irreconcilable contradictions with the Muslim interpretation of the idea of justice..

In our view to condition the global crisis of the freedom of speech by the cartoons in the Danish newspaper will be of an extremely one-sided nature. It is obvious that the phenomenon observed here does not so much refer to the end of the crisis of the freedom of speech, as the not free, but selective nature of its manifestation. This becomes evident even from the weighty coverage of the world’s TV and leading information agencies. Thus, the leading information agencies widely covered the bloody events that took place in summer of 2004 in Uzbekistan. They didn’t neglect the Kyrgyz tulip revolution. Unfortunately the same TV channels

did not even react when in November-December 2005 the historical monuments of the small Armenian architecture in the Armenian cemetery of 9-17th centuries in Old Julfa, in Nakhichevan, were being ruined.

There are other examples of the selective approach to the display of the freedom of speech. The world TV channels widely covered the “Rose” and “Orange” revolutions in Georgia and Ukraine respectively. However they completely ignored the week-long 150,000 rallies of protest in Yerevan, rallies which were the consequence of the highly fraudulent presidential elections held in February 2003. Already then in the minds of the majority of Armenian citizens serious doubts arose as to the manifestation of the selective approach towards the freedom of speech in the OSCE member states. Double standards and selective approach in the implementation of this inalienable essence of democratic coexistence were evident.

The reaction of the Armenian citizens perhaps could not have been so painful, had they not been the witnesses of the closure of the sole independent TV channel A1+ on the eve of the presidential and parliamentary elections, which on an equal basis allocated air time to the representatives of Government, the opposition and independent experts.

Serious concerns arise as to the fact that dozens of resolutions and binding recommendations of the OSCE and Council of Europe on the resumption of the activities of A1+ were ignored by the Armenian authorities.

Moreover, recently on the eve of the constitutional amendments referendum Alcee Hastings, the honourable President of the Parliamentary Assembly of the OSCE and Renee van der Linden, President of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe visited Armenia. These two top officials repeatedly stressed the unconditional nature of providing equal opportunities for the use of air time both on the part of the Government and the opposition. Alas, even after the statements of the high-ranking officials not a single TV channel in Armenia allocated air time (including paid air time), to the members of parliament from the National Unity Party, which is the second among the opposition parties

represented in Parliament.

The Armenian people, as Alexander Pushkin wrote in “Boris Godunov”, were silent. Meanwhile the people started to seriously contemplate over the thing that the Armenian authorities ostentatiously ignored the persistent calls of the leadership of the OSCE and Council of Europe. Yes, we are entitled to address here the serious crisis of the freedom of speech within the framework of the member states of the OSCE and the Council of Europe.

It is carried to the point of absurdity. In the Public Armenian and other big TV channels it is strictly prohibited to display my speeches at the plenary sessions of PACE, as it was the case in 2004-2005 and 26 January 2006, at the recent PACE part-session. I believe that the inconsistency of the implementation of one’s own resolutions and recommendations play not the least role in the crisis of the freedom of speech in an individual country. In individual countries the existing crises in their completeness lead to a global crisis of the freedom of speech.

The sources and reasons of the crisis of the freedom of speech and respect for different values do not lie in inter-religious differences. Their roots, in my view, are elsewhere: the Muslim world does not perceive the Western standards of democracy, which, in their everyday display and forms of expression, in our case with the printing of unacceptable cartoons have entered into a sharp contradiction with the idea of “Justice” in the Islamic interpretation.

Our task is to unite and bring closer these two fundamental philosophical problems of “Justice” and “Freedom”, which are key tasks for civilizations moving towards the dangerous abyss of conflict. In line with this one should always condemn those who in practice distort the real essence of the freedom of speech. I deem it important to disclose those people who, under the flag of “Justice” act in a profit-seeking and biased way. We attach great importance to this so that to preclude at the outset such a practice of cynicism when by the Azeri TV the ombudsman makes a hero out of the open killer Ramil Safarov. So that it is impossible to pass over in silence the outrage of the Armenian Christian cemetery,

including by the leading international information and TV channels.

Let us think over together, in what world do we live and what is our personal responsibility for the fate of people. Let us self-critically and impartially analyze our actions and within the OSCE take relevant steps to face the challenges of globalization. Otherwise the future generations while characterizing our epoch, will say: “the world was ruled not by heroes, and even more, not by wise men”. Indeed, it’s a pity to realize it.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 11 April 2006

Dear colleagues,

Last January the Hamas movement won the parliamentary elections in Palestine. It is noteworthy that the Christian population of Palestine which makes up 10 per cent of the entire population of the autonomy also voted for Hamas.

In March during the elections to the Israeli Knesset Ariel Sharon's and Ehud Olmert's Kadima party received a majority of votes – 29 seats, and the Avoda party – 20 seats.

The victory of Hamas has a special meaning, since the Palestinian people gave preference to a national and religious party with its idea of solidarity, equality, care for the neighbour and turned away from the materialistic liberal paradigm.

The less convincing victory by Kadima attests to the commitment of the Israeli people to observe the implementation of the “road map” plan with its content of “security for territory”.

Ehud Olmert in his victorious speech announced: “I would like to apply to the head of the Palestinian Autonomy Mahmud Abbas. We are ready to abandon our dream of possessing a united and indivisible land of Israel. I call on the Palestinians to abandon part of their wish and myths for the sake of living in peace with Israel”. In these days the political leader of Hamas Haled Mashaal emphasized that Hamas would

never bargain its principles and would not yield to the persuasions to reconcile with Israel without the fulfillment of their basic condition: liberation of all Palestinian territories, including Jerusalem and return of Palestinian refugees to the homeland.

What is the way out of this situation fraught with the restart of violence, does it exist? What are the historical and ideological roots of the conflict which does not end since the establishment of the state of Israel in 1948?

Jerusalem is really too complicated, and it is not accidental that the Lord needed to send three different prophets to different places.

I believe that the main obstacle on the way towards the peaceful end of the Arab-Israeli conflict is in the opposite understanding by both parties of the eventual goal of the negotiating process. Peace in the region for the Israelis is a normal state, when mutual claims of the conflicting parties are lifted and their relations acquire a solid legal status. In other words in their arguments the Israelis are based on concepts typical of the 20th century liberal democracy. The Arabs, in particular the Palestinians regard the appearance of Israel as an encroachment upon the holy Arab land. In the view of authoritative experts they could agree to a territorial compromise only for the lack of other ways out. But to treat this compromise they will in the same way as France which had to agree to the annexation of Alsace and Lorraine in 1870. It means they will see this as a forced necessity linked to the resolve of waiting for the moment and return whatever they had lost.

How to act in the given situation? Henry Kissinger in his book “Does America need a foreign policy?” recalls one of his conversations with Yasir Arafat: in July 1994 in Paris at the ceremony of awarding the Felix Houphouet-Boigny Peace Prize to Yitzhak Rabin, Shimon Peres and him, Kissinger asked why the Israelis should believe him. “Because the Saudis rejected us, the Jordanians are trying to weaken us and the Syrians wish to rule over us”, answered Yasir Arafat.

This means that the possibility for the compromise in the Palestinian-Israeli conflict to a lesser extent depends upon the position of Arab states. What are the perspectives? The Islamic Arab world is not homogenous. It has some weighty geopolitical junctions, each of which is based on isolated religious, historical, cultural and civilization traditions and pursues an independent strategic policy both at a global and local level.

Thus, Egypt, which has already restored its national borders, is usually committed to a moderate approach. However for internal reasons it has little grounds to risk and be in favour of such negotiating programmes which could be subjected to condemnation by radical Arab regimes and the radicals in Egypt proper. Let us remind that at the recent more or less democratic parliamentary elections held in Egypt approximately 20 per cent of the votes went to the “Muslim brothers” group, from which in 1987 Hamas was born.

As for Saudi Arabia it rules both over the tribes of nomad fundamentalists and urban conglomerations comparable with Western ones. Nobody has the right to involve the Saudis into shady negotiations requiring mutual concessions. Moreover if we take into consideration the fact that it has never taken part in any Arab-Israeli wars, and will certainly promote any final outcome acting behind the scenes.

Jordan has always supported the Arab-Israeli diplomatic efforts. However the position of the Hashemite Kingdom of Jordan located between Israel, Syria, Iraq and the future Palestinian state makes it exceptionally sensitive towards the pressure of the radicals from all parts.

At the recent annual summit of the League of Arab States held in Khartoum (Sudan) Amre Moussa, secretary general of the organization in reply to the question regarding the situation in the Palestinian-Israeli affair declared that Hamas conducted a balanced policy.

Summing up one can come to the conclusion that the formula “security for territory” leads to the fact that the territorial concessions by Israel will depend on the Palestinian “compromise” with respect to the

Islamic holy places. This will eventually lead to the enlargement of the circle of the participants in negotiations, which will turn the positions of one of them in a Pan-Arab, even Pan-Islamic, which will strengthen the influence of the Palestinian leadership, at the same time limit its flexibility in the negotiating process.

The situation in Israel is not clear either. On the eve of the elections to Knesset in a small place called Ta'amon the Israeli soldiers were hurled stones at by their compatriots. The impression was as if it was taking place in an Arab and not Jewish settlement, as if one was a witness of an act of retaliation following a terrorist act. But the stones were flying from Jewish hands who had organized here their "intifad", borrowing the experience of battle actions by Palestinians.

They defended their homes, their land as the Palestinians do it. After thousands of years of wandering the attitude of the Jewish people towards a piece of land which could be called their own land, is a special one. This can be an explanation for the rage with which they were defending small Ta'amon from their compatriots, who in their view acted in the interests of the enemy – Palestinians according to the "road map" plan. Two policemen were killed, approximately two hundred of them were seriously wounded. Two thousand soldiers and over three thousand policemen took part in the operation against the people of Ta'amon. Three thousand Jewish radicals, right-wing extremists and even "terrorists" counteracted them, to judge from the bloody outcome.

It is noteworthy that at the height of the massacre in Ta'amon the liberals ("Kadima") insisted upon an unprecedented decision on paying compensations to twenty-eight Palestinians in the amount of 100,000 dollars each for the fact that they had spent one and more years in the Israeli jails.

How to split the Gordian knot of the Palestinian-Israeli conflict bleeding for decades? Let us recall the event that took place ten years ago. On 4 November 1995 Yitzhak Rabin was assassinated. The entire world watched, and many others attended his funeral. For king Hussein of Jordan it was the first official visit to Israel. For the Egyptian president

Mubarak it was the first ever visit to the Jewish state. Everybody was mourning be they Jews, Muslims or Christians. Everybody, for whom humanism and compassion were close, was mourning.

On 25 September 1976 one of the leaders of Hamas Haled Mashaal was attacked by two men when he was getting off his car in Amman, Jordan. One of the attackers pressed a silver tool to the head of Mashaal and injected him with paralyzing poison. Mashaal's bodyguards detained the attackers and handed them to the Jordanian police, which determined that they were Israeli agents. King Hussein of Jordan, possibly, one of the best friends of Israel in the Arab world, was on the brink of breaking diplomatic relations with Israel. The then Israeli prime minister Benjamin Netanyahu went to Amman to apologize but the king refused to receive him. Hussein declared that in the event of Mashaal's death the Israeli agents would face an open trial and be hanged. Eventually Netanyahu sent antidote and the life of the current political leader of Hamas was saved. Israel also agreed to set free seventy Palestinians accused of terrorism. Among them was the spiritual leader of Hamas Sheikh Ahmed Yassin killed last year during an Israeli missile attack.

In 1996 a crazy Jordanian soldier killed seven Israeli schoolgirls. And then unlike other Middle East leaders the king of Jordan did not start to seek an excuse. He went to Israel, met with the parents of the murdered children, with his knees down prayed together with them, and repented on behalf of his country and expressed condolences. This gesture of good will was of tremendous importance because it displayed the care and respect for the human life, irrespective of the fact whether it was an Arab or Israeli life. This was only one deed, but in it one could perceive the key to the solution of all possible problems hanging over the Middle East.

At the ceremony of signing the Wye-Rivers memorandum in 1998 between Palestine and Israel one of the direct descendants of prophet Muhammad, king Hussein of Jordan, during his public visit to the White House made a statement without a prepared text on the need to put an end to the culture of death and destruction and occupy a place in a world "which we and our peoples deserve. A worthy place for the descendants of Abraham's children — the united Palestinians and Israelis".

These words are especially topical today for all of us. We believe it is very important that the current Azeri leadership could listen to the advice of the prophet's descendant and abandon the dangerous and militant rhetoric unleashing violence. And the Parliamentary Assembly of the Council of Europe could contribute to the acceleration of the international and legal recognition of Nagorno Karabagh, which has been de facto democratically self-determined for over sixteen years and is independent. Only this way can prevent turning the South Caucasus region into a new Palestine.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 28 June 2006

Distinguished colleagues,

We are the witnesses and sometimes *dramatis personae* in the ideological opposition between the Christian, Muslim and Judaic civilizations. And the worst of evils for the fate of the humankind will be the following, if instead of these oppositions reminding the sadly famous times of the cold war, clashes between the bearers of different religious, cultural and ethnic identities start. The danger of these clashes is justly pointed out by Samuel Huntington, who observed: “The Muslims more often say that the West does not simply observe an incomplete false religion, which is nevertheless the “religion of the Book”, and it does not confess any religion. In the eyes of Muslims the Western secularism (separation of the church from the state), non-religiousness, hence, immorality are a worst evil than the Western Christianity, which has given them birth”.

Such a perception of the Western Christian morality existing in the rather broad strata of the population confessing Islam, and the indisputable fact of the indissolubility of the religious origin and politics in these countries, endow the need for the respect towards religious beliefs with exceptional topicality. This in its turn seems to take into the background the provision of conditions for the implementation of the freedom of speech, which is one of the core displays of democracy.

This is why the issue of the “Freedom of expression and respect for religious beliefs” discussed currently in PACE, should become a subject

matter of comprehensive analysis both from the perspective of Islam and that of democratic societies. The goal of the current discussion will be achieved if we succeed in collectively developing ways for an inter-civilization dialogue and agreement.

The realization of the freedom of expression in practice coupled with the respect for religious beliefs at the global level could have intransigent significance for the Republic of Armenia and the Armenian diaspora as a whole. The extreme importance of these issues is defined by the historic fact of adopting Christianity as a state religion by Armenia in 301 A.D. for the first time in the world. This is greatly conditioned by the geographical position of Armenia within its current borders, occupying only the tenth part of the territory of our historical homeland. However today, too, it is on the line of the civilization split of the Christian and Muslim worlds. The unique nature of the current realities are also greatly defined by the multimillion Armenian diaspora, which by historic fate was formed as a result of the 1915-1923 Armenian Genocide in the Ottoman Empire. It is noteworthy that the main centres of the Armenian diaspora in our days, too, are concentrated in the leading countries of Islamic and Christian civilizations, and in all the five continents of the world.

I would like to point out once again that we highly appreciate the fact of the discussion of such topical problems at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. This attests to the fact that the responsible European politicians are thinking over the place of their countries and their peoples, are anxious about the destiny of united Europe and the world as a whole, are worried about the future of the planet of Earth, the desirable future and the ways leading to it.

Each and everyone of the Council of Europe states faces a choice: either to preserve its national identity based on nationalism, at the expense of establishing mechanisms isolating the nation and the state, or if it is not late, to formulate the principles of tolerance and pluralism at the global level and be unreservedly guided by them in the era of globalization, in the era of the unprecedented interaction of many cultures. In the meantime it is worth mentioning that the implementation of the freedom

of expression and respect for religious beliefs are regarded by small states and nations as a means for the preservation of their national originality and independence.

What is the current state of things in the freedom of expression and respect for religious beliefs in the world, and what are the political and psychological realities of our days? We should say from the outset that the scandal related to the cartoons of prophet Mohammed published in Danish newspapers, did not at least add confidence to the relations between the Muslims and the Christians. Also the events like the tortures in the prison of Abu Ghraib in Iraq, and the acts towards the prisoners in the American military base in Guantanamo Bay, Cuba did not add confidence.

The riots in France also contributed to this tense estrangement, when thousands of young men of Arab-Muslim origin went to the streets of French cities, protesting against their situation, crashing shops, setting cars to fire and committing outrages.

The events which splashed out, in many Muslim countries were interpreted as a regeneration of the announced war against terrorism into a war against Islam and against their religious beliefs.

In the meantime these events reminded the French of the comparatively recent past when the French government was trying not to allow the debarkation of illegal persons from Africa into Marseille. They also recalled that at the same time hundreds of French citizens gathered at the moorages of the Marseille harbour and held the ships full of emigrants on board by hand until the last refugee left the ship and stepped on the French soil.

No doubt arises as to the fact that the refugees who stepped on the French soil during those days had a feeling of big gratitude towards the French people and France, which had provided them shelter. But weren't their children in November 2005 setting thousands of cars to fire, wrecking shop windows, which perhaps belonged to the children of their saviours?

For these reasons it is important that while discussing this interesting topic of the freedom of expression and respect for religious beliefs the Parliamentary Assembly of the Council of Europe could develop an action plan aimed at overcoming the wall of distrust and estrangement of people which has sprung up over the recent years, people who belong to different religious confessions and cultures. I am convinced that in order to succeed in this matter one should stem from the fact that in their heart of hearts these people are united by the readiness to help each other in the event of a common danger, the danger of international terrorism. Danger which is hanging over the humanity – be it an Orthodox Muslim, Jew, Buddhist or Christian. We should do everything for mitigating the bitterness and pain of human losses and offence which were experienced by our contemporaries over the recent years.

In this regard we highly appreciate the initiative of the state of Qatar, which is energetically pursuing the development of a dialogue between the Christian, Muslim and Judaic religions. The people of Qatar are guided by the thesis that the followers of these Abraham religions unite almost half of the humankind and have many common postulates – belief in a single God, common values, embodied in the commandments of the Almighty. They are also unanimous in the understanding of the fact that the most important task of religion is to serve the human being in ensuring his/her rights to a better life, disseminate peace, agreement and love.

A Spanish-Turkish initiative – the “Alliance of Civilizations”, which enjoys an increasing support throughout the world and promises to put forward new ideas with respect to achieving global inter-civilization agreement, is also particularly valuable for Armenia.

We believe that within the framework of the “Alliance of Civilizations” Turkey as a co-founder and a member of UNESCO will investigate the reasons of the mass destruction of Armenian Christian cathedrals, churches and cemeteries lying within the administrative boundaries of the modern Turkish Republic in the territory of Western Armenia. According to the data provided by UNESCO in 1974, from 913 church buildings which had survived after World War II, 464 were completely ruined, 252 cathedrals

and churches were turned into ruins, 197 urgently need to be seriously rehabilitated. A source of trouble and pain are the destroyed churches and cathedrals which are considered to be unique architectural monuments of V-XVII centuries – the Tekori church, St. Bartholomew church in Vaspurakan, St. Karapet church, etc. During military exercises in Turkey these Christian shrines had become a target for the Turkish artillery. These barbarous acts were not condemned either by the Christians, or by the Muslims. The Danish newspapers were silent, so were the Western media supporting them after the cartoon scandal... Alas, in our days, too, the Council of Europe, the OSCE and the Organization of the Islamic Conference were silent, when on 21 June 2006 in the Istanbul airport the Islamic fundamentalists displayed boorishness and cynicism towards Garegin II, Catholicos of all Armenians, who had arrived in the city. The media presenting themselves as champions of the establishment of the freedom of expression and respect for religious beliefs in the Christian and Muslim worlds did not react either to the disgraceful behaviour towards the head of the Armenian Apostolic Church in the Istanbul airport.

Unfortunately in 1997 the Armenian monastery St. Makar, lying 30kms north-west to Nicosia in the territory of the so-called Turkish Republic of Northern Cyprus was robbed and destroyed. Over the last 30 years Armenian churches in the Gedabek, Jebrail, Dashkesan and Shahumyan regions, and in the Azerbaijanian town of Gyanja were destroyed. The climax of vandalism was the destruction of several thousands of khachkars (cross stones) in late 2005 – monuments of small architecture of an Armenian cemetery of IX-XVII centuries in Old Julfa of the Nakhichevan Autonomy of Azerbaijan...

Nobody else but the states-founders of the “Alliance of Civilizations” should condemn those guilty of this outrage. This could have cooled the ardour of those people who, in our days provoke an intolerable approach towards non-Muslim religious beliefs, and, in particular towards Christian shrines. And indeed this could have convinced the European public in its resolution of the current Turkish leadership to establish an inter-civilization dialogue in practice, and in the first place, with its neighbours. A dialogue which could serve as a basis for the respectful attitude towards the religious beliefs of its participants.

We are also hopeful that secular Turkey, which strives for the integration with the European Union, will not leave the ripe questions of enlightenment nature without any answers, which the Armenian diaspora of Turkey is anxious for. We believe that at least in a broader context of ensuring the implementation of the freedom of expression in practice, in the few Armenian schools of Turkey the ban on the teaching of the history of the Armenian people and history of the Armenian national culture will be lifted. It is unbecoming for a country which is a candidate for a full membership of the European Union to deprive the Armenian students of their natural right to know the history of their ancestors, its cultural heritage, to know the truth about the fate of their ancestors and, in particular during the last years of the existence of the Ottoman Empire. And if the public confession of historical realities of those tragic years is followed by the repentance of official Ankara for the crimes against humanity committed by the Ottomans in early XX century, then thousands of Armenian students, studying in Turkey, will experience completely different feelings, other than now, when entering the school building they read the words by Atatyrk, founder of the Turkish Republic: “What happiness it is to say: I am a Turk”, or every day they look at the Turkish flag fluttering over their school. Perhaps in this case their young souls will not be in perturbation, and they, like numerous young people of their age from the Armenian diaspora of Iran, Lebanon, Syria, Egypt and Jordan, will be full of feelings of respect towards the country of their residence.

Distinguished colleagues,

It is no secret that the freedom of expression and respect for religious beliefs have their peculiarities in the Christian and Islamic interpretation. For the followers of prophet Mohammed religion and secular life are inseparable. And due to it Islam expresses not only its ideals but it constantly seeks means for their implementation. This is why prophet Mohammed had established an Islamic form of rule in the society. Today Islam suggests its own model of the world order. In one of his interviews to “Kommersant” newspaper Pakistani president Pervez Musharraf said: “...Islam is a mode of life. And we should demonstrate to the world the true essence of Islam. Islam can become a third way different from the Western free market and socialism... In the conditions of a free market the rich become even richer, and the poor – even poorer”.

Thus Islam by the lips of its outstanding adherers actually proposes its version of globalization, competing with its Western version within the boundaries of the Islamic world.

Dear colleagues,

It is already obvious that the near history of humanity will develop based on the antagonistic models of world perception, which are based on the globalization traditions of the West and Islam.

In the conditions of the globalizing world it is absolutely obvious that knowledge and information are becoming the main production resources. This raises the objective need for new approaches towards the realization of the intellectual possibilities of people. In its turn the conversion of the intellectual potential into the main production resource of humanity, the harmonization of the relationship of the individual and the society is becoming topical. In the meantime there is no doubt as to the fact that the freedom of expression plays not the least role in the formation of an individual, and the respect for religious beliefs undoubtedly promotes the crystallization of the system of values of the individual and the society as a whole. Due to it I believe that the European civilization will bear the fruits of the economic and spiritual prosperity at the place where the interests of the individual and society will be harmonized to the maximum. And the society and state are reliable, which take vital forces from the past centuries-old experience of religious beliefs.

In our view the establishment of the freedom of expression and respect for religious beliefs are Ariadne's guiding thread which will help Europe to overcome the current "discord" and globalization challenges with dignity.

SPEECH
at the OSCE Parliamentary Assembly
Brussels, 3-7 July 2006

The newspaper “Novoye Vremya” has already referred to the contents of the discussion held in Brussels at the annual session of the OSCE PA on 3-7 July 2006. Let us remind that within the framework of one of the resolutions discussed at the session entitled “Strengthening of human security in the OSCE region” the representatives of Turkey, Azerbaijan and Georgia proposed an amendment rather cynical with respect to Armenia. In conformity with the amendment the construction of the Baku-Tbilisi-Jeyhan and Baku-Tbilisi-Erzurum pipeline is a “bright example of initiatives aimed at the deepening of regional integration”.

At the debates on the above-mentioned issue on 5 July 2006 of the meeting of the General Committee on Economic Affairs, Science, Technology and Environment, Artashes Geghamyan, representative of the Armenian delegation took the floor. He succeeded in disclosing the disintegration essence of the proposed amendment. He did it in such a convincing way that only two delegates from Azerbaijan and one parliamentarian from Georgia voted for its inclusion in the resolution. Moreover, being co-authors even the Turkish representatives did not support it. Strong debates continued the next day, too, at the plenary session of the Assembly, where Artashes Geghamyan once again took the floor.

The text of his speech made at the OSCE Parliamentary Assembly is presented to the attention of the readers. In his speech Artashes Geghamyan addresses practically the entire spectrum of the disputable problems and by arguments neutralizes the attempts of our neighbours to mislead the international community.

Distinguished colleagues,

Indeed it is not easy to take the floor after the hectic and emotional speech of the British parliamentarian. It is not easy either to respond to the words of individual speakers from this rostrum for another reason – their speeches very much remind the times brilliantly described by the genius Fyodor Dostoyevsky in “Karamazov Brothers”. Times when the prince of the darkness – Antichrist played the role of the Great Inquisitor. When he, like the mythical Cerberus, defending the gates of the underground kingdom, managed to present himself in the capacity of the zealous guard of the purity of the Christian doctrine. And what do you think from whom he protected the purity of the commandments of the Bible or whom he read lectures? He taught our Lord, the Almighty himself, and Jesus Christ. Alas, it seems as if in our days the history is repeated. Today, too, from this high rostrum of the Parliamentary Assembly of the OSCE the newly-made heirs of the god of war, Mars, who for over fifteen years have been conducting a naked economic war against Armenia, implement the blockade of our republic, read peacemaking lectures to the Greeks, Cypriots and Armenians. But alongside with this the Turkish and Azeri colleagues, I don’t know why, are silent as to the losses incurred by Armenia annually as a result of the blockade in the amount of 1,2 to 1,5 billion dollars. And all this is taking place at the time when by the legislation of our country actually a most favourable regime of trade is established for neighbouring Turkey. Suffice it to say that only in 2005 the growth of trade between Turkey and Armenia was 139,3 per cent, and the rate of the growth of import from Turkey was –145,4 per cent. In line with this it should be mentioned that only 3,8 per cent of the entire trade volume falls to the share of Armenia, and the negative balance within the annual calculation was 56 million dollars. Indeed one should have a vivid imagination so that in such conditions to be able to hold forth on peace and teach us how to live in the future. Moreover the cynicism is such that the undisguised military intervention of Turkey against the sovereign Republic of Cyprus initiated in 1974, is today represented as a peacekeeping and humanitarian action aimed at the salvation of Turkish Cypriots from the militant infringements of the Greek Cypriots and the then undemocratic Greek government.

Dear colleagues,

The former leader of the Turkish Republic Suleyman Demirel was frank when he stated that Turkey and Azerbaijan are two states, but one people, one nation. We are convinced in these words today, too, when the delegates from Azerbaijan speak together as one nation, and imitate the tactics of their Turkish colleagues. Moreover, the Azerbaijanians even surpassed the latter in demonstrating treachery. Their “preaching” sometimes becomes absurd. Yesterday Eldar Ibrahimov, representative of the Azeri delegation went as far as to say that Armenia is a transit country for drug trafficking. Apparently he had forgotten, or perhaps he relied on the absolute lack of information of the members of the OSCE Parliamentary Assembly that the Republic of Armenia has open borders only with Iran and Georgia. Hence actually the Azeri side accused these countries in complicity of drug trafficking. Our Azeri colleagues failed to behave themselves when at this authoritative forum, Parliamentary Assembly of the OSCE, accuse Georgia and Iran – their closest allies and main economic partners, in complicity of such a grave crime. But at this point, too, the violent imagination of the newly-made “international prosecutors” is not exhausted. Their disinformation is such that they themselves are burning the forests of Nagorno Karabagh and agricultural lands, and from the parliamentary rostrum in our eyes are impudently dressed into the uniforms of firefighters. Thus the forests and agricultural lands of Karabagh from the Azerbaijanian side are fired at nights by incendiary tracer bullets and artillery shells, which are the reason for fires, and in the morning they trumpet about the “intrigues of Armenians, who implement the tactics of scorched earth in the Azerbaijanian territories”. Here we face a classical example of great magicians of lie, and calls for justice are designed. From the rostrum of the OSCE Parliamentary Assembly I wish to decisively declare: the Karabaghi people will not set their house to fire, and they will not set their own forests and fields to fire either. They have paid a high price for every bit of land of the Karabaghi soil, and too much blood was shed for it.

One can involuntarily become thoughtful – what is hidden behind this lie of the official Azeri propaganda? The purpose is one – to present Armenia in the eyes of the international community in the role of an aggressor and by this justify the targeted policy of its authorities aimed at

militarization. And they are not limited by the militaristic rhetoric of the top leadership of Azerbaijan. Thus only over the last five years the military expenditure of this country has grown for over three times and currently it constitutes approximately 60 per cent of the total budget of the Republic of Armenia. Practically we face a situation when the leading countries, members of the OSCE investing over 7 billion dollars into the construction of the oil pipeline Baku-Tbilisi-Jeyhan and gas pipeline Baku-Tbilisi-Jeyhan, actually supported the militarization of Azerbaijan. Moreover, there is an impression that the implementation of big economic projects in the region and the removal of Armenia from participation therein, has given illusions to the Azeri leadership about the possibility of the solution of the problem of the self-determined independent Nagorno Karabagh through military ways. Perhaps nowadays some people dream about the possibility of repeating the bloody scenario implemented in South Caucasus in the early XX century, when according to the graphic phrase of a famous British politician, “the price of the Azerbaijanian oil was higher than the price of the blood shed by the Armenians”.

I would like to remind those who are fond of political adventures that in XXI century in our region history cannot be repeated, even in the form of a farce. Today Armenia is not the same it used to be during the tragic years 1915–1923, the years of genocide. Nobody will succeed in breaking the freedom-loving and proud people of the independent Nagorno Karabagh. I am confident that the world has changed and become a different one. We believe that the OSCE Parliamentary Assembly which in the past did not take effective measures to involve Armenia into big economic regional projects for the construction of oil and gas pipelines thus laying the foundations for the disintegration processes in the region, will not allow the oil dollars, which as a manna will pour into the budget of Azerbaijan, this time, too, to serve the infamous affair of unleashing war in the South Caucasus. It is urgently needed that the Parliamentary Assembly adopts a special resolution on the strict restriction of the use of oil dollars aimed at the militarization of the states exporters of energy carriers in the entire OSCE space. In our view the adoption of such a resolution will be the logical continuation of the resolution on “Strengthening of human security in the OSCE region”. A positive experience of the peaceful use of the profits of the export of energy carriers is displayed by the Russian Federation. Here, as you might be

aware, the implementation of four large-scale national projects with exceptionally peaceful creative orientation has started. In this matter let them follow the example of Russia and nobody will be against it.

We believe that the rejection of the amendment to the resolution “Strengthening of human security in the OSCE region” is something significant, which could have qualified the fact of the construction of pipelines in the region bypassing Armenia as an example allegedly promoting the economic integration of the countries of the region. It should be once again mentioned that the oil and gas pipelines not only had disintegration consequences but have increased the danger of the military confrontation of the South Caucasus countries. In this respect we appreciate the position displayed by the US Congress. It is common knowledge that the US congressmen recently expressed their negative approach towards the construction of the Baku-Tbilisi-Erzurum railroad initiated by Turkey and Azerbaijan, which could have led to the eventual closing down of the Kars-Gyumri-Tbilisi railroad, which in its time was of such a functional importance. The construction of a new railroad could have led to the further isolation of Armenia from any economic projects implemented in the South Caucasus.

Dear colleagues,

For unknown reasons Mrs. Mamedova, leader of the Azeri delegation did not like the timely mentioning by Vahan Hovhannesyan, leader of the Armenian delegation, of the historical insubordination of the Balkan peoples, including the Montenegrins, to the Ottoman Empire. To say nothing of the insubordination of the Nagorno Karabagh principalities (melikutyun) to the same Ottoman Turks which drove the Azeri colleague out of her wits. She recommended us to read the “glorious” Turkish history. I would not like to hide that I have had the opportunity to read the history of the inglorious end of the Ottoman Empire, and the history of the Turkish Republic starting in 1923. I myself learned from history that still on 26 May 1919 pursuant to the ruling of the extraordinary military tribunal, established by the last sultan of the Ottoman Empire Muhammed VI Vahit Eddin, “for the mass massacres of Armenians in Eastern provinces (vilayets) Enver, Talaat, Jemal, Nazim and other leaders of the Young Turk government were sentenced to death”.

Distinguished parliamentarians,

Whatever is said is not something confirmed by the Armenian parliamentarian Artashes Geghamyan – these are documentary facts from the “glorious” history of Turkey, according to the imagine-bearing expression by Mrs. Mamedova. There are also other historical facts of a different nature officially laid down in the UNESCO reports. Thus, according to UNESCO data in 1974 out of 913 Armenian church buildings which had survived following the collapse of the Ottoman Empire, 464 were completely ruined, 252 cathedrals and churches were turned into ruins, 197 need to be seriously rehabilitated. Unfortunately the Armenian monastery St. Makar lying within 30 kms south-east of Nicosia, in the territory of the self-proclaimed Republic of Northern Cyprus was robbed and destroyed.

So, Mrs. Mamedova, I am not against the fact that individual pages of the “glorious” Turkish history are made known to the delegates from 53 OSCE countries. It’s true, I did not make a slip in speaking, while stating 53 countries, since it is well-known in Armenia, and not only due to handbooks. The tragic consequences of this horrible history were experienced by almost every Armenian family, saturated its pages with the blood of one and a half million innocent and murdered Armenians... In their turn the Azerbaijanian and Turkish statesmen know well their history, which within the last decades has been consistently and skillfully distorted by them, in the meantime misleading our, alas, not always enlightened world.

Mr. President,

I would like to apologize for the slight violation of the rules of procedure of the plenary session and did not confine myself to the time-limit provided for statements. However so that you do not have the impression that we do not wish to adopt anything from our neighbours – Turkey and Azerbaijan, I wish to mention that this is not always the case. The previous delegate from Turkey twice exceeded the time provided by the time-limit and you had to remind him of that five times by ringing the bell. After your second bell addressed to me, I wish to thank the audience for their attention and apologize for following the example of the Turkish parliamentarian and violation of the time-limit. Well, and what then? In such cases in Russia they would have said: “Alas, a bad example is catching”.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 3 October 2006

*... When a person does not
know which way leads to the
harbour, no wind will be fair*

Distinguished colleagues,

Henry Kissinger, patriarch of the American diplomacy, wrote in his book “Does America Need a Foreign Policy?”: “In the Balkans the USA performs the same function formerly performed by the Austro-Hungarian and Ottoman Empires, when they established protectorates dividing two fighting ethnic groups”.

The severe fight in early 90s of the twentieth century tore Yugoslavia into parts. At first, following a short struggle, it was Slovenia which acquired independence. Later Croatia seceded from the federation, but only after a fierce war, and the common graveyard near Vucovar attests to it. Macedonia seceded without violence. Bosnia and Herzegovina were also in the centre of a fierce conflict with the threat of the country’s disintegration into three ethnic groups. On 21 November 1995 the war in Bosnia was over. Bosnia will remain indivisible with the Bosnia-Croatian federation and Serbian formation. Montenegro also obtained independence. The situation is still complicated in Kosovo. Where to find the source and roots of these agonizing processes of the collapse of empires, mini empires and formations of new states? And is the allegation that the ethnic conflicts in the Balkans and the CIS have replaced one big conflict between the East and the West, true?

Dear colleagues,

The topic “On the political situation in the Balkans” discussed at the PACE session mentally takes us back to the remote 1918. It was then, at the final stage of World War II, that the US president Woodrow Wilson formulated the principle of national self-determination: “Every people has the right to choose the form of sovereignty, which is preferable for it”. Later the politologists will be unanimous in the opinion that the implementation of this principle in the practice of international relations actually destroyed the Austro-Hungarian Empire. And it was then that the US Secretary of State R. Lansing wrote in his diary: “This phrase (national self-determination) is charged with dynamite. It excites hope which will never come true. I am afraid this phrase will cost many thousands of lives”.

The statements of the authoritative US statesmen turned to be prophetic. So, if in 1915 there were seventeen states in Europe, in 1920 their number increased and was twenty-four, in 2006 there are already forty-six countries in Europe. Lansing’s prevision on the sacred exercise of the right of nations to self-determination, which in many cases would be accompanied by the loss of hundreds of thousands of human lives, also came true. The cause of cruel shocks should be sought in the great opposition of the two fundamental principles of international law, namely the principle of the territorial integrity of states and the right of the nations to self-determination.

At present, characterizing the political situation in the Balkans we once again reveal the lack of universal mechanisms of ensuring the consensus basis for the simultaneous implementation of these important principles of the modern international law. E.g. one of the culmination manifestations of the principle of self-determination became the secession of Montenegro through referendum and establishment of a sovereign state. And this fact is of a principal significance for the comprehension of the processes taking place in the modern world. Actually the self-determination of Montenegro marked the beginning of the civilized collapse of empires.

In my view the comprehension of Montenegro’s experience is of a

fundamental significance for the destiny of Europe as a whole. Contemplating over this topic in the “Foreign Affairs” magazine, H. Hankum, researcher from the Tufts University, has expressed views, which, in my opinion, quite objectively characterize the realities of the current world order. She writes: “Verbal tribute is still given to the principle of territorial integrity, but the collapse of the Soviet Union, Yugoslavia, Czechoslovakia and Ethiopia within a decade is seen by many protonations claiming self-determination as the most important precedent”. And this is the case. Be it in the Balkans, Transdnier, Abkhazia, to say nothing about Nagorno Karabagh, whose citizens in 1989 in full conformity with the then operating constitution, like the people of Montenegro exercised self-determination and became a sovereign state. However, unfortunately the results of the referendum held in conformity with the norms of international law are not recognized by the international community. This has an extremely negative impact on the entire situation in the South Caucasus. Thus, in the Republic of Azerbaijan the public opinion is manipulated at full speed, an atmosphere of intolerance and hatred towards the people of Nagorno Karabagh and Armenia is forced. All this is accompanied by the further militarization of Azerbaijan in the background of the unilateral rejection of the fundamental principles of the peaceful settlement of the Nagorno Karabagh conflict proposed by the OSCE Minsk group. Involuntarily a question arises – why does the international community, which has treated with so much respect the exercise of the right to self-determination of Eritrea, East Timor and Montenegro, delay the recognition of the independence of Nagorno Karabagh? We realize that the bowels of Armenia’s and Nagorno Karabagh’s earth are not rich in oil, that we cannot allocate a significant share of our budget to military preparations...

Fellow parliamentarians,

It is obvious that in the twenty-first century the solution of many regional problems will depend on the position of leading powers and authoritative international organizations, like the Council of Europe, OSCE and others. I would like to hope that in the resolution on the topic under discussion universal approaches will be reflected which at the very outset will exclude the possibility to apply force aimed at the artificial preservation of the territorial integrity of mini empires. And it is

---

topical for states in which most protonations based on the free and democratic will have already been self-determined as independent states. There are no alternatives to such an approach. To act in a different way means to turn our Pan-European home into chaos and bloodshed.

SPEECH
at the Parliamentary Assembly
of the Council of Europe
Strasbourg, 4 October 2006

Distinguished colleagues,

In the conditions of the globalizing world it is difficult to overestimate the role and impact of the states - members of the Organization for Economic Cooperation and Development on the state of world economy. During the debates on this issue at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe we have the right to expect an answer to a number of urgent problems of the global economic order. E.g. what does the OECD offer to oppose the complicated challenges of globalization – be it the need to provide global energy security, fight against the epidemics of the twenty-first century, hunger and illiteracy, global warming, etc.?

It is no secret that the solution of these and other problems is possible only through the dynamic economic development of the states – members of the OECD. We should also ask a question – how much does the economic policy of the OECD take into consideration the interests of other states of the world, how much does it protect them from the possible negative impact of globalization? These are not idle questions, and we have the right to expect that the statements of the speakers and the resolution on the issue will properly highlight it. Only in this case the feeling of the natural anxiety for the future of the countries that are not members of the OECD, will grow into a feeling of confidence for a deserved place in the global division of labour.

Dear colleagues,

I would like to emphasize once again the exceptional topicality of

the issue under discussion for the destiny of third countries. My confidence is based on the understanding of the peripetia of the economic development of the Republic of Armenia over the fifteen years of its independence.

A small historical excursus: being one of the most advanced republics of the former Soviet Union and countries of Central Asia, Armenia started the implementation of market reforms with the proclamation of independence. Strictly observing the recommendations of the IMF, where the legislative role is played by the founders of the OECD, Armenia put three pillars in the basis of economic reform: privatization, market liberalization with a free movement of the capital and human resources, as well as fiscal economy under the conditions of a liberal financial system and introduction of the national currency. It means that the economic reforms were based on the ideas of the “Washington consensus”, developed in the 1980s in response to the real problems of the economies of Latin American countries, and had a definite meaning. However the implementation of a similar reform in the post-Soviet Armenia led the economy to almost a collapse. E. g. the privatization of the industrial complex led to the theft of state property. The free movement of the capital turned into dismantling and export of the rather modern machines and equipment, which were privatized for next to nothing. In its turn the free movement of the human resources resulted in the mass outflow of qualified labour force and specialists from Armenia. As a result over the first ten years of independence out of four million people in Armenia at least one and a half million left the country. With the introduction of the national currency, liberalization of the financial market and implementation of a severe fiscal policy the process of the eventual impoverishment of a significant part of the population in the republic was actually finalized.

In the meantime the critical statements of political forces, committed to the policy of conducting market reform, I wish to reiterate, committed to the policy of market economy, were strongly curbed by the legislators of the market reform from the IMF, who were actually playing the role of the lawyers of local plutocrats.

At present the Armenian economy has not yet recovered from the tangible damage caused by the “reforms” of the past years. Already ten years after the beginning of the reforms one of the brilliant economists of the modern times - Nobel prize winner in economics, Joseph Stiglitz in his economic bestseller “Globalization and Its Discontents” scientifically substantiates the disastrous effect of the policy of the “Washington consensus” on transition economies. The implementation of this policy shown by the current practice actually ensures a comfortable living for the so-called “Golden billion” of citizens, who live in the OECD countries.

Esteemed colleagues,

You understand very well that in the present era of the globalized world the economies and finance of the countries of the world are interlinked and interdependent more than never, and the destiny of the world will greatly depend on the fact whether the OECD countries could develop a right strategy of economic development, which will take into consideration the interests of people living outside the states of the “Golden billion”. If the OECD finds a balanced decision taking into account the interests of all countries, perhaps it will be possible to avoid the further polarization of interstate relations between the countries- members of the OECD and the rest of the world, and the polarization within the states, irrespective of the level of their economic development. In the conditions of globalization the world has become quite interdependent and easily vulnerable.

There are many examples of this. The recent events in France, Germany and the Middle East are a bright illustration of this. If we realize it and succeed in coming to the right conclusions, it will mean we can prevent the further escalation of tension in the world. Otherwise any, even the most academic statement by Pope Benedict XVI, leader of the most humane state, the Vatican, can detonate an explosion in our fragile world ready for it.

We believe that today’s debates will bring us closer to the understanding of modern realities, understanding of the fact that the fertile soil for the radicalization of the moods of millions of people of the planet is not conditioned by the incorrect interpretation of the Gospel, Old and New Testaments or the Koran. The books which are sacred for billions of

people have nothing to do here. The dynamite is charged in the global economy, and the vanguard of this economy is the economy of countries-members of the OECD. One should frankly admit that the economic strategy and economic policy of the OECD conducted within its context in our days, too, objectively serves the further enrichment of the states, members of the OECD along with the impoverishment of other countries, perhaps except for China, India and Russia.

Dear colleagues,

The highest interests of the world and progress of the humankind, the historic mission of PACE urgently dictate the need to include provisions in the resolution on the discussed issue, organically taking into consideration the historic responsibility of the OECD for the harmonious development of the world economy and destiny of peace in the entire world.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵԼՈՒՅԹ ԵՄՏԿ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Ռոսերդամ, 8 հուլիսի 2003 թ.)	7
ԵԼՈՒՅԹ ԵՄՏԿ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Վիեննա, 19 փետրվարի 2004 թ.)	11
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 8 հոկտեմբերի 2004 թ.)	14
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 25 հունվարի 2005 թ.)	17
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 27 հունվարի 2005 թ.)	20
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 27 ապրիլի 2005 թ.)	23
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 20 հունիսի 2005 թ.)	27
ԵԼՈՒՅԹ ԵՄՏԿ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Վաշինգտոն, 4 հուլիսի 2005 թ.)	31
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 26 հունվարի 2006 թ.)	36
ԵԼՈՒՅԹ ԵՄՏԿ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Վիեննա, 24 փետրվարի 2006 թ.)	40
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 11 ապրիլի 2006 թ.)	45
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 28 հունիսի 2006 թ.)	51
ԵԼՈՒՅԹ ԵՄՏԿ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Բրյուսել, 3-7 հուլիսի 2006 թ.)	59
ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Սպրաաբուրգ, 3 հոկտեմբերի 2006 թ.)	65

ԵԼՈՒՅԹ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՆՐԴԻ ԽՈՐՆՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (Մարտի 2006 թ.)	69
--	----

СОДЕРЖАНИЕ

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Роттердам, 8 июля 2003 г.)	75
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Вена, 19 февраля 2004 г.)	79
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 8 октября 2004 г.)	82
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 25 января 2005 г.)	85
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 27 января 2005 г.)	88
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 27 апреля 2005 г.)	91
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 20 июня 2005 г.)	95
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Вашингтон, 4 июля 2005 г.)	98
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 26 января 2006 г.)	103
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Вена, 24 февраля 2006 г.)	107
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 11 апреля 2006 г.)	112
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 28 июня 2006 г.)	118

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ ОБСЕ (Брюссель, 3-7 июля 2006 г.)	126
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 3 октября 2006 г.)	132
ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ПАРЛАМЕНТСКОЙ АССАМБЛЕЕ СОВЕТА ЕВРОПЫ (Страсбург, 4 октября 2006 г.)	136

CONTENTS

SPEECH at the OSCE Parliamentary Assembly (Rotterdam, 8 July 2003)	143
SPEECH at the OSCE Parliamentary Assembly (Vienna, 19 February 2004)	147
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 8 October 2004)	150
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 25 January 2005)	153
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 27 January 2005)	156
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 27 April 2005)	159
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 20 June 2005)	163
SPEECH at the OSCE Parliamentary Assembly (Washington, 4 July 2005)	167
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 26 January 2006)	172

SPEECH at the OSCE Parliamentary Assembly (Vienna, 24 February 2006)	176
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 11 April 2006)	181
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 28 June 2006)	187
SPEECH at the OSCE Parliamentary Assembly (Brussels, 3-7 July 2006)	194
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 3 October 2006)	200
SPEECH at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (Strasbourg, 4 October 2006)	204

ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԼԵԶՎՈՎ
ԵԼՈՒՅԹՆԵՐԸ ԽՄԲԱԳՐԵԼ Է
ՋԱԲԵԼԱ ՂԱԶԱՐՅԱՆԸ

АНГЛИЙСКИЙ ТЕКСТ
ВЫСТУПЛЕНИЙ ОТРЕДАКТИРОВАЛА
ЗАБЕЛА КАЗАРЯН

THE TEXTS OF THE
SPEECHES IN ENGLISH ARE EDITED
BY ZABELA GHAZARYAN

Տպագրական 13.25 մանուկ: Չափսը՝ 80x64 1/16:
Թուղթը՝ օֆսեթ N 1: Տպաքանակը՝ 1000 օրինակ:
ՀՀ ԳԱԱ տպարան, Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պող. 24: